

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

Stemmer «kartet» med «terrenget»?

Underveisrapport fra en følgeevaluering
av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging

Ann Kristin Eide
Therese Andrews
Clara Luckner Strømsvik
Annelin Gustavsen

NF rapport nr: 7/2016
ISBN nr: 978-82-7321-671-7
ISSN-nr: 0805-4460

Forsidefoto: Ann Kristin Eide

NORLANDSFORSKNING
NORLAND RESEARCH INSTITUTE

Stemmer «kartet» med «terrenget»?

Underveisrapport fra en følgeevaluering av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging

Ann Kristin Eide
Therese Andrews
Clara Luckner Strømsvik
Annelin Gustavsen

NF rapport nr: 7/2016
ISBN nr: 978-82-7321-671-7
ISSN-nr: 0805-4460

NORLANDSFORSKNING
NORLAND RESEARCH INSTITUTE

Rapport

TITTEL: Stemmer «kartet» med «terrenget»? Underveisrapport fra en følgeevaluering av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging	OFF. TILGJENGELIG: JA	NF-RAPPORT NR: 7/2016
FORFATTER(E): Ann Kristin Eide Therese Andrews Clara Luckner Strømsvik Annelin Gustavsen	PROSJEKTANSVARLIG (SIGN): Ann Kristin Eide	FORSKNINGSLEDER: Ragnhild Holmen Waldahl
PROSJEKT: Følgeevaluering av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging	OPPDRA GSGIVER: Justis- og beredskapsdepartementet	OPPDRA GSGIVERS REFERANSE: Eva Herud
SAMMENDRAG: Underveisrapporten presenterer datamateriale fra en pågående studie av <i>ungdomsstraff og ungdomsoppfølging</i> . Dette er strafferettslige reaksjoner som trådte i kraft 1. juli 2014, rettet mot ungdommer som var mellom 15 og 18 år på tidspunktet de begikk lovbrudd. Ungdomsreaksjonene skal bygge på en kombinasjon av gjenopprettende prosess og tverrfaglig forpliktende samarbeid mellom konfliktråd, justis-sektor og offentlig hjelpeapparat, samt privat nettverk. Studien løfter fram erfaringene til profesjonelle aktører fra ulike instanser og nivå, erfaringene til ungdommene som har begått lovbrudd, og erfaringene til mennesker som har vært berørt av lovbruddene, gjennom både deltakende observasjon og intervjuer. Teksten er primært en presentasjon av empiri, men avslutningsvis framlegges noen tematiske tråder som skal følges videre, knyttet til rettssikkerhet og ivaretagelse av gjenopprettende prinsipper.	EMNEORD: Ungdomsstraff, ungdomsoppfølging, kriminalitet, straffereaksjoner, gjenopprettende prosesser, gjenopprettende prinsipper, konfliktråd	KEYWORDS: Youth punishment, youth monitoring, crime, punishment, restorative justice, The Norwegian Mediation and Reconciliation Service
<i>Andre rapporter innenfor samme forskningsprosjekt/program ved Nordlandsforskning</i>	ANTALL SIDER: 113	SALGSPRIS: 150,00

FORORD

Denne underveisrapporten presenterer datamateriale fra en pågående studie av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, som utføres av Nordlandsforskning på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet.

Vi vil rette stor takk til samtlige som har stilt opp for oss i evalueringen, fra profesjonelle aktører til mennesker som har vært utsatt for, eller begått, lovbrudd. En spesiell honnør går til ungdommene, som tross vanskelige livssituasjoner har delt sine erfaringer med oss, og likeledes til menneskene som har vært utsatt for lovbrudd og belastningene knyttet til dette, og som likevel har stilt opp for oss. Tusen takk for den velvilje, generøsitet og tålmodighet dere har vist oss.

En spesiell takk går også til dere i konfliktrådene og Sekretariatet for konfliktrådene (Sfk). Konfliktrådene har tatt godt imot oss når vi har kommet på besøk, og de har bidratt ved at både konfliktrådsledere, ungdomscoordinatorer og meglere har delt sine erfaringer med oss, både en og flere ganger. I tillegg har ungdomscoordinatorer gjort et fantastisk arbeid med å hjelpe oss til å komme i kontakt med aktuelle deltakere i studien. Gjennom det merarbeidet dere har påtatt dere, er dører blitt åpnet. Det har muliggjort deltakelse på møter og intervjuer med både meglere, personer i oppfølgingsteamene, ungdommer som har begått lovbrudd og deres verger, og personer som har vært utsatt for lovbrudd. Takk også til Barbara Busic ved Sekretariatet for konfliktrådene for å ha bidratt med tallmateriale.

Vi vil også få uttrykt vår takknemlighet til dere som har sittet i oppfølgingsteamene, som både har latt oss være til stede på møter, og tatt dere tid til å snakke med oss. Det mangfoldet av perspektiv som dere har formidlet, i egenskap av å være ulike personer og representanter for ulike instanser, har vært av stor betydning for det arbeidet vi er i prosessen med å utføre.

Vi har også snakket med påtaleansvarlige jurister og personer som arbeider i kriminalomsorgen, og vil takke dem for all informasjon og viktige innspill. Disse tar vi med oss videre i evalueringen, og i sluttrapporten vil vi yte større rettferd til den detaljrikdommen vi er blitt formidlet.

I prosjektet har vi også hatt en referansegruppe, bestående av reflekterte og engasjerte mennesker med relevant og variert kompetanse for evalueringen vår. Dette mangfoldet er av uvurderlig betydning for det arbeidet vi gjør. Tusen takk til hver og en av dere; Per Andersen, Karen Kristin Paus og Ketil-Leth Olsen fra Sfk; Jonny Bäckström, fra konfliktrådet i Nord-Trøndelag; Yngvil Grøvdal, NKVTS; Yngve Hammerlin, KRUS; Morten Holmboe, Politihøgskolens forskningsavdeling. Kriminalomsorgsdirektoratet vil fra nå av stille med en representant, og Jan-Erik Sandlie og Jørgen Spangen Iversen vil dele på dette vervet. Sist, men ikke minst, vil vi takke Eva Herud, som vår kontaktperson ved Justis- og beredskapsdepartementet. Referansegruppen har, i tillegg til å fungere som et diskusjonsforum, bidratt med gjennomlesing av, og innspill til, underveisrapportens førsteutkast.

Bodø, 20.oktober 2016

INNHold

FORORD	1
SAMMENDRAG	4
1 INNLEDNING	11
1.1 OM RAPPORTEN	11
1.2 OM STUDIEN	11
1.3 HVA ER UNGDOMSSTRAFF OG UNGDOMSOPPFØLGING?	13
1.4 KORT OM GJENOPPRETTENDE PROSESSER	15
1.5 ANTALL SAKER PÅ LANDSBASIS: ET OVERSIKTSBILDE	16
2 FORSKNINGSDESIGN OG DATAGRUNNLAG	18
2.1 UTVALGSPROSEDYRER	18
2.2 GJENNOMFØRING AV STUDIEN	19
2.3 KORT BESKRIVELSE AV CASENE MED FORELØPIG STATUS	20
3 SAMTYKKE TIL UNGDOMSSTRAFF OG UNGDOMSOPPFØLGING	22
3.1 INNHENTING AV SAMTYKKE	22
3.2 HVOR «INFORMERT» ER SAMTYKKET?	24
3.2.1 Profesjonelles vurderinger	24
3.2.2 Ungdom og vergers vurderinger	25
3.3 SAKER UTEN REELT SAMTYKKE	27
4 «TING TAR TID»	30
4.1 TING TAR TID: ETTERFORSKNINGEN	31
4.2 TING TAR TID: PUM OG FRIMSORGENS SITUASJON	33
4.3 TING TAR TID: FOR LITE KUNNSKAP OG MANGLENDE RUTINER I SYSTEMET RUNDT?	36
4.4 KONSEKVENSER AV LANG VENNETID	37
4.4.1 Profesjonelles refleksjoner	37
4.4.2 Ungdom og vergers refleksjoner – noen eksempler	38
5 KOORDINERINGSGRUPPEN (KOG)	40
5.1 GENERELLE ERFARINGER	40
5.2 UKLARHETER	43
5.3 ET UNNTAK FRA REGELEN?	43
6 UNGDOMSSTORMØTET	46
6.1 OPPDELING AV UNGDOMSSTORMØTET	46
6.2 DET GJENOPPRETTENDE MØTET	47
6.2.1 Møter uten «personlig fornærmet»	48
6.2.2 Gjenopprettende møter med profesjonelle aktører	50
6.3 FORBEREDELSE TIL GJENOPPRETTENDE MØTER	52
6.3.1 Ungdoms koordinatorene om forberedelse	52
6.3.2 Meglere om meglers rolle	53
7 GJENOPPRETTENDE MØTER: ERFARINGER TIL UNGDOM, VERGE OG UTSATTE FOR LOVBRUDD	58
7.1 «NILS», «HENRIK» OG «TOMMYS» ERFARINGER	58
7.2 FORELDRES ERFARINGER	59
7.3 ERFARINGER TIL PERSONER SOM HAR VÆRT UTSATT FOR LOVBRUDD	63
8 UNGDOMSPANEN OG OPPFØLGINGEN	69
8.1 UTFORMING OG SIGNERING AV UNGDOMSPANEN	69
8.2 ULIK GRAD AV MEDVIRKNING	71
8.3 OPPFØLGINGSTEAMET	73

8.4	SAMARBEID INTERNT I OPPFØLGINGSTEAMET.....	75
8.5	REFLEKSJONER OMKRING ROLLER I OPPFØLGINGSTEAMET.....	76
9	UNGDOMMER MED RUSPROBLEMER	80
9.1	UTFORDRINGER I SAKER MED RUS.....	80
9.2	TRE EKSEMPLER.....	83
9.2.1	«William».....	83
9.2.2	«Johannes».....	85
9.2.3	«Kalle».....	87
10	BRUDD OG BRUDDHÅNTERING.....	88
10.1	GRÅSONER OG BALANSEGANG	88
10.2	BRYTNINGSPUNKTER.....	89
10.3	OPPFØLGINGSMØTENE SOM FORHANDLINGSARENA	90
10.4	UKLARHETER VED BRUDDHÅNTERING?	91
11	UTVELGELSESPROSESSER OG FORTOLKNING.....	94
11.1	HVILKE MÅLGRUPPER NÅS?	94
11.1.1	<i>Fortolkningsaspektet</i>	94
11.1.2	<i>Frivillighetsaspektet</i>	96
12	AVSLUTTENDE REFLEKSJONER OG VEIEN VIDERE	98
12.1	KONTROLLASPEKTET	98
12.2	RETTSSIKKERHET	99
12.3	GJENOPPRETTENDE PRINSIPPER OG KONFLIKTRÅD I ENDRING.....	100
12.4	UNGDOMSREAKSJONENE OG GJENOPPRETTING	101
12.5	ANBEFALINGER	103
	REFERANSER	106
	VEDLEGG 1	108
	LOV OM KONFLIKTRÅDSBEHANDLING: KAPITTEL IV. INNHOLDET I OG GJENNOMFØRINGEN AV UNGDOMSSTRAFF OG UNGDOMSOPPFØLGING.....	108

SAMMENDRAG

Bakgrunn

Denne rapporten er en underveisrapport fra en pågående studie av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging som Nordlandsforskning utfører på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff trådte i kraft 1. juli 2014, og er strafferettslige reaksjoner for ungdommer som var mellom 15 og 18 år på det tidspunktet de begikk lovbrudd.

En ungdomsadministrator i konfliktrådet skal legge til rette for straffegjennomføringen og bidra til at hver enkelt ungdom følges opp av et tverrfaglig oppfølgingsteam etter en individuelt tilpasset ungdomsplan. I disse straffereaksjonene skal gjenopprettende prosesser stå sentralt. Blant annet skal den enkelte ungdom møte den/de som har vært direkte eller indirekte berørt av lovbruddet sammen med konfliktrådets meglere i et ungdomsstormøte. I ungdomsstormøtet skal det i tillegg utformes en individuelt tilpasset ungdomsplan som ungdommen er forpliktet til å følge i straffegjennomføringsperioden. Ungdomsplanen kan for eksempel inneholde krav om skolegang, arbeid, arbeidssøking, behandling hos psykolog, oppfølging fra barnevern og/eller helsetjenesten, og avhold fra rusmidler i tilfeller der det er aktuelt.¹ Ungdomsplanen kan revideres underveis og strammes inn om vilkår brytes. De som er ansvarlig for tiltak i ungdomsplanen, utgjør ungdommens oppfølgingsteam.

Problemstillinger og metodisk tilnærming

Studien gjennomføres over fire år, og vil i tråd med ønsker fra Justis- og beredskapsdepartementet gi svar på følgende problemstillinger:

1. Hvordan er oppfølgingsteamene organisert, og fungerer de på en hensiktsmessig måte?
2. Hvordan følges den enkelte ungdommen som har brutt loven opp, og hvordan fungerer oppfølgingsplanen?
3. Hvordan opplever ungdommene oppfølgingen og samhandlingen i oppfølgingsteamet?
4. Hvilken effekt har straffereaksjonene hatt for de unge menneskene som har brutt loven?
5. Hvilken effekt har de gjenopprettende møtene hatt for personer som har vært berørt av lovbruddet?
6. I hvilken grad har sakene vært egnet for ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging?
7. Hvilken betydning har gjenopprettende prinsipper hatt?
8. Fungerer lovverket (konfliktrådsloven kapittel IV) etter hensikten?

Disse problemstillingene belyses via flere metodiske tilnærminger: i) en kvalitativ casestudie med intervjuer og deltakende observasjon, ii) en workshop med ungdomsadministratorer fra hele landet, iii) en spørreskjemaundersøkelse blant deltakere fra alle landets konfliktråd, og iv) granskning av konfliktrådsloven kapittel IV med tanke på om intensjonen med disse straffereaksjonene understøttes, om regelverket gir stor nok grad av fleksibilitet for å tilpasse reaksjonen den enkelte ungdommen som har brutt loven, og om reglene for håndtering av brudd er utformet på en hensiktsmessig måte.

¹ Se konfliktrådsloven i rapportens vedlegg for nærmere beskrivelser av ungdomsplanen.

Datagrunnlaget i rapporten

Denne rapporten bygger i hovedsak på datamateriale fra casestudien, som gjennomføres i fem konfliktrådsregioner; Øst-Finnmark, Salten, Nord-Trøndelag, Hordaland og Oslo/Akershus. I disse regionene følger vi opp inntil 20 ungdommer og deres sak gjennom hele oppfølgingsforløpet for å få fram aspekter knyttet både til prosesser og til endringer. I alle sakene deltar vi både på ungdomsstormøtet og på møter i oppfølgingsteamet. Hver ungdom blir dessuten intervjuet tre ganger, en gang like etter straffegjennomføringen har startet, en gang underveis, og en gang etter at straffen er gjennomført. I tillegg intervjuer vi verger, den/de som lovbruddet har vært rettet mot, ungdomskoordinatorer, deltakere i oppfølgings-team, meglere og påtaleansvarlige jurister.

Datamaterialet som hittil er analysert, stammer fra sakene til 13 ungdommer som vi har fulgt fra og med våren 2015 og frem til utgangen av juni 2016. Disse ungdommene varierer i alder fra 15 til 19 år, og de har forskjellig etnisk og sosial bakgrunn. Kun en er jente. Sakene omfatter alt fra seksuelle overgrep og ran, til vold, trusler, tyveri og bruk og/eller salg av illegale rusmidler. Oppfølgingsperioden har vart fra seks måneder til 2 ½ år. Hittil har fire ungdommer gjennomført og avsluttet oppfølgingen. En ungdom hadde gjennomført oppfølgingen, men er nå under ny oppfølging etter nye lovbrudd, en annen har avsluttet etter brudd, mens to andre er under avklaring etter brudd. Fem saker pågår fortsatt, hvorav en er under forlenget oppfølging etter brudd.

I og med at det gjenstår en betydelig del av datainnsamlingen, er det for tidlig både å trekke endelige konklusjoner og å foreta omfattende teoretiske diskusjoner. Denne teksten gir derfor bare en smakebit på noen foreløpige funn og utdyper noen temaer og utfordringer som utkrystalliseres fra dette. Rapportens viktigste oppgave er å stille spørsmål, og derved stimulere til refleksjon omkring disse. For å utvikle praksisene på en god måte, må slik refleksjon gjøres.

Temaer som berøres i rapporten

Informert samtykke

Ungdom og verger skal samtykke til at ungdomsreaksjonene kan anvendes. Først skal de godkjenne at taushetsbelagte opplysninger om ungdommen kan diskuteres i det som kalles koordineringsgruppen (KOG). KOG er blant annet rådgivende organ for påtalemyndigheten i forbindelse med vurderinger både av sakers egnethet for straffereaksjonene og av aktuelle tiltak i de ulike sakene. Politiet skal hente inn samtykke til drøfting i KOG i forbindelse med avhør. Det andre samtykket gjelder for reaksjonsileggelsen. Ungdomskoordinator skal skaffe dette, og samtidig informere mer utdypende om straffeformen og hva en tentativ ungdomsplan kan innebære av forpliktelser og avtaler. Praksis i våre caseregioner varierer imidlertid både med tanke på hvem som skaffer hvilket samtykke, og hvem som informerer om hva, hvordan og på hvilket tidspunkt.

Flere profesjonelle aktører tviler på at alle ungdommene forstår hva de samtykker til, i særlig grad ungdommene med innvandringsbakgrunn. Intervjuer med ungdom og verger støtter til dels inntrykket av at informasjonen er mangelfull, men bildet er sammensatt. En del ungdommer rapporterer at de er fornøyd med informasjonen, og de gir uttrykk for at de på forhånd visste hva de gikk til, mens andre tydeligvis har gått glipp av vesentlige elementer, som for eksempel hvilke typer tiltak de må forplikte seg til i ungdomsplanen. Enkelte forteller

også at de har signert samtykket i panikk for å unngå fengsel, og/ eller at de var i ruspåvirket tilstand da de signerte.

Saker kan også komme direkte fra retten uten at ungdommen har tilstrekkelig innsikt i hva straffen innebærer. Ungdomsstraff kan anvendes der det ellers ville vært anvendt ubetinget fengsel eller en lang samfunnsstraff. I en del saker vil derfor ungdommen fått samfunnsstraff hvis hun/han ikke samtykket til ungdomsstraff. Men dersom ungdommen angrer seg underveis, etter å ha sagt ja til ungdomsstraff, vil ikke ungdommen lenger kunne få samfunnsstraff. Det vil si, at en ungdom som ville fått samfunnsstraff ved å si nei til ungdomsstraff i utgangspunktet, risikerer fengsel dersom han/hun trekker samtykket etter at ungdomsstraffen har startet opp. Spissformulert kan et uinformert samtykke derfor føre ungdommen i fengsel.

Ting tar tid

Et generelt mønster i caseområdene som inngår i vår studie, er at det tar lang tid fra lovbruddet avdekkes og til oppfølgingen av ungdommen starter. I de 13 sakene som vi har fulgt, har denne prosessen tatt fra fire til 16 måneder. Det er flere aspekter som er tidkrevende. Etterforskningen er ett aspekt. De som arbeider med disse sakene, beskriver at alt fra organisering og koordinering av arbeidsoppgaver til kompliserte lovbrudd, virker inn på prosessen. Påtaleansvarlig jurister og politi løfter i tillegg fram utfordringer knyttet til at ressurser, i form av bemanning og tilmålt tid, er for knappe både til å fylle «minstekrav» og til å gjøre et så grundig arbeid som de selv mener er nødvendig.

Friomsorgens situasjon er et annet aspekt. Institusjonen skal blant annet gjennomføre Personundersøkelser av mindreårige, PUM, før straffen kan settes i gang. På enkelte av de større stedene er det lang ventetid på dette fordi friomsorgen har opplevd en kraftig økning i arbeidsmengde i forbindelse med de nye straffereaksjonene, uten at personellmessige ressurser har økt. Etter nye retningslinjer er ikke lenger PUM et ubetinget krav i alle saker, men det er foreløpig usikkert hvor stor innvirkning dette får for ventetiden på tjenester fra friomsorgen. Representanter for friomsorgen skal også delta i KOG-møter og i oppfølgings-team til ungdommer som er ilagt ungdomsstraff. Både representanter for friomsorgen og ungdomscoordinatorer stiller spørsmålstegn ved nødvendigheten av at friomsorgen er obligatorisk deltaker i alle oppfølgingsteamene i ungdomsstraff.

Et tredje aspekt som flere informanter påpeker enkelte steder, er at de opplever kunnskapen og rutinene i systemet rundt som mangelfulle, og at saker av den grunn kommer for sent til konfliktrådet, noe som igjen hindrer rask start på oppfølgingen.

Lang ventetid oppleves som en belastning både for ungdom og verger blant annet fordi de ikke har fått tilstrekkelig informasjon om hva som skal skje. Lang ventetid før oppfølgingen settes i gang, har også resultert i at problematikken som ungdommen sliter med, har blitt forverret og at ytterligere lovbrudd har blitt begått. Andre konsekvenser av lang ventetid kan være at terskelen kan bli høyere for å delta på gjenopprettende møte for den/de som har vært utsatt for lovbruddet, og at ungdom kan glemme mye i forbindelse med saken, noe som har betydning for hva de kan si i det gjenopprettende møtet. Bildet er imidlertid ikke entydig negativt når det gjelder vurderinger av lang ventetid for det gjenopprettende møtet, for noen er det en fordel å få hendelsen på avstand før et slikt møte.

Koordineringsgruppen (KOG)

Det er stor enighet blant våre informanter om at ideen bak koordineringsgruppen (KOG) er bra. Flere uttrykker også tydelig at funksjonen er så sentral, at det er *et stort problem* at KOG verken er omtalt i lovteksten eller i forskrift. I intervjuene berettes det imidlertid også om utfordringer i praksis. For eksempel mener representanter for friomsorgen at det er litt ensrettet på ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, og at en del har fått ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging uten at de har vært egnet.

Samtidig som KOGs funksjon løftes frem som viktig for utvelgelse av egnede saker, berettes det om uklarheter for eksempel når det gjelder mandatet i forbindelse med brudd, og når og hvordan brudd skal meldes og håndteres. Enkelte deltakere i KOG er også usikre både på sin egen rolle, på hvem som skal gjøre hva, og på hvor ansvaret ligger. I ett av caseområdene våre er KOG kun en straffegjennomføringsgruppe som gir ungdomskoordinator råd og veiledning.

Ungdomsstormøtet

Ifølge konfliktrådsloven kapittel IV skal straffereaksjonen innledes med et ungdomsstormøte som består av en gjenopprettende del hvor ungdommen som har brutt loven, møter de/den som har vært berørt av lovbruddet, og et påfølgende møte hvor ungdomsplanen utformes og signeres. I våre caseområder har imidlertid ungdomsstormøtet i flere tilfeller blitt arrangert som to separate møter med til dels betydelig avstand i tid, og varierende med hensyn til hvilken del som har blitt gjennomført først og sist. En grunn til å splitte ungdomsstormøtet har vært at den gjenopprettende delen kan være så krevende at oppfølgingsteamet har kommet frem til at den enkelte ungdom kan trenge tid til å fordøye det som har skjedd der, før det tas opp forhold som angår ungdomsplanen. Ungdomsplanen har imidlertid også, i enkelte tilfeller, blitt utformet og signert før den gjenopprettende delen av ungdomsstormøtet har blitt arrangert. En slik splittelse av møtet har blant annet blitt vurdert som nødvendig for å komme i gang med gjennomføring av straffen fordi ungdommen allerede har ventet lenge fra lovbruddet ble begått og til saken kommer til konfliktrådet. Et gjenopprettende møte, med tidkrevende forarbeid, ville ha forsinket oppstarten ytterligere ikke minst fordi den enkelte ungdom som har begått lovbrudd, og/eller person som har vært utsatt for lovbrudd, kan ha behov for betydelig forberedelse i forkant av et slikt møte. I andre tilfeller, for eksempel der ungdommen har hatt rusproblemer, har det blitt vurdert som uforsvarlig, både for ungdommen som har brutt loven og eventuelt den som har blitt utsatt for lovbruddet, å gjennomføre et gjenopprettende møte. Det har også blitt vurdert som uforsvarlig å utsette oppfølgingen til ungdommen er helt rusfri, blant annet med tanke på muligheten for at det kan skje nye lovbrudd i ventetiden.

I ungdomsstormøtene hvor vi har deltatt, har ungdom under 18 år hatt med seg foreldre eller verge, mens ungdom over 18 år enten har møtt alene eller sammen med en eller begge foreldre. Den/de som har vært utsatt for lovbruddet, har stilt alene. Ingen av dem har hatt med seg familie, venner, kollegaer, forsvarer eller bistandsadvokat. De fleste møtene har imidlertid vært uten offer, fordi den/de som er direkte berørt av lovbruddet ikke ønsket å stille, eller uten personlig fornærmet, fordi det har vært snakk forhold som brudd på veitrafikkloven eller besittelse av narkotiske stoffer. Saker hvor den som har vært utsatt for lovbruddet ikke har ønsket å delta i møtet, har enten handlet om at det har gått lang tid fra lovbruddet, at vedkommende har vurdert saken som *uviktig*, eller at han/hun ulike grunner ikke har ønsket å møte ungdommen som har brutt loven.

I gjenopprettende møter er medlemmer av oppfølgingsteamet til stede i tråd med formuleringer i konfliktrådsloven. I våre intervjuer kommer det imidlertid frem varierende oppfatninger av, og erfaringer med, en slik praksis. Enkelte meglere, for eksempel, uttrykker skepsis til at profesjonelle aktører er til stede fordi de mener at dette kan bidra til å legge lokk på dialogen, og til å gjøre det vanskeligere *å få tatt hull på ting*. Noen bemerker også at det gjenopprettende møtet bare blir *nok et møte hvor ungdom møter en rekke profesjonelle*, i stedet for at dette møtet i prinsippet skal være annerledes. Andre meglere ser det som en fordel at flere profesjonelle er til stede fordi dette kan bidra til å forsterke alvorret i situasjonen, men de etterlyser likevel grundigere refleksjoner rundt de profesjonelle aktørenes deltakelse i de gjenopprettende møtene, og ikke minst refleksjoner angående fra hvilket ståsted det er meningen at de skal uttale seg. Noen av ungdommene imidlertid uttrykk for at de har en relativt «pragmatisk» innstilling til saken både med tanke på hvor mange og hvem som deltar i det gjenopprettende møtet, med uttalelser som for eksempel: *Det spiller ingen rolle for meg hvem som er med på det møtet, fordi dette er noe jeg bare må gjennom for å få starte på straffen*.

Megleres rolle i de gjenopprettende møtene synes å variere noe mellom caseområdene, og noen ganger fra sak til sak innenfor samme caseområde. I noen tilfeller synes også ungdomskoordinator og meglers rolle i forbindelse med gjenopprettende møter å være uavklart. For eksempel beskriver noen meglere sin rolle som utelukkende *prosessveileder*. Andre bemerker at de har mindre kontroll over det som skjer i disse sakene enn i andre saker, og at de mangler tilstrekkelige rammer for *å gjennomføre leveransen*. Videre, uttrykker meglere usikkerhet når det gjelder den praktiske gjennomføringen av gjenopprettende møter i saker hvor det ikke er direkte berørte, og de ønsker seg klarere *oppskrift* på hvordan slike tilfeller skal håndteres. Flere understreker dessuten at det å ta ivare den som har vært utsatt for lovbruddet, er mer utfordrende i saker med ungdomsstraff- og ungdomsoppfølging enn i andre saker, og at frivillighetsaspektet står svakere i forbindelse med disse sakene ved at deltakerne *i mindre grad kan velge å forlate møtet*.

Ungdomsplanen og oppfølgingen

I ungdomsplanen inngår krav og tiltak som ungdommen forplikter seg til å følge opp i gjennomføringsperioden. Intensitet og innhold i planen har blitt fastsatt etter hvilke behov man mener ungdommen har, etter lengde på straffereaksjonen, og etter hvilke tiltak som er tilgjengelig. Lovbruddets alvorlighet synes ikke å bli tillagt vekt i utformingen av ungdomsplaner i sakene vi har fulgt. Selv om større steder blant våre caseområder synes å ha et bredere register av tiltak å spille på, enn mindre steder, kan det ofte på større steder være ventetid hos instanser som skal bidra, for eksempel psykolog, slik at rask oppstart av oppfølgingen forhindres av den grunn.

Et oppfølgingsteam har ansvar for å følge opp tiltakene i ungdomsplanen. Et slikt team settes sammen alt etter hvilke tiltak som er aktuelle, og noen ganger etter den enkelte ungdoms eget ønske. I sakene vi har fulgt, har oppfølgingsteamene bestått av blant andre representanter for skole, familiekontor, barnevern, ungdomspsykiatri, utetjeneste, rusteam, NAV, politi, friomsorg, ungdomsklubb og støttekontakt. Det vil i hovedsak si profesjonelle aktører fra offentlige institusjoner. I tillegg har verge eller foreldre vært med i de fleste sakene der ungdommen er under 18 år. Av konfliktrådsloven går det frem at tiltakene i ungdomsplanen skal utarbeides i ungdomsstormøtet etter den gjenopprettende delen, og i fellesskap mellom ungdom, verge, ungdomskoordinator og medlemmer av oppfølgingsteamet. I praksis ser vi

imidlertid at de fleste tiltakene er drøftet på forhånd, enten i KOG, og kun der, eller mellom ungdomsordinator og den enkelte ungdom med eller uten involvering av medlemmene i oppfølgingsteamet. I vårt utvalg har ungdommene i varierende grad medvirket i valg av tiltak. Uten drøftinger av tiltak i forkant av ungdomsstormøtet, som ofte holdes etter ordinær arbeidstid, ville det, ifølge flere ungdomscoordinatorer, ha blitt svært utfordrende å enes om en plan som kan klareres for signering i møtet. Også for behandling i retten, er det avgjørende at mulige tiltak i ungdomsplanen har vært diskutert på forhånd. Enkelte deltakere i oppfølgingsteam har imidlertid opplevd det som vanskelig å komme med forslag om andre tiltak enn dem som allerede er *snekret på forhånd*.

Profesjonelle deltakere i oppfølgingsteamene gir uttrykk for at den tverrfaglige måten å arbeide på er hensiktsmessig og fungerer godt. En rød tråd i beretningene er at de fleste ikke oppfatter sin egen rolle som *straffeutøver*, men som *hjelper*, en som er på ungdommens side, og som bidrar til å *bygge opp ungdommen*. Enkelte deltakere savner imidlertid kontakt mellom teammedlemmene utenom møtene, fordi det kan skje mye i ungdommens liv, og det kan forekomme episoder og hendelser som må håndteres raskt. Andre etterlyser en mer tydelig rolle- og ansvarsfordeling. Enkelte representanter for politiet, for eksempel, forteller at de balanserer hårfint for *ikke å havne i en rolle som miljøarbeider*. Også en del ungdomscoordinatorer ønsker mer avklaring av egen rolle. Enkelte poengterer at de har jevnlig samtaler med ungdommen hvor det skjer lite eller ingenting, og de ser liten funksjon i dette utover at ungdommen må møte et bestemt sted til et bestemt tidspunkt. Det samme bemerker flere av de 13 ungdommene som har deltatt i studien, men noen av dem ser et visst poeng i at de må holde avtaler i og med at dette skal være *straff*. Flere av våre informanter reiser imidlertid spørsmål om tiltakene i ungdomsplanen er tilstrekkelig konkrete og praktiske, eller om de er for diffuse slik at det blir umulig å vurdere om de følges av ungdommen.

Ungdommer med rusproblemer

Ungdommer med rusproblemer byr på spesielle utfordringer. Rusproblemet i selv er ofte vanskelig å gjøre noe med, og med lang rushistorikk er det begrenset hvilke hjelpetiltak som kan trekkes på i oppfølgingen. Dessuten anser ikke ungdommen alltid selv at det han/hun driver med, er problematisk. I slike saker er det også utfordrende å få til et møte mellom ungdommen og den/de som har vært utsatt for lovbrudd, og sannsynligheten er stor for at oppfølgingen ender med brudd enten på ungdomsplanen eller på grunnvilkår. Det har derfor vært satt i gang tiltak som kan få ungdommen *ut av rusen* først, selv om dette kommer i konflikt med krav i konfliktrådsloven om at straffegjennomføringen skal starte med et gjenopprettende møte. Det har også blitt laget opplegg som ungdommen har forsøkt å følge til tross for rusavhengighet, for å få ungdommens dagligliv inn i et bedre spor. Utfordringene er ofte størst der ungdommen har passert 18 år før straffegjennomføringen starter, blant annet fordi tiltakene er begrenset, eller kompliseres som i forbindelse med rustester når barnevernet ikke lenger kan bidra i gjennomføringen.

Brudd og bruddhåndtering

I og med at straffereaksjonene er samtykkebasert, kan dilemmaer oppstå når avgjørelser om brudd skal tas, særlig dersom ungdommene ikke samtykker til vilkårsendringer. Lovbestemmelser med hensyn til brudd fortolkes og omsettes i praksis, og her beveger man seg i gråsoner der mange skjønnsmessige vurderinger må gjøres. Alvorlighetsgraden i lovbruddet må overveies. I tillegg arbeider man gjerne med ungdommer som har sammensatte utfordringer i livet sitt, hvor brudd må forventes. For å kunne gi hjelp, har

oppfølgingsteamene ofte strukket seg langt for at ungdommen ikke skal havne i fengsel, men, etter enkeltes oppfatninger, ofte for langt slik at straffeaspektet kan forsvinne. Hjelpeaspektet har blant annet kommet til uttrykk, ifølge enkelte informanter, ved at møtene i oppfølgings-teamet ender opp som en forhandlingsarena, hvor *for mye* skjer på *ungdommens premisser*. Brytningen mellom straff og hjelp er svært framtrødende i beretninger om denne balansen-gangen hvor ulike aktører gir uttrykk for ulike oppfatninger. Flere av våre informanter etterlyser klarere regler for bruddhåndtering, flere midler til å sanksjonere med, og større klarhet knyttet til hvilken rolle de ulike deltakerne i oppfølgingsteamet skal ha i forbindelse med brudd.

Utvelgelsesprosesser og fortolkning

Gjentatte lovbrudd og alvorlige saker omtales som godt egnede for ungdomsreaksjonene, men hva er gjentatt, og hva er alvorlig? Hvilke ungdommer som får hvilke straffereaksjoner, henger sammen med forståelser, vurderinger og avgjørelser som tas av flere aktører på ulike nivå, profesjonelle så vel som ungdommen selv, siden ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er samtykkebasert. Reelt informert samtykke er grunnleggende. Samtidig tar enkelte av våre informanter opp at det kanskje nettopp er ungdom som har mange og sammensatte problemer, som er blant dem som ikke samtykker, og som ikke vil ha hjelp. Hvor mye arbeid, tid og energi som brukes for å nå ungdommen, vil ha betydning for det segmentet ungdomsreaksjonene i praksis når. Dette vil også ha betydning for omfanget av saker ungdoms-koordinatorne har kapasitet til å ta.

Avsluttende refleksjoner og veien videre

I prosessene med å avklare «hvordan gjøre», er det viktig at gjenopprettende prosesser ikke reduseres til ren instrumentalitet. I rapportens siste del legges noen tematiske tråder fram. Det handler om å signalisere noe av det som skal sonderes videre i studien. Men det handler også om å gi et innspill til den refleksjonen og kritiske tenkningen i feltet, som må til for å ta ivare grunnverdiene i konfliktrådenes arbeid, og sikre gjenopprettende prinsippers plass i ungdomsreaksjonene. I denne underveirapporten trekker vi ingen endelige konklusjoner, men vårt datamateriale viser noen utfordringer i gjennomføringen av de nye straffe-reaksjonene, som er pekt på over, og på bakgrunn av dette vil vi anbefale departementet om å:

- Vurdere hvor hensiktsmessig det er å innlede straffereaksjonen med et gjenopprettende møte.
- Vurdere om ungdomsplanen kan utformes og signeres i et eget møte mellom ungdommen og oppfølgingsteamet i stedet for mot slutten av ungdomsstormøtet med gjenopprettende del.
- Vurdere hvem som bør være til stede på de gjenopprettende møtene.
- Ta initiativ til nærmere drøftinger av hvordan saker med rusproblematikk kan håndteres på en mest mulig hensiktsmessig måte.
- Bidra til klarere føringer for hvordan brudd bør håndteres både av oppfølgingsteam og av jurister. Hva skal defineres som brudd og hvilke reaksjoner er hensiktsmessig ved ulike former for brudd?

1 INNLEDNING

1.1 OM RAPPORTEN

Denne teksten er en underveisrapport fra en pågående evaluering av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging som Nordlandsforskning utfører på oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet. Studien er ment å bidra til økt kunnskap om disse strafferettslige reaksjonene som ble satt i verk 1. juli, 2014. Departementet ønsker at aktører i feltet skal trekke lærdom av egne og andres erfaringer for å kunne utvikle eller forbedre praksis. Denne underveisrapporten er ment å bidra til dette.

Studien gjennomføres over fire år og vil avsluttes mot slutten av 2018. Fordi en betydelig del av datamaterialet gjenstår å produsere, er det nå for tidlig å trekke konklusjoner eller utføre de teoretiske drøftingene og analysene slike konklusjoner må basere seg på. Det vi vil ta sikte på i denne teksten, er å gjøre rede for hva vi har gjort til nå, gi en smakebit på noe av det foreløpige datamaterialet og presentere noen temaer og utfordringer som utkrystalliseres fra dette. Rapportens viktigste oppgave er å stille spørsmål, og derved stimulere til refleksjon omkring disse hos leseren. Slik refleksjon kan legge grunnen for drøftinger som må gjøres i feltet, med henblikk på den videre utviklingen av praksisene.

I dette første kapitlet vil vi kort presentere studien som skal gjennomføres. For at det vi skriver skal gi mening også til lesere som ikke er godt kjent med lovverk og/eller praksiser, gir vi også en kort introduksjon til hva ungdomsstraff og ungdomsoppfølging går ut på. Kapitlet avslutter med en samlet oversikt over saker på landsbasis hvor disse straffereaksjonene har vært benyttet. I kapittel 2 gjør vi rede for hva vi hittil har gjort metodisk sett, og beskriver datamaterialet som ligger til grunn for analysene i denne rapporten. Dernest beveger vi oss til en presentasjon av foreløpige analyser av datamaterialet. Avslutningsvis oppsummerer vi viktige momenter fra det vi har presentert, og peker ut områder som med fordel kan drøftes og arbeides med videre.

1.2 OM STUDIEN

Justisdepartementet har bedt om at studien tematiserer følgende problemstillinger:

1. Hvordan er oppfølgingsteamene organisert, og fungerer de på en hensiktsmessig måte?
2. Hvordan følges den enkelte ungdommen som har brutt loven opp, og hvordan fungerer oppfølgingsplanen?
3. Hvordan opplever disse ungdommene oppfølgingen og samhandlingen i oppfølgings-teamet?
4. I hvilken grad har sakene vært egnet for ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging?
5. Hvilken effekt har straffereaksjonene hatt for de unge menneskene som har brutt loven?
6. Hvilken effekt har deltakelse på de gjenopprettende møtene i straffereaksjonene, hatt for deltakerne?
7. Hvilken betydning har gjenopprettende prinsipper hatt?
8. Fungerer lovverket (konfliktrådsloven kapittel IV) etter hensikten?

Siden dette er en underveisrapport, og en betydelig del datamateriale enda ikke er produsert, vil ikke denne rapporten besvare alle problemstillingene nevnt over. Det vil imidlertid gjøres i den avsluttende rapporten.

Rent konkret består evalueringen av en studie i fire deler, hvor ulike kvalitative og kvantitative datainnsamlings- og analysemetoder kombineres: deltakende observasjon, intervjuer, workshop, spørreskjemaundersøkelse og dokumentanalyse. I den kvalitative delen løfter vi fram erfaringer til ungdommene som har begått lovbrudd, ungdommenes verger, dem som har vært utsatt for lovbrudd, og personer som inngår i nettverket rundt ungdommene i ulike roller, på ulike nivå og i ulike sammenhenger. Aktører i nettverket rundt ungdommene er ungdomskoordinatorer, personer i oppfølgingsteamene, meglere, påtaleansvarlige jurister, og konfliktrådsledere. Representanter for friomsorgen og de nasjonale koordinatorene vil også bli intervjuet. Utdypende erfaringer fra alle som er berørt på ulike måter, er avgjørende å få fram for å kunne belyse de aktuelle problemstillingene. En nærmere beskrivelse av datamaterialet som denne rapporten baserer seg på, følger i eget kapittel.

Hoveddelen av studien består av en kvalitativ casestudie i fem geografiske regioner. Her skal vi følge inntil 20 ungdommer som har begått lovbrudd og deres sak gjennom hele oppfølgingsforløpet med både intervjuer og deltakende observasjon. Det å følge opp hver enkelt ungdom over tid er viktig for å få fram aspekter knyttet til prosesser og endringer. I hver av sakene deltar vi både på ungdomsstormøtet (se nedenfor) og på møter i oppfølgingsteamet. I tillegg blir hver ungdom intervjuet tre ganger, en gang ved straffegjennomføringens oppstart, en gang underveis, og en gang etter avsluttet straffegjennomføring. I tillegg intervjuer vi verger, den som lovbruddet har vært rettet mot, ungdomskoordinatorer, deltakere i oppfølgingsteam, meglere, påtaleansvarlige jurister i sakene vi følger, og konfliktrådsledere.

I utvalget av caseregioner har det vært viktig å søke mest mulig variasjon i praksisfeltet. Blant annet ville vi sikre representasjon fra både større og mindre byer og tettsteder, og sentrale så vel som mer perifere geografiske områder. Valget falt derfor på konfliktrådene i henholdsvis Øst-Finnmark, Salten, Nord-Trøndelag, Hordaland og Oslo-Akershus.

I tillegg til casestudien består studien av følgende: **i) *Workshop eller temakafé*** der alle ungdomskoordinatorene inviteres inn. Intensjonen med workshopen er både å formidle fra prosjektet og å skape en arena for drøfting mellom og med deltakerne. Dette vil øke vår kunnskap om det som skjer i feltet, og kvalitetssikre det datamaterialet vi har. I tillegg skal workshopen bidra til å danne et godt grunnlag for utforming av en spørreskjemaundersøkelse for å sikre spissing av spørsmål og sørge for at viktige temaer blir inkludert. For å spare konfliktrådene for ekstra utgifter, legges workshopen til en nasjonal koordinatorsamling i 2017. Workshopen burde ideelt sett ha vært gjennomført halvveis i prosjektperioden, men det ble ikke arrangert nasjonal samling i 2016. **ii) *Spørreskjemaundersøkelse***. Denne vil ta sikte på å fange opp bredde i praksis og erfaringer med nye straffereaksjoner overfor ungdommer som har brutt loven, og skal etter planen rette seg mot alle landets ungdomskoordinatorer, konfliktrådsledere og enkelte profesjonelle aktører i oppfølgingsteamene. **iii) *Dokumentanalyse***. Problemstillinger som dreier seg om konfliktrådsloven kapittel IV og om hvorvidt den fungerer etter hensikten, belyses i en egen delstudie som vil gjennomføres mot slutten av prosjektperioden. Denne delstudien vil bli gjennomført i

samarbeid mellom samfunnsviterne i prosjektteamet og en prosjektmedarbeider med juridisk fagbakgrunn. Spørsmålene som vil bli vurdert, er blant annet om lovverket understøtter intensjonen med ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, om regelverket gir stor nok grad av fleksibilitet for å tilpasse reaksjonen den enkelte ungdommen som har brutt loven og om reglene for håndtering av brudd er utformet på en hensiktsmessig måte.

1.3 HVA ER UNGDOMSSTRAFF OG UNGDOMSOPPFØLGING?

Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff er strafferettslige reaksjoner for ungdommer som var mellom 15 og 18 år på det tidspunktet de begikk lovbrudd. Reaksjonen som trådte i kraft 1. juli 2014, har sitt utspring i anbefalinger fra et lovutvalg som ble satt ned av Regjeringen i 2007 hvor hensikten var å diskutere alternative straffereaksjoner overfor barn og unge som bryter loven. I NOU 2008:15 «Barn og straff - utviklingsstøtte og kontroll», publiserte utvalget sine anbefalinger. Utvalget ga uttrykk for at det var viktig å sikre barns velferd i forbindelse med varetektsfengsling og straffeutmåling. I tillegg til at utvalget ønsket å lovfeste at lav alder skal være et formildende moment ved straffeutmåling, ønsket de at ungdomsstormøte skulle lovfestes som vilkår ved betinget dom. I Prop. 135 L (2010-2011) «Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl. (barn og straff)» ble arbeidet fra utvalget videreført. I proposisjonen la det daværende Justis- og politidepartementet konkrete føringer for den praktiske gjennomføringen av ungdomsstraff. Det ble blant annet lagt vekt på at ungdomsstraffen skal inneholde et restorativt (gjenopprettende) element i form av meglings (forutsatt samtykke) i konfliktrådet mellom barnet/ungdommen som har brutt loven og såkalt «fornærmede». Straffereaksjonen anses å være i tråd med FNs barnekonvensjons krav om at fengsel for barn kun skal brukes i spesielle saker når andre alternativer er funnet utilstrekkelige.

Ungdomsstraff ble vedtatt ved lov den 20. januar i 2012, og det ble da besluttet at straffereaksjonene skulle implementeres fra 1. juli 2014, da de nødvendige systemene for gjennomføring av straffen skulle være på plass. Den nye konfliktrådsloven ble vedtatt den 20. juni 2014 og trådte i kraft den 1. juli samme år, der også reaksjonene «ungdomsoppfølging» og «oppfølging i konfliktråd» ble lovfestet.

I konfliktrådsloven § 22 framgår det at «reaksjonene ungdomsstraff og ungdomsoppfølging består av gjennomføring av et ungdomsstormøte, utarbeidelse av en individuelt tilpasset ungdomsplan og oppfølging av planen». I Prop. 57 L (2013–2014) beskrives dette slik: «Lovbryter skal blant annet delta i et ungdomsstormøte. Gjennom møtet med fornærmede og andre berørte må lovbryter delta aktivt og vil gjennom dette bli mer bevisst konsekvensene av sine lovbrudd. Den unge må i tillegg vise vilje til å ta ansvar for sine handlinger gjennom å samtykke til en forpliktende ungdomsplan. Planen skal utformes individuelt og inneholde tiltak om oppfølging og kontroll. Planen vil også inneholde hjelpetiltak på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. Utgangspunktet for hvilke tiltak som er aktuelle vil være det begåtte lovbruddet og lovbryterens livssituasjon» (Prop. 57 L (2013–2014): 8). Videre framkommer det at «Både representanter fra det offentlige og ressurspersoner rundt den unge deltar. Møtet er todelt. Fornærmede har rett, men ikke plikt til å delta i første del av møtet. I andre del av møtet skal det utformes en ungdomsplan som er tilpasset den enkelte ungdommen. Ungdomsplanen kan blant annet gå ut på avtale om kompensasjon til fornærmede og tiltak som skal forebygge ny kriminalitet, for eksempel ruskontroll, sinnemestring og oppfølging av

skole eller arbeid. Tredje del av ungdomsstraffen består i gjennomføringen av ungdomsplanen der ungdomskoordinatoren, i samråd med et eget oppfølgingsteam, har ansvar for at planen gjennomføres» (Prop. 57 L (2013–2014): 51-52).

Når ungdomsstormøtet er gjennomført og ungdomsplanen er signert, skal ungdomskoordinatoren kalle ungdommen og oppfølgingsteamet som er utpekt, inn til oppfølgingsmøter på regelmessig basis for å sikre at planen blir fulgt. Brudd på ungdomsplanen eller vilkår under denne vil føre til konsekvenser, som kan være bruddsamtale, gjennomføring av nytt ungdomsstormøte, eller at saken sendes tilbake til domstol eller påtalemyndighet for ny vurdering.² Oppfølgingsteamet følger ungdommen gjennom straffeperioden med ulike tiltak og jevnlig møter. Begge straffereaksjonene forutsetter samtykke fra både ungdom og verge, der ungdommen er under 18 år.³ Tverrfaglig samarbeid mellom konfliktråd, justissektor, offentlig hjelpeapparat og privat nettverk skal stå sentralt.

I konfliktrådsloven § 23 framgår det at «Ved ungdomsstraff fastsetter domstolen gjennomføringstiden, jf. straffeloven §§ 52 a til 52 c. Gjennomføringstiden kan være fra seks måneder til to år. Dersom den fengselsstraffen som ville ha blitt idømt uten ungdomsstraff, er klart lengre enn to år, kan en gjennomføringstid på inntil tre år fastsettes.

Ved ungdomsoppfølging fastsetter påtalemyndigheten gjennomføringstiden i saker overført i medhold av straffeprosessloven § 71 a annet ledd og § 69 tredje ledd, jf. straffeloven § 37 første ledd bokstav j. Domstolen fastsetter gjennomføringstiden i saker etter straffeloven § 37 første ledd bokstav j. Gjennomføringstiden kan være i inntil ett år». Som det framgår av sitatet fra Holmboe under, kan ungdomsoppfølging også settes som vilkår for betinget bot:

«*Påtalemyndigheten* kan velge å bruke ungdomsoppfølging som vilkår for påtaleunntatelse (straffeprosessloven § 69), som direkte overføring til konfliktrådet (straffeprosessloven § 71a) eller som vilkår for betinget bot overfor unge lovbrøyttere (straffeprosessloven § 53, jf. straffeprosessloven § 256). Domstolen kan sette ungdomsoppfølging enten som vilkår for betinget fengsel (straffeloven § 37 bokstav ... [j]) eller betinget bot overfor unge lovbrøyttere (§ 53 fjerde ledd)» (Holmboe 2016a:114).

Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging har mange fellestrekk. Ved kun å være til stede ved et møte i oppfølgingsteamet, ville det vært vanskelig å vite hva som var hva. Men det er også forskjeller mellom reaksjonene. Ungdomsstraff skal være en strengere reaksjon enn ungdomsoppfølging. Der ungdomsoppfølging har en øvre grense for gjennomføring på ett år, kan ungdomsstraff vare opp til tre år. Nedre grense for ungdomsstraff er seks måneder, mens ungdomsoppfølging har ingen formell nedre grense.

Ungdomsstraff kan derimot fastsettes der straffen ellers ville vært ubetinget fengsel, eller de strengeste samfunnsstraffene, etter reglene i straffelovens kapittel 8a (Holmboe 2016a:115, 116). Ved ungdomsstraff er kriminalomsorgen og politi obligatoriske deltakere i oppfølgings-teamet (konfliktrådsloven § 26). Disse er ikke obligatoriske deltakere i ungdomsoppfølging.

² <http://www.konfliktraadet.no/veileder.346448.no.html> Digital veileder for ungdomsstraff og ungdomsoppfølging fra konfliktrådet

³ Enkelte ungdommer kan ha fylt 18 år før straffegjennomføringen starter.

Selv om ungdomsstraff og ungdomsoppfølging først ble iverksatt fra 1. juli i 2014, har enkelte fylker allerede erfaring med tilsvarende straffereaksjoner for ungdom. I Oslo, Trondheim, Stavanger og Kristiansand ble modellen med Oppfølgingsteam og Ungdomsstormøter etablert i 2006 som et treårig prøveprosjekt (Kvello og Wendelborg 2009). Disse prøveprosjektene var blant annet basert på erfaringer fra Ungdomskontrakter og Felles Ansvar i Salten (Eide m.fl. 2007). Etter prøveperioden ble straffereaksjonen videreført i Sør-Trøndelag, og i løpet av 2010-2011 ble tiltakene innført i konfliktrådene i Telemark (Gustavsens og Vardheim 2013), Troms, Hedmark, Haugaland og Sunnhordaland.⁴ I Salten er Felles Ansvar fremdeles i drift. De erfaringene som ble gjort i forbindelse med disse prosjektene, la et grunnlag for det som nå er ungdomsstraff og ungdomsoppfølging.

1.4 KORT OM GJENOPPRETTENDE PROSESSER

Gjenopprettende prosesser, som konfliktrådene skal være hovedleverandør av i Norge, skal i prinsippet stå sentralt i både ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. Gjenopprettende prosesser handler om at «konflikten» skal «gis tilbake til dens rettmessige eiere» (Christie 1976, Eide 2009). Kort forklart: Et viktig prinsipp i det strafferettslige systemet, er at det skal være likhet for loven. Utfordringen er at ingen handlinger er like, ei heller de straffbare. For at lovbrudd skal kunne sammenlignes og dømmes likt, må handlingene først *gjøres* like. Det skjer ved at handlingene oversettes inn i juridiske termer. I denne oversettelsesprosessen skjer det imidlertid en forenkling av saksforholdet. Forhold som kan være helt sentrale for de menneskene som er berørt av det som har skjedd, er ikke nødvendigvis det som regnes som juridisk relevant. På denne måten overtar, eller «stjeler» juristene og rettssystemet «konfliktene» fra folk, sier Christie (1976). Gjenopprettende prosesser, derimot, søker å gi konfliktene tilbake til deres «rettmessige eiere», og disse defineres som menneskene som er berørt av det som har skjedd. Forsoning og følelsesmessig avslutning er begrep som ofte betegner målsetningen, og et konfliktrådsmøte er bare begynnelsen på de gjenopprettende prosessene.⁵

I praksis søker et konfliktrådsmøte å løfte fram partenes erfaringer i en dialog tilrettelagt av meglere. Ved lovbrudd finner man ofte beskrivelser av intensjonen med møtet, som går ut på at man via dialog skal kunne bidra til forståelse og refleksjon hos den som har brutt loven, omkring hans/hennes handlinger, og la partene finne måter som den som har brutt loven, skal kunne bøte for skaden som har skjedd. På konfliktrådernes nettsider finner man beskrivelse av gjenopprettende prosesser som noe som skal bidra til å gi ungdommen «en forståelse av hva han/hun har påført andre, samt mestring gjennom å gjøre noe positivt tilbake». Dette er også en praksis som skal bidra til at de som har vært berørt av lovbruddet skal få hjelp til bearbeidelse «for å legge hendelsen bak seg og komme styrket gjennom denne prosessen».⁶ En uttalt intensjon er å sette i gang prosesser som kan bidra til følelsesmessig avslutning for den som har blitt utsatt for lovbrudd, og gjøre det mulig for begge parter å gå videre i livene sine på en god måte. Forebygging av nye lovbrudd er et mål som ofte nevnes i forbindelse

⁴ Se tiltak 22 i Justis- og politidepartementets (2009) kriminalitetsforebyggende handlingsplan «Gode Krefter - Kriminalitetsforebyggende handlingsplan». Tiltak 21 inneholder for øvrig en målsetting om å innføre økt bruk av konfliktråd for ungdom mellom 15 og 18 år.

⁵ For ytterligere innføring i gjenopprettende prinsipper, kan vi blant annet anbefale Zehr (2008); Pabsdorff (2010); Johnstone (2011); Fornes (2012); Gröning og Jacobsen (2012); Andersen (2013); Lie (2015); Eide (2009, 2010).

⁶ <http://www.konfliktraadet.no/ungdomsoppfoelging.313365.no.html>.

med bruk av gjenopprettende prosesser, men den «reparasjonen» som gjenopprettende møter søker, skal også favne alle som har vært berørt av lovbruddet.

Et konfliktrådsmøte er et forsøk på å sette ideologien ut i praksis. I konfliktrådene har man lang erfaring med å arrangere møter mellom parter i sivile så vel som i strafferettslige saker. Vektleggingen av gjenopprettende prinsipper er en av årsakene til at de nye strafferettslige reaksjonene for ungdom ble forankret i konfliktrådet. Det er også årsaken til at straffereaksjonene er ment å innledes med et gjenopprettende møte, for å sette i gang prosesser som skal komme både ungdommen som har brutt loven, og de(n) som er berørt av lovbruddet, til gode (Prop. 135 L 2010-2011, s. 112-113).

Når «fruktene» av straffereaksjoner som skal bygge på gjenopprettende prinsipper skal vurderes, må metodene som anvendes, handle om mer enn kun vurderinger av «tilbakefall» hos de unge menneskene som har brutt loven. Det å løfte fram erfaringene til de berørte, og følge opp hva som skjer over tid blir et imperativ: praktiseres de gjenopprettende prinsippene i utgangspunktet? Og, innfris de løftene som gjenopprettende prinsipper bærer bud om? Dette er drøftinger vi vil komme tilbake til i den avsluttende rapporten.

1.5 ANTALL SAKER PÅ LANDSBASIS: ET OVERSIKTSBILDE

Som nevnt over, følger vi i vår undersøkelse opp til sammen 20 saker i fem konfliktrådsregioner, det vil si i Øst-Finnmark, Salten, Nord-Trøndelag, Hordaland og Oslo/Akershus, og av tabell 1 går det frem hvor mange saker disse regionene har hatt totalt. Tabellen viser også samlet antall saker fordelt på alle de 22 konfliktrådsregionene fra disse straffereaksjonene startet 1. juli 2014 og fram til juni 2016.⁷

På landsbasis er det, som vist i tabellen, registrert 538 saker ved utgangen av mai 2016. Ikke overraskende er det flest saker i Oslo – den mest folkerike regionen – og færrest saker i de mindre folkerike regionene. Dette tallmaterialet gir ikke grunnlag for tolkning, men vi observerer at Buskerud, en folkerik region, har forholdsvis få saker, i alle fall når vi sammenligner med regioner med lavere befolkningstall som har flere saker, som eksempelvis Sunnmøre, Sogn og Fjordane og Helgeland. Fordeling av saker vil imidlertid variere over tid, så det er ikke grunnlag for å trekke konklusjoner om hvorfor antall saker ikke alltid samsvarer med befolkningstall i regionen.

Det er, som forventet, flere saker der ungdommen har blitt idømt eller ilagt ungdomsoppfølging enn der det brukes ungdomsstraff (467 mot 71 saker). Ettersom vi vet at sistnevnte straffereaksjon benyttes i tilfeller ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, altså mer alvorlige forbrytelser enn i saker der det idømmes og ilegges ungdomsoppfølging, er ikke dette funnet overraskende. I de fleste regionene er det få eller ingen tilfeller av ungdomsstraff, men vi merker oss at omtrent fire av ti saker i Oslo, og tre av ti saker i Agder, gjelder ungdomsstraff, noe som gjør at disse regionene skiller seg ut fra de andre. Det faller utenfor rammen for denne rapporten å undersøke nærmere hvorfor dette er tilfelle, så vi nøyer oss her med å bemerke denne observasjonen.

⁷ Totalsummen samsvarer ikke alltid med summen av antall saker for hver region fordi det mangler spesifikasjon på enkelte saker hvorvidt det gjelder ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging.

Tabell 1. Saker registrerte som ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, sortert etter antall saker og fordelt på konfliktråds-region. Perioden juli 2014-mai 2016. Kilde: Sekretariatet for konfliktrådene (Sfk)

Region	Ungdomsstraff	Ungdomsoppfølging	Totalt	Brudd
Oslo/Akershus	22	69	91	7
Sør-Trøndelag	5	67	72	6
Sør-Rogaland	8	57	65	3
Østfold og Follo	8	27	35	5
Agder	11	24	35	3
Nord-Trøndelag	3	31	34	0
Haugaland og Sunnhordland	0	26	26	4
Hordaland	2	17	20	2
Hedmark	1	18	19	2
Telemark	2	13	15	5
Helgeland	3	12	15	0
Sogn og Fjordane	0	14	14	0
Sunnmøre	0	13	13	2
Buskerud	2	10	12	2
Troms	0	13	13	1
Vestfold	0	12	12	2
Nordmøre og Romsdal	1	9	10	0
Salten	0	10	10	0
Midtre Hålogaland	0	9	9	1
Oppland	1	8	9	2
Øst-Finnmark	1	4	5	0
Vest-Finnmark	0	4	4	1
Sum	71	467	538	48

Ungdommenes kjønn går ikke fram av tabellen, men Sekretariatet for konfliktrådene (Sfk), oppgir at 86 prosent av tiltalte er gutter og 14 prosent er jenter. Dette samsvarer med eksisterende kunnskap og våre forventninger, da vi vet at flere gutter/menn enn jenter/kvinner blir meldt til politiet for straffbare handlinger. I et notat over tendenser i kriminaliteten fra Politidirektoratet, framgår det at gutter sto bak 85 prosent av de straffbare forholdene (2014).

Når det gjelder «brudd» i straffegjennomføringen viser tabellen at dette har skjedd i nærmere 10 prosent av sakene på landsbasis. Tabellen viser kun hvor mange saker, i antall, som har endt med brudd. Det går ikke frem om det er snakk om brudd på ungdomsoppfølging eller ungdomsstraff, eller om det er snakk om brudd knyttet til visse krav i ungdomsplanen eller nye lovbrudd. Ettersom det på det nåværende tidspunktet er forholdsvis få tilfeller av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging i de fleste regionene, blir det lite meningsfylt å beregne hvor stor andel av sakene som har endt med brudd. Det går heller ikke fram av tabellen hvor lenge sakene har pågått. Vi har derfor kun sett nærmere på de regionene med flest saker totalt: I Oslo/Akershus og Sør-Trøndelag er det registrert åtte prosent brudd, mens Sør-Rogaland har fem prosent. Størst andel brudd finner vi i Telemark og Vest-Finnmark, med henholdsvis en av tre og en av fire saker. Det er imidlertid lite meningsfylt å referere til 25 prosent brudd i Vest-Finnmark når det kun er registrert fire saker totalt. Derimot kan det være verdt å merke seg at fem av 15 saker i Telemark har ført til brudd – noe som gjør at regionen peker seg ut i oversiktstabellen selv om det er snakk om relativt få saker i antall samlet sett.

2 FORSKNINGSDSIGN OG DATAGRUNNLAG

2.1 UTVALGSPROSEDYRER

Innledningsvis tok prosjektleder en telefonrunde til konfliktrådsledere i områdene vi hadde valgt ut. Intensjonen var å orientere om prosjektet, gi mulighet til å stille spørsmål, og høre om det var greit at vi kom på besøk. Konfliktrådslederne fungerte dermed som vår førstekontakt i feltet, og satte oss i kontakt med ungdomskoordinatorene. Ungdomskoordinatorene har i neste omgang vært helt sentrale for å kunne til å rekruttere personer som kunne tenke seg å delta i studien. Dette sikrer at vi ikke får informasjon om saker uten ungdom og verges samtykke. I fire av regionene har ungdomskoordinatorene distribuert et informasjonsskriv om prosjektet til potensielle informanter, hvor det blant annet ble understreket at deltakelse var frivillig, at det ikke hadde noen konsekvenser å si nei til deltakelse, at man kunne trekke seg når som helst uten at noen spørsmål ble stilt, at det som ble fortalt ville brukes på måter som sikret anonymitet, og at vi ikke var en del av det strafferettslige systemet. I den femte regionen har ungdomskordinator spurt aktuelle ungdommer om de kunne tenke seg å delta i studien, mens forskeren selv har møtt hver enkelt ungdom og gitt grundig informasjon før de har signert på «samtykkeskjemaet».

Den frivillige deltakelsen, samt rekrutteringsmåten, betyr at det har vært en siling hva angår personer vi har snakket med. Ungdom som takker ja til å delta i studien, kan tilhøre et annet segment enn dem som takker nei. Videre, i regioner med flere ungdomskoordinatorer, kan det tenkes at det «segmentet» som har rekruttert informanter til oss, skiller seg fra dem som ikke har rekruttert. Dette kan også ha betydning for hvilke ungdommer og oppfølgingsteam vi har fått stifte bekjentskap med. Om dette gir utslag, og eventuelt på hvilken måte, vet vi ikke, men dette betyr at utvalget vårt ikke nødvendigvis er «representativt». Utvalget er imidlertid svært variert. Ungdommene er like forskjellige som ungdom flest. Noen har hatt mye å fortelle, andre svarer med enstavelsesord. Situasjonene som ungdommene befinner seg i generelt i livet, har variert. Det samme har deres betraktninger og refleksjoner. Sakene vi har fulgt/følger, omfatter også ulike typer lovbrudd, alt fra seksuelle overgrep og ran, til vold, trusler og tyveri. Ungdommene varierer også både med hensyn til etnisk og sosial bakgrunn, det vil si at utvalget inkluderer ungdommer med etnisk norsk, samisk og innvandrerbakgrunn både fra såkalte «ressurssvake» og «ressurssterke» hjem. Noen bor hos egne foreldre, andre bor på barneverninstitusjon eller hos fosterforeldre. Noen ungdommer har tillatt oss både å være til stede på møtene og snakke med dem i etterkant, andre har kun tillatt vår tilstedeværelse på møtene. Enkelte har sagt ja til å snakke med oss, men når vi har forsøkt å ta kontakt, har vi opplevd det som tydelig at de egentlig ikke ønsket å snakke med oss. Selv om tidspunkt for samtale ble avtalt med dem på forhånd, og de selv kunne bestemme når det passet, passet det likevel aldri for dem når vi ringte. I situasjoner der en ungdom slutter å ta telefonen når vi ringer, og ikke svarer på tekstmeldinger, er det grunn til å tolke det som at de egentlig ikke vil snakke med oss, og det må respekteres. I slike tilfeller har vi ikke formidlet til personer i nettverket rundt dem, at vi ikke har snakket med dem.

Det er en overvekt av gutter som har begått lovbrudd i utvalget vårt. Dette kan reflektere at det er flest gutter som står bak straffbare forhold (Politidirektoratet 2014). I ett av caseområdene våre fortalte påtaleansvarlig jurist at de ikke har noen jenter på den såkalte

«U-18»-listen, som er en liste hos politiet over ungdom under atten som har begått lovbrudd. Per i dag har vi én jente i utvalget med totalt 13 ungdommer. Vi forsøker imidlertid å få med flere jenter og har dermed midlertidig stoppet opp rekrutteringen av gutter utover dem vi allerede har avtale med. Vi noterer oss mangelen på jenter som funn i seg selv, men neppe et oppsiktsvekkende sådan, i lys av den alminnelige statistikken.

Hvem som er berørt av et lovbrudd vil kunne variere fra sak til sak, og kan omfatte både familie, nettverk og lokalsamfunn, ikke bare de(n) som lovbruddet direkte har gått ut over. Som det vil framgå av vår presentasjon, har imidlertid privat nettverk, forstått som venner og familie utenom de aller nærmeste som mor eller far, vært fraværende på ungdomsstormøtene vi har deltatt på, også på den gjenopprettende delen av møtet. Det som omtales som nettverk i dette feltet, er primært profesjonelle aktører som inngår i oppfølgingsteamet. Straffereaksjonene omfatter i prinsippet et ungdomsstormøte med en gjenopprettende del, og en del hvor ungdomsplanen signeres. I straffegjennomføringsperioden følges ungdommen av et oppfølgingsteam, med gjennomføring og oppfølging av ungdomsplanen med vilkårene som ungdommen har forpliktet seg til. I praksis kretser straffereaksjonene primært rundt ungdommen som har brutt loven.⁸

2.2 GJENNOMFØRING AV STUDIEN

Ungdomskoordinatorene har vi dialog med over telefon etter behov i forbindelse med de sakene vi følger, og saker vi potensielt kan følge. Slik får vi også et innblikk i erfaringer de gjør seg underveis. Oppfølgingsteamene hadde vi planer om å intervju samlet, men i praksis har vi i flere tilfeller intervjuet deltakerne en og en over telefon. Dette er delvis av praktiske hensyn, det vil si at det ikke alltid har vært mulig å få samlet teamet til gruppeintervju når vi har vært til stede i regionen. Men av større betydning: vi så tidlig at svært ulike instanser var representert i oppfølgingsteamene. Medlemmer av oppfølgingsteamene arbeider også under vidt forskjellige rammebetingelser. Dette medfører så ulike erfaringer, at for å gå i dybden på disse, og ikke minst gi rom for at disse skulle kunne uttrykkes, var intervjuer med enkeltpersoner mer fruktbart.

Når det gjelder ungdommene, har det variert hvorvidt vi har snakket med dem ansikt-til-ansikt etter oppstartsmøtet, eller om vi har snakket med dem over telefon i etterkant. Dette handler først og fremst om at ungdommene ikke alltid har hatt mulighet til å snakke med oss rett etter møtet. Men vi har også erfart at møtene kan være så energikrevende at ungdommene burde få hvile seg etterpå. Et tredje aspekt er vårt inntrykk av at møtene satte i gang prosesser som vi ikke ønsket å forstyrre. For eksempel, etter et sterkt møte med en forelder ungdommen ikke hadde snakket med på flere år, opplevde vi det som viktigere at ungdom og forelder fikk fordøye det som hadde skjedd mellom dem, i stedet for å rette oppmerksomheten mot oss.

Meglere har vi snakket med i forbindelse med de gjenopprettende møtene, hvor det er to meglere til stede, og i intervjuer med noen av dem i etterkant enten enkeltvis over telefon eller begge samlet ansikt-til-ansikt. Når det gjelder påtaleansvarlige jurister, har vi et caseområde⁹ der vi enda ikke har fått utført noen intervju. Dette skyldes at vi måtte sende

⁸ Vi vil gjøre oppmerksom på at det er gjort en del endringer både hva angår praksis og anbefalinger i feltet etter at datamaterialet denne rapporten baserer seg på ble produsert.

⁹⁹ De fem regionene vi har valgt ut i den kvalitative delen av studien, omtales som *caseområder*.

søknad om godkjenning for å få snakke med dem, og vi venter fortsatt på svar på søknaden. Når det gjelder dem som har vært berørt av lovbruddene, var intensjonen å snakke med dem i alle sakene vi følger. Vi har imidlertid hittil få informanter i denne kategorien. Dette skyldes på den ene siden at flere ikke har ønsket å delta i et gjenopprettende møte, og på den andre siden at flere saker er uten «direkte offer», som for eksempel ved brudd på veitrafikkloven og ved oppbevaring av rusmidler. I alle intervjuene har vi åpnet opp for at informantene skulle få komme fram med forhold de opplever som viktige, men vi har også benyttet en intervjuguide for å sikre at alle temaer som skal belyses i studien, blir berørt.

2.3 KORT BESKRIVELSE AV CASENE MED FORELØPIG STATUS

De 13 ungdommene som vi har fulgt opp fra og med våren 2015, er kortfattet beskrevet i tabell 2, nedenfor, med tanke på kjønn, alder ved lovbrudd, eller avdekket lovbrudd, type lovbrudd, type straff eller oppfølging, tid mellom lovbrudd og start på oppfølgingen, og status i oppfølgingen per 30 juni 2016.

Som det går frem av tabellen, er det kun en jente i utvalget. Ungdommens alder varierer fra 15 til 18 år, men det er flest 17 åringer. En hadde fylt 18 år på det tidspunktet da lovbrudd ble begått og avdekket. Denne ungdommen fikk idømt ungdomsstraff på grunn av flere straffbare forhold som han hadde begått før han fylte 18 år, og som han innrømte i politiavhør. I de sakene som vi har fulgt opp, har de straffbare forholdene variert fra seksuelle overgrep til brudd på veitrafikkloven, men med vold og besittelse og/eller bruk av narkotiske stoffer som de hyppigste lovbruddene med nesten halvparten av forholdene. De fleste lovbruddene er av en slik karakter at ungdomsoppfølging har blitt ilagt. Kun fire av de 13 ungdommene har fått ilagt ungdomsstraff. Straffeperioden har vart fra seks måneder til 2 ½ år. Det går også frem av tabellen at tiden fra lovbruddet ble begått til oppfølgingen har startet, varierer i betydelig grad, og nærmere bestemt fra fire til 16 måneder. Hittil har fire ungdommer gjennomført og avsluttet oppfølgingen. En ungdom har gjennomført, men er under ny oppfølging etter nye lovbrudd, mens en har avsluttet etter brudd og to andre er under avklaring etter brudd. Fem saker pågår fortsatt, hvorav en er under forlenget oppfølging etter nye lovbrudd.

Tabell 2 Skisse over ungdommene som deltar i studien: Kjønn, alder ved lovbrudd, type lovbrudd, type straff/oppfølging, tid mellom lovbrudd og start på oppfølgingen og status

Case	Alder ved lovbrudd	Type lovbrudd	Type straff/oppfølging	Tid mellom lovbrudd, dom og start på oppfølging	Status
Gutt	17	Vold mot offentlig tjenestemann	Ungdomsoppfølging, 12 mnd.	<u>Dom</u> 3 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 1 mnd. etter dom	Gjennomført
Gutt	15	Vold	Ungdomsoppfølging, 12 mnd.	<u>Dom</u> , 4 mnd. etter lovbrudd, <u>Start</u> , 3 mnd. etter dom	Pågår
Gutt	17	Bruk og besittelse av narkotiske stoffer	Ungdomsoppfølging, 12 mnd.	<u>Dom</u> , 7 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 1 mnd. etter dom	Pågår, reaksjonen forlenget etter brudd
Gutt	17	Seksuelt overgrep	Ungdomsstraff, 7 mnd.	<u>Dom</u> , 12 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 3 mnd. etter dom	Gjennomført
Gutt	17	Rus, vold mot offentlig tjenestemann	Ungdomsoppfølging, 12 mnd.	<u>Ilagt straff</u> , 3 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 4 mnd. etter ilagt straff	Under avklaring etter brudd
Jente	15	Vold mot offentlig tjenestemann	Ungdomsoppfølging, 6 mnd.	<u>Ilagt straff</u> , 7 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 3 mnd. etter ilagt straff	Pågår
Gutt	17	Seksuelt overgrep mot Mindreårig	Ungdomsstraff 2 ½ år	<u>Dom</u> , 13 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 3 mnd. etter dom	Pågår
Gutt	16	Brudd på veitrafikkloven Besittelse av narkotika	Ungdomsoppfølging 6 mnd. Påtaleunntatelse med vilkår om ungdomsoppfølging.	<u>Ilagt straff</u> , hhv 2, 2 og 3 mnd. etter lovbrudd	Gjennomført
Gutt	15	Trusler, tyveri, og besittelse av lommekniv	Ungdomsoppfølging 6 mnd. Påtaleunntatelse med vilkår om ungdomsoppfølging	<u>Ilagt straff</u> , 1 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 3 mnd. etter ilagt straff	Gjennomført. Under ny ungdomsoppfølging grunnet nye lovbrudd.
Gutt	15	Seksuelt overgrep mot Mindreårig	Ungdomsstraff på 3 ½ år. Betaling av oppreisning til offer.	<u>Dom</u> , 15 og 9 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 3 mnd. etter dom	Pågår
Gutt	17	Bruk og besittelse av narkotiske stoffer	Ungdomsoppfølging 7 mnd.	<u>Dom</u> , 6 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 1 mnd. etter dom	Gjennomført
Gutt	17	Besittelse av narkotika/ vold mot offentlig tjenestemann	Ungdomsoppfølging 12 mnd.	<u>Dom</u> , 13 og 14 mnd. etter lovbrudd	Avsluttet etter nye lovbrudd
Gutt	18	Bruk og salg av narkotiske stoffer	Ungdomsstraff 12 mnd., utvidet til 16 mnd. etter nytt lovbrudd før oppstart	<u>Dom</u> , 13 mnd. etter lovbrudd <u>Start</u> , 3 mnd. etter dom	Brudd, uavklart videre forløp

3 SAMTYKKE TIL UNGDOMSSTRAFF OG UNGDOMSOPPFØLGING

3.1 INNHENTING AV SAMTYKKE

Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff forutsetter samtykke fra ungdommen som har brutt loven og hans/hennes verge dersom ungdommen er under 18 år. Først må ungdom/verge samtykke til at taushetsbelagte opplysninger om ungdommen kan diskuteres i den såkalte *koordineringsgruppen*, heretter KOG. KOG er blant annet rådgivende organ for påtalemyndigheten i forbindelse med vurderinger både av sakers egnethet for straffereaksjonene og av aktuelle tiltak i de ulike sakene.¹⁰

For at KOG så tidlig som mulig skal kunne starte prosessen med blant annet kartlegging av ungdommens livssituasjon og behov for oppfølging, er det ifølge Av Sekretariatet for konfliktrådene digitale veileder går det frem at politiet, i forbindelse med avhør, skal be om samtykke til denne kartleggingen. Politiet skal samtidig informere om hva straffereaksjonene går ut på. Det andre samtykket gjelder for reaksjonsileggelsen. Ungdomskoordinator skal hente inn dette samtykket, og samtidig informere mer utdypende om straffeformen og hva en tentativ ungdomsplan kan innebære av forpliktelser og avtaler. Sekretariatet for konfliktrådene har utarbeidet skriftlig informasjonsmaterieell som skal gjennomgås.¹¹ Når ungdom og verge signerer denne samtykkeerklæringen, skal de samtidig krysse av på skjemaet for at de i) har fått informasjon om elementer i straffegjennomføringen, som ungdomsstormøte og ungdomsplan, og ii) samtykker til at informasjon kan deles med aktuelle fagpersoner og hjelpeinstanser.

I de regionene som inngår i vår studie, avviker praksis i noen grad fra Sekretariatet for konfliktrådene retningslinjer, både med tanke på hvem som skaffer hvilket samtykke og hvem som informerer om hva, hvordan og på hvilket tidspunkt. Praksis varierer også noe mellom regionene og innen en og samme region. Ifølge intervjubeskrivelsene ligger imidlertid rutineene i en av regionene hvor vi har gjort feltarbeid, relativt nært opp til det som er anbefalt. I denne regionen er det alltid politiet som i forbindelse med avhør skaffer det første samtykket, det vil si samtykke til at taushetsbelagt informasjon kan deles i KOG. Etter at ungdomskoordinator har mottatt informasjon om saken tilbys den aktuelle ungdommen en samtale om hva han/hun har oppfattet av det som politiet har informert om. Flere ungdommer takker imidlertid nei til dette tilbudet. Samtykke til å gjennomføre straffereaksjonen blir vanligvis hentet inn mens ungdommen er i gang med personundersøkelse for mindreårige (PUM) og mens de er i friomsorgens lokaler. Påtaleansvarlig jurist i denne regionen ber vanligvis om PUM når lovbruddet er ferdig etterforsket og påtalebehandlet, eller når påtaleansvarlig regner det som svært sannsynlig at den aktuelle saken kan ende med ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging. Det informerte samtykket blir dermed som oftest hentet inn når saken er «så godt som klar for retten».

¹⁰ For mer informasjon om KOG, se eget kapittel i denne rapporten og den digitale veilederen for ungdomsstraff og ungdomsoppfølging <http://www.konfliktraadet.no/veileder.346448.no.html>

¹¹ Sekretariatet for konfliktrådene har utarbeidet et nytt omfattende informasjonshefte som skal gjennomgås i forbindelse med innhenting av samtykke. Dette ble tatt i bruk etter at de sakene som vi hittil har fulgt, startet.

Ungdomscoordinatorer i de fire andre regionene forteller om litt mer varierende rutiner for hvem som informerer og skaffer samtykke og når i prosessen dette gjøres. For flere er fleksibilitet helt nødvendig for å få oppgavene utført. I en region hvor politi og konfliktråd er samlokalisert og arbeider tett sammen, forteller ungdomscoordinator at det er *litt sånn hipp som happ* om det er politiet eller ungdomscoordinator som henter inn samtykke. Hos dem er det avgjørende hvem som har ledig kapasitet. I en annen region forteller ungdomscoordinator at de ønsker primært at politiet skal innhente samtykke til KOG, men at de dessverre ikke får det helt til. Som oftest er det ungdomscoordinator som innhenter samtykke til KOG, og da foretar vedkommende samtidig en rask kartlegging av ungdommen. På grunn av lange avstander lar det seg ikke alltid gjøre å kartlegge noe særlig før KOG. Det lar seg heller ikke gjøre å kjøre over lange avstander flere ganger i uken. Her er det *mye logistikk som skal stemme*. Ungdomscoordinator i en tredje region forteller også om både varierende rutiner og om tett samarbeid mellom de forskjellige instansene. Men i motsetning til de øvrige regionene, bidrar også ansatte i friomsorgen her til å skaffe samtykke, som det går fram av følgende uttalelse:

Vanligvis så er det sånn at politiet og påtale og friomsorgen sjekker om jeg er tilgjengelig. Hvis politiet skal ha avhør, så undersøker de om jeg er tilgjengelig. Når jeg skal ut og ha møter med andre ungdommer, da prøver de å legge avhøret til samme tidspunkt, og så kommer jeg inn i etterkant av avhøret og informerer. Noen politi begynner å bli så trygg at de gjør det selv. Friomsorgen begynner å bli så flink at de kan gjøre det selv. Men når jeg allikevel er her så er det greit at jeg får opprettet den kontakten med dem allikevel. (Ungdomscoordinator)

I den siste av disse regionene beskrives relativt stor intern variasjon. Ungdomscoordinator forteller at politiet skal spørre i avhør om samtykke til drøfting i KOG. Hvis ungdommen svarer ja til dette, kan ungdomscoordinator innkalle ungdommen til en egen samtale, hvor det innhentes et informert samtykke. Det hender likevel ofte at ungdomscoordinator først kommer i kontakt med ungdommen mens PUM utarbeides, blant annet fordi politiet på grunn av manglende kunnskap om straffeformen ikke har meldt saken til konfliktrådet. Da blir ungdomscoordinator kontaktet av friomsorgen, og bedt om å komme til dem for å innhente et informert samtykke. I disse tilfellene drøftes ungdommen i KOG etter at de har innhentet samtykke hos friomsorgen. I tillegg er det noen ungdommer som ikke blir vurdert som aktuelle for ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging av politietterforsker, og dermed ikke blir meldt videre til KOG, og noen ungdommer «svarer nei» til drøfting i KOG. Disse ungdommene kan likevel møte ungdomscoordinator senere dersom det skal utarbeides en PUM. Da blir ungdomscoordinator kontaktet av friomsorgen, og drar dit for å informere, men det skjer da senere i prosessen for ungdommen. De fleste ungdommer samtykker når de møter dem hos friomsorgen, og så drøftes saken i KOG etterpå. På spørsmål om ungdommene får anledning til å tenke seg om før de eventuelt samtykker, svarer en av ungdomscoordinatorene følgende:

Samtykke innhentes i den aktuelle samtalen, men dersom ungdom og /eller verge har behov for å tenke på det, kan vi avtale at de får noe betenkningstid. Når saken skal til retten informerer vi om at ungdommen uansett vil bli spurt om å bekrefte samtykke i retten, slik at de kan skrive under nå, og eventuelt ombestemme seg senere. (Ungdomscoordinator)

I samtaler med andre ungdomscoordinatorer, framgår det at det ikke er etablert noen fast betenkningstid, men at det kan gis etter skjønnsmessige vurderinger.

3.2 HVOR «INFORMERT» ER SAMTYKKET?

3.2.1 PROFESJONELLES VURDERINGER

Selv om ungdom og verge har fått informasjon fra flere instanser og har signert både ett og to samtykkeskjemaer, er ikke dette ensbetydende med at de er «godt nok» eller «reelt» informert. I intervjuene undrer flere av våre informanter seg over hvor mye ungdommene har oppfattet av hva straffeformen innebærer, og om de vet tilstrekkelig mye om hva de har samtykket til før oppfølgingen starter. Dette går fram av følgende knippe av uttalelser:

Ungdom, de får jo vanligvis informasjon før skyldspørsmålet og før dommen blir avsagt om personen får ungdomsstraff eller samfunnsstraff. Men jeg er ikke sikker på om de ungdommene og vergene egentlig forstår hva de har sagt ja til. Jeg tenker at informasjonen må komme på en litt mer forståelig måte. Jeg opplever vel at i mange av de PUM-samtalene hvor vi sitter og forklarer, en fra konfliktrådet om ungdomsstraff, og jeg fra friomsorgen om samfunnsstraff, og de skal samtykke både den ene og den andre og skrive under her og der, og jeg tror ikke de skjønner noen ting. (Representant for friomsorgen)

Det er klart det er jo ingen av dem som skjønner hva de sier ja til når de samtykker til ungdomsoppfølging, hvor det skal være gjenopprettende møter. De aner jo ikke hva det er som regel. Og det er nesten helt håpløst å formidle og. (Ungdomscoordinator)

Selv om det er en viss frivillighet i det, hvor informert er det samtykket? Verken innholdet eller omfanget av det vet ungdommen ofte ikke nok om når de samtykker. Noen gjør det litt sånn panisk fordi at kanskje det blir fengsel istedenfor, «da får jeg heller ta ungdomsstraff». Det er også et problem at ved å samtykke til ungdomsstraff, så har de ikke mulighet til å få samfunnsstraff i stedet for hvis det blir brudd. Det er et rettssikkerhetsmessig problem. Det kan tyde på at det ikke er tenkt godt igjennom en del av de tingene. (Representant for friomsorgen)

Noen av de påtaleansvarlige juristene peker også på utfordringer knyttet til at samtykke gis uten at det alltid kan defineres som et «informert samtykke», fordi ungdommene mangler den fulle oversikten over hva oppfølgingen kan innebære:

... mens i ungdomsoppfølgingen så tenkte jeg det kan jo være en utfordring i forhold til frivilligheten, for en ting er jo å samtykke til ungdomsoppfølging, eller ungdomsstraff før du får en dom og før du egentlig vet hva innholdet blir. Så kan jeg jo fort se for meg en utfordring om at ungdommen kanskje samtykker til de og de tiltakene som er i oppfølgingen, men ikke det... kan jeg se for meg. Men hvordan man løser det, det vet jeg ikke. Men jeg vil jo tro at det må skje i en type samhandling med ungdommen Vi opplever faktisk noen ganger at de ikke er så motivert i starten da, men når vi får jobbet litt med det og det modnes litt dette her så... Så det jobbes veldig bra med å få ut den informasjonen. (Påtaleansvarlig jurist)

Meglere bemerker også at ungdommer har akseptert en straffeform som de kanskje ikke øyner rekkevidden av ved blant annet å takke ja til å delta i et ungdomsstormøte hvor de skal treffe de(n) som lovbruddet har gått ut over, med alt som det innebærer:

I forhold til gjerningspersonen så har de jo sagt ja til en pakke når de samtykker til ungdomsoppfølging. Og den pakken sier de jo ja til også i domstolen. Og om de er i stand til å se hva den pakken inneholder når de sier ja, det vet jeg jo ikke. Men den pakken inneholder jo da møte med fornærmede. Og da har de samtykket til det. Men de har selvfølgelig lov å si underveis at dette vil jeg ikke likevel. (Megler)

Flere kommenterer at utfordringene er spesielt store når det gjelder minoritetsspråklige personer, hvor eventuelt all informasjon går gjennom tolk. Her er det snakk om å formidle hva straffeformen i seg selv dreier seg om, og ikke minst om hva et ungdomsstormøte er og hva som skal oppnås gjennom å sitte ansikt til ansikt med den eller de som har vært berørt av lovbruddet. Ikke nok med at enkelte begreper er vanskelig å forklare, enkelte begreper er også ukjente og gir derfor ikke mening selv om de blir oversatt til ungdommens eller vergens eget språk. Dessuten har verken ungdomskoordinator eller andre fagpersoner rundt ungdommene noen mulighet til å kontrollere hva ungdommene har forstått av det de har takket «ja» til. Noe av denne problematikken går fram av følgende intervjuutdrag:

... spesielt i saker hvor verge på grunn av tospråklighet ikke forstår så mye. For ungdomsstraff er jo et fremmedord. En tolk kan prøve å forklare, men jeg kan jo ikke verifisere at tolken har forklart riktig. Det er jo litt begrenset hvor mange språk jeg kan. Og så har vi sånne fremmedord som samfunnsstraff og dette er en straffegjennomføringsetat og... Noen ganger lurer jeg på hvordan de klarer å tolke det til sitt språk, og hva forstår vergen av det? Jeg tenker det er veldig viktig at de har den informasjonen før de går i retten og dommeren sier at nå får du en ungdomsstraff. (Ungdomskoordinator)

Det er noen ungdommer som prater egentlig ganske bra norsk, men de har ikke noen begrepsforståelse. Når du kommer med noe som er bitte litt komplisert så klarer de ikke å forklare hva et enkelt ord betyr. De klarer seg ute blant gutta, men når man begynner å snakke med dem så er det noen ganger man må bruke et veldig enkelt språk. Og det er klart, hvis offeret sitter [i ungdomsstormøtet] og er veltalende eller... det kan jo bli frustrerende for begge parter. Og så er det et spørsmål om foreldrene skjønner godt nok. (Representant for friomsorgen)

I flere saker med minoritetsspråklige ungdommer og verger i denne studien, har det ikke vært brukt tolk. I intervjuer vi har hatt med disse, har vi imidlertid stilt spørsmålsteget ved hvor mye de har forstått av spørsmålene vi stiller. En mor syntes ikke engang å forstå at vi ønsket samtale, og trodde vi bare skulle ønske henne god jul. Personer kan virke som om de har forstått mer enn de har, blant annet fordi når de selv snakker, bruker de ord de kan, og uttalen kan være bra. Det er likevel ikke ensbetydende med at de forstår alt det andre sier.

3.2.2 UNGDOM OG VERGERS VURDERINGER

Våre intervjuer med ungdommene støtter til dels profesjonelles inntrykk av at ungdommene har begrenset innsikt i hva straffeformen innebærer i praksis enten det gjelder ungdomsstraff

eller ungdomsoppfølging. Ungdommene skisserer imidlertid et litt mer variert og nyansert bilde som spenner fra at de er fornøyd, i alle fall med informasjon om hovedtrekkene i oppfølgingen, til at de ikke har oppfattet hva dette går ut på, men har signert mer eller mindre i panikk (for å unngå fengsel), eller til og med i ruspåvirket tilstand, som enkelte forteller. Eksemplene nedenfor viser noe av variasjonen i erfaringene.

En ungdom som vi kaller «Sigve»,¹² forteller at han var godt orientert om både ungdomsoppfølging og ungdomsstraff før han samtykket. Han fikk informasjon om straffeformen i forbindelse med politiavhør nummer to, og, ifølge han selv, ble han fortalt at oppfølgingen kunne vare fra seks måneder til to år fordi lovbruddet var av en slik art at fengselsstraff mest sannsynlig ville ha bli idømt om han hadde vært over 18 år. Han fikk også høre at et tidligere straffbart forhold kunne virke skjerpende inn på straffen. Sigve sa at han vurderte forslaget om denne straffeformen nøye fordi det forespeilte tidsaspektet uroet han, men han aksepterte dette etter råd fra foreldrene og fra kontaktpersonen i barnevernet. Han forteller videre at han ikke ønsket samfunnsstraff fordi han hadde *prøvd det* i forbindelse med et tidligere lovbrudd. Han vurderte derimot fengsel, men han kom fram til at det ble for komplisert å få passet inn med skolegang. Like før rettssaken hadde han, som han sa, *fått beskjed fra ungdomskoordinatoren om hva opplegget gikk ut på*.

Både Sigve, og to andre unggutter, David og Simon, ga uttrykk for en viss tvil om at det var riktig å akseptere henholdsvis ungdomsoppfølging og ungdomsstraff. På direkte spørsmål om hva han hadde fått av informasjon om straffeformen og om det han fikk av informasjon var tilstrekkelig, svarer David at han fikk nok informasjon i forkant om ungdomsoppfølging, men han savnet informasjon om samfunnsstraff som alternativ. Andre uttalelser i vårt intervju med han kan imidlertid tyde på han ikke helt hadde fanget opp hva ungdomsoppfølging innebærer i praksis, blant annet med tanke på hvilke tiltak i ungdomsplanen som han måtte forplikte seg til. Følgende utdrag fra intervjuet med han illustrerer dette:

Jeg har lyst til å leve livet i ro – ikke bli fulgt. Det er ikke gøy å dra på møter og ta telefoner. Jeg hadde mer lyst på samfunnsstraff enn oppfølging i et helt år. Advokaten ga meg beskjed om at dette [ungdomsoppfølging] er best. ... Jeg har lyst å gå på skole, jobbe, se på TV. Jeg har ikke lyst til å stresse. ... Jeg har ikke lyst til å løpe på møter og huske en masse dritt som er unødvendig. Det er ikke noe som hjelper meg til å forandre meg. Jeg vil være i fred og ro en gang. ... Jeg prøver å gjøre det jeg blir bedt om. Det er frustrerende til tider. Av og til er det mye vekt på skuldrene mine om jeg ikke husker alle møtene. Det er skygger over hodet mitt. ... Jeg må gjøre alt det de sier ellers så må jeg inn i fengsel. Jeg blir helt stresset.

I motsetning til David, hadde Simon noe kjennskap til straffeformen fra før, men da fra egne venner eller bekjente som enten hadde vært misfornøyd med oppfølgingen eller som hadde valgt fengsel i stedet for. I intervjuet forteller Simon at han hadde bestemt seg for å *prøve* selv om andre hadde sagt at *dette* [ungdomsstraff] *bare er noe dritt*, og selv om han langt fra visste hva han gikk til fordi informasjonen i forkant var begrenset. Da han signerte samtykkeskjemaet var han dessuten i en periode med mye rusbruk, og litt *i panikk* som han selv beskriver det:

¹² Alle navn er fiktive.

Jeg trodde at jeg skulle komme opp og signere et papir og treffe en politimann som jeg hadde snakket med før. Men han var ikke der. En annen var der i stedet og sa ingenting – bare forsvant ut – og papiret som jeg fikk, der sto det nesten ingenting. Han andre [politibetjenten] var en som hjalp ungdom og sånn og han sa at dette [straffeforment] var det beste. ... Hele den perioden der var jeg helt – ja [ruspåvirket] – så lenge jeg skriver under, så slipper jeg unna – ja – enkelt og greit – så jeg bare skrev under. ... Jeg signerte papiret uten å vite helt. Damen [politibetjenten] bare stakk av. Jeg forsøkte å lese papiret – det sto lite – men jeg skrev under. ... Jeg kunne sikkert ha fått samfunnsstraff. Fordelen med samfunnsstraff er at jeg hadde blitt nødt til å gjøre noe. Nå er det mest møter, men jeg er en praktiker. Jeg må gjøre noe.

Ikke bare Simon, men også en ungdom vi vil kalle Kai, signerte samtykket i en periode med bruk av rusmidler. Under intervjuet forteller Kai at han ikke husker noe, verken om informasjonen han har fått i forkant eller om hva som skjedde under ungdomsstormøtet. Når vi spør om hvorfor han takket ja til ungdomsoppfølging, svarer han at han gjorde det fordi han ønsket å komme ut av rusmiljøet og fordi han ville unngå å komme i fengsel.

I intervjuet med «Ali» kommer det frem at han visste godt hva han gjorde da han sa ja til ungdomsstraff, og informasjonen ifølge hans beskrivelse, var *helt ok*. Men gjennomføringen ble likevel ikke som han hadde antatt: *Det ble bedre enn det jeg hadde forventet!*

Også foreldre formidler varierende erfaringer. Flere gir uttrykk for at de har fått god informasjon, mens andre kunne ha ønsket å vite mer i forkant av oppfølgingen, blant annet om elementer i straffegjennomføringen som ungdomsstormøtet og om praktiske forhold som at ungdommen ikke uten videre kan forlate landet under straffegjennomføringen. I en sak hvor ungdommen fikk erstatningskrav rettet mot seg, forteller moren at hun visste lite om hvordan hun skulle forholde seg og at hun selv har måttet *ringe hit og dit*. Denne moren forteller også at det har følt tungt at hun ikke har hatt mulighet til å støtte ungdommen fullt ut fordi hun ikke har kunnet svare på hans spørsmål når hun selv manglet informasjon. I etterkant av disse intervjuene, har det kommet nytt informasjonshfte og samtykkeskjema, og det framgår nå eksplisitt av disse, så vel som ungdomsplanen, at å dra utenlands i straffegjennomføringsperioden uten ungdomskoordinatorers samtykke ikke er tillatt.

3.3 SAKER UTEN REELT SAMTYKKE

Det hender også at saker kommer direkte fra retten til konfliktrådet *uten at ungdommen vet hva de har blitt idømt*, som en ungdomskoordinator sier. Saker kan altså bli overført til konfliktrådet uten at den aktuelle ungdommen har fått gitt noe reelt informert samtykke:

Innimellom så får vi saker som kommer direkte fra domstolen. Jeg tror vi telte opp at vi i hvert fall hadde 6 saker i [navn på caseområde] som har kommet uten at det er et informert samtykke som er innhentet. Da får du ungdom som egentlig ikke er klar over hva de har sagt ja til i retten i det hele tatt. Og det skaper jo en større utfordring i forhold til å motivere for ungdomsstraff. (Ungdomskoordinator)

Ifølge ungdomskoordinatorene er det flere grunner til at saker kommer direkte fra domstolene, men vanligvis handler dette om at ungdommen har sagt «nei» til at saken kan

drøftes i koordineringsgruppen. Først når ungdommen er i retten kan alvorret i situasjonen gå opp for han/henne. Dermed kan det skje at de sier «ja» til ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging der, uten at de har mottatt den informasjonen de ellers ville fått. En av ungdomskoordinatorene kommenterer dette på følgende måte:

En del ungdommer sier «nei takk» hele veien. Vil de ikke at saken skal drøftes i KOG, så får vi ikke drøftet den. Da har ikke vi grunnlag for å ta den vurderingen. Og om ungdommen kommer i retten og får en oppvåkning og tenker ungdomsstraff likevel, så hender det at de sier i retten at de samtykker til ungdomsstraff. Og da vet de ikke hva de samtykker til. Det er ikke gjort en ordentlig vurdering, i alle fall ikke gjennom KOG, i forhold til egnethet. Det er et dilemma. Hvordan kvalitetssikre at ungdommene får en skikkelig vurdering i retten? (Ungdomskoordinator)

Uten samtykke fra ungdom og verge, kan ikke saken drøftes i sin fulle bredde i KOG. Når ungdomskoordinator ikke er kjent med saken, har han/hun ingen mulighet til å ta kontakt med ungdommene i forkant av rettsaken for å ha «motivasjonssamtaler» med dem. En av de mange utfordringene som oppstår i saker uten samtykke går fram av følgende eksempler:

Vi har en sak der det ble påstått fengsel, så anket han, og så gikk han helt utenfor vår radar, og aktor tenkte han skulle i fengsel. Så fikk han ungdomsstraff. Og så kommer han hit og sier han er uskyldig. Det ble mye samtaler om det, «du må ta ansvar for det du er dømt for». Da hender det er noen som får motivasjon til å ta det ansvaret, men det er vanskelig når de ikke har det på forhånd. Og så ville han ikke ha oppfølging. En kollega har brukt masse tid og krefter på å kalle inn til møter, men han kommer ikke. Til slutt fikk han vite at det blir innkalt til ungdomsstormøte, og får vi ikke til det, så sendes saken tilbake. Da møtte han ikke til det, og så sendtes saken tilbake med info om at det ikke gikk. Slike saker hører ikke hjemme hos oss. Man må innrømme de faktiske forhold. (Ungdomskoordinator)

Jeg synes at det er problematisk hvis man da får saker som ikke har gått den veien. Da er det mye vanskeligere å igangsette en straff. Det er en straff som er laget for ungdom som har samtykket. (Ungdomskoordinator)

Uten reelt informert samtykke, må det brukes mye mer tid på å informere og motivere ungdommen, og rehabiliteringsarbeidet blir vanskeligere, blir vi fortalt:

Det er også vanskelig å jobbe med rehabilitering, hvis man tenker at «jeg har ikke noe problem». Man må erkjenne lite grann, tenker jeg, at man har et problem. Og ha et ønske... et eller annet bitte lite ønske om en endring. Eller i hvert fall forplikte seg til å ta imot noen tiltak. Det indre ønske kan man jobbe fram underveis. Man må ha en ytre motivasjon tenker jeg, og så kan den indre motivasjonen komme underveis. (Ungdomskoordinator)

Det er problematisk. Derfor tenker jeg det er viktig at vi er inne på et tidligst mulig tidspunkt, at det er vi som innhenter det informerte samtykket, for da kan du ta en sånn motivasjonsavklaring der og da. Da tenker jeg man har mulighet til å påvirke de ungdommene som ikke vil. (Ungdomskoordinator)

Aktører i feltet forteller at uten reelt informert samtykke tar det også mer tid å forberede en ungdom på et gjenopprettende møte: Dette handler også om at de(n) som har vært utsatt for lovbruddet skal ivaretas, slik at møtet ikke blir en ny krenkelse.

4 «TING TAR TID»

Det har vært en god del plasser man skal være og personer man skal møte. Det er jo både politi, konfliktrådet, alle de personene i ungdomstjenesten. Det er ganske slitsomt. Fra første avhør så måtte jeg vente kanskje 10 måneder før rettssaken. Og så... det var for tre måneder siden, det. Så det har stått ca. ett år fra første avhør til straffen begynte nå. Det har vært slitsomt å gå rundt og bare vente, egentlig. (Ungdom som har gjennomgått ungdomsstraff)

Selv om spørsmål om ungdomsstraff og ungdomsoppfølging tas opp i politivhør og samtykke hentes inn tidlig for at saken skal kunne drøftes i KOG, gir ikke dette noen garanti for at oppfølgingen kommer raskt i gang. Når saken er etterforsket, tar påtalemyndigheten stilling til om saken skal straffeforfølges eller om den må henlegges, og først når dommen er ilagt, får konfliktrådet saken inn og kan starte sin del av arbeidet. Prosessen fram til konfliktrådet får saken i hende, varierer i lengde. I de 13 sakene som vi hittil har fulgt opp, har det tatt fra fire til 16 måneder fra lovbruddet ble avdekket til straffeoppfølgingen har startet (se tabell 2). Fire måneders samlet ventetid er imidlertid unntaket mer enn regelen i de konfliktrådsregionene som inngår i vår studie. Særlig på de større stedene fortelles det om at prosessen i forkant av start på oppfølgingen er svært langtrukket, som det går fram av følgende uttalelser:

I [navn på konfliktrådsregion] er det ventetid på å få personundersøkelse - det tar flere måneder. Etterforskning tar kjempelang tid, det har vært mange komplekse ransaker med mange delaktige ungdommer. Da er det vanlig at det tar ett år fra lovbruddet er begått til saken kommer opp. Vi opplever også at fra dommen er ilagt, så går det alt for lang tid før vi får saken på konfliktrådet. Det tar to til tre måneder. (Ungdomskoordinator)

Friomsorgen ønsker minimum tre uker for en god personundersøkelse [PUM]. De ønsker ferdig etterforskning og siktelse før de går i gang. ... Når siktelsen er gyldig – eller det er skjellig grunn til mistanke og stor sannsynlighet for siktelse, trykker juristen på klokken for avsluttet. Så sendes saken til friomsorgen for PUM. Deretter kommer saken til KOG. Det kan ta et par uker. Men med engang ungdommen har samtykket, nevnes saken for KOG, som da har noe informasjon før PUM er klar. Saken kommer tilbake til juristen som tar saken så fort som mulig og innstiller på tiltale til Statsadvokaten. Juristen kommenterer om det er aktuelt med ungdomsoppfølging eller ungdomsstraff, så går saken til beramning i retten. De har også frist – ofte en måned eller en og en halv før saken kommer opp. ... Juristen planlegger hovedforhandling. Saken kommer tilbake fra retten etter en uke, eller en og en halv. Så går den til Statsadvokaten for godkjenning. Det er ankefrist, og så er dommen endelig rettskraftig. Noen ganger sendes saken feil eller det har oppstått problem med forkynning. Det er ulike måter å forkynne dommen. Ett eksempel er forkynning per post, men det er komplisert. For alle åpner ikke posten. Derfor er det bestemt fremmøteforkynning og så ruller ankefristen selv om de ikke komme. (Påtaleansvarlig jurist)

I intervjuene beskrives flere tidkrevende prosesser som bidrar til å forklare hvorfor det tar lang tid fra lovbruddet begås og til oppfølgingen kan settes i gang. I dette kapitlet vil vi si litt mer

om denne tematikken. Kapitlet tar også opp utfordringer som oppstår i kjølvannet av at oppfølgingsteamet kommer sent i gang med sitt arbeid med den enkelte ungdom.

4.1 TING TAR TID: ETTERFORSKNINGEN

Jeg kan ikke fatte og begripe at det kan være nødvendig å bruke mer enn ett år på etterforskningen. Jeg tilsto jo alt med en gang. (Ungdom som har gjennomgått ungdomsstraff)

Dette sier en av ungdommene som har deltatt i studien og som var tatt for omsetting og bruk av rusmidler. Han uttrykker oppgitthet over hvor lenge han måtte vente på dommen. I straffeprosessloven § 249, framgår det at «Dersom en mistenkt var under 18 år på handlingstiden, skal spørsmålet om tiltale avgjøres innen 6 uker etter at vedkommende er å anse som mistenkt i saken».¹³ På større steder er det imidlertid vanskelig å overholde fristen. De som arbeider med sakene, beskriver at alt fra organisering og koordinering av arbeidsoppgaver til kompliserte lovbrudd og etterforskning, virker inn på prosessen. En person som arbeider med ungdomsreaksjonene nevner følgende eksempel:

Det er kanskje ekstra vanskelig i Oslo med fem politikretser. Plutselig begår de kriminalitet på (lokalt sted), som etterforskes der, og så har de oppfølging på (lokalt sted 2), og så er det plutselig to jurister som må koordinere og snakke sammen om hvordan gjøre ting og hvem som skal gjøre hva. Og så har du oppfølgingsteamet på (lokalt sted 3) og KOG på (lokalt sted 4), og kriminalitet på (lokalt sted 5)... Det er litt kaos. Slik er det uansett hvilken straffereaksjon i Oslo, det tar mye tid. Man er veldig avhengig av god intern kommunikasjon. Men det er det ikke. Ungdomsstraff ville fungert veldig bra i indre Skrukkedal, med ett barnevern og en kommune og ungdommen holder seg der.. Det er mye vanskeligere å få det koordinert i Oslo ... (Person som arbeider med ungdomsreaksjonene)

Det er kun småsaker som er mulig å få fort opp. Det fanges kanskje ikke opp noe sted hva som skjer etter at juristen sender saken videre. Det kan ta fire måneder før ungdommen kommer i gang med soning. Dette er et system som er tidkrevende. Dommen må forkynnes og den må være rettskraftig. Påtalemyndigheten er ofte kjapp. Saken skal fra politijurist til Statsadvokaten, det er ikke der tiden går, Det går tid også på Domskontoret før saken går til konfliktrådet. ... Det hele er litt tungrodd med saksgangen. ... Med ungdomssakene er det forberedelse til retten. Så kommer etterforsknings-siden som ønsker tett samarbeid. Jeg får spørsmål på epost hver dag om etterforsknings-ting. De ønsker møter for å digge dypere, og de vil diskutere med meg. ... Det er en skikkelig vidløftig etterforskning. Det blir mye diskusjoner og spørsmål underveis. De vil ha juristen mye tettere på. Det er greit. Det er ikke feil. Vi skal være etterforskningsledere, men de ønsker et tettere samarbeid med påtale og det blir mye ekstra arbeid. De fleste sakene er mye større enn hjemme-alene-fest med hasj. Det er ikke noe galt med det, men det er tidkrevende. Spørsmål må sjekkes nærmere, og så sitter jeg kanskje og forbereder hovedforhandlinger til retten dagen dagen etter. For eksempel

¹³ Tiltalespørsmålet kan likevel avgjøres senere dersom hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør det nødvendig.

fikk jeg nylig en side lang epost om en ungdomssak. Jeg hadde ingen sjanse til å se på alt med en gang, og da treneres saken. (Påtaleansvarlig jurist)

Påtaleansvarlig jurister beskriver også utfordringer med koordinering knyttet til forhold som ungdommenes bostedsadresse og at dokumenter og behandlingsansvarlige befinner seg på ulike steder:

[Navn på politidistrikt] har en litt komplisert måte å organisere arbeidet på. Ungdomsseksjonen deler arbeidet med etterforskning inn etter hjemmehørende adresse, ikke etter hvor lovbruddet er begått. Ett problem er at flere bor på institusjon, og hvem skal følge dem opp? Oppfølging etter hvor de [ungdommene] bor kan også bli komplisert for juristene – juristene trekker nye saker etter hvor de bor, men mange har gamle saker og har flyttet, og da burde juristen som har hatt saken tidligere, følge den opp. (Påtaleansvarlig jurist)

Det oppstår ofte problemer med koordinering. Juristen sitter fysisk ett sted, mens dokumentene befinner seg et annet sted. ... For ungdom må det gå fort. Det er krav på å få saken fort opp. Det er viktig å få saker fort. ... Det kan bli umulig å varetektsfengsle - det kan bli umulig når dokumenter fysisk skal fram og tilbake. (Påtaleansvarlig jurist)

Påtaleansvarlige jurister og politi løfter i tillegg fram utfordringer knyttet til at ressurser, i form av bemanning og tilmålt tid, er for knappe både til å fylle *minstekrav* og til å gjøre et så grundig arbeid som de selv mener er nødvendig. Eksemplene nedenfor illustrerer noen av disse aspektene:

I [kommunenavn/tidligere arbeidssted] hadde de en tradisjonell tilnærming. De forsøkte å hindre ungdommene i å røyke hasj, men i [kommunenavn, nåværende arbeidssted] er de opptatt av å rulle opp store saker. De vil ta bakmennene. De har et ønske om å rulle opp hvem som har solgt hasj, ikke bare hvem som har røykt. Men 50 prosent stilling går ikke. Det må minst være 100 prosent for å holde tritt med opplegg fra politietterforskerne. På organisert krim og spesialetterforskning har de metoder og et helt apparat i sving. (Påtaleansvarlig jurist)

Det er problemer med etterforskerne. Seksjonen er ikke prioritert stillingsmessig. Dette [ungdomssakene] er prioritert på papiret, men ikke i praksis. Jeg bruker også mye tid som ikke synes noe sted. (Påtaleansvarlig jurist)

Etterforsker har frist på 30 dager. ... Juristen har 14 dager på seg for å sende fra seg til de som skal – det går ofte lenger tid. ... Vi venter på svar fra lege – det tar tid å tappe telefoner, og så skal vitner uttale seg ... Vi har også andre saker samtidig. (Politirepresentant)

Fristen for ungdomssaker, er 45 dager. Det er ikke noe problem å få det til om man legger seg lavt. Med bråk og hasj i lomma, er det to avhør og noen få vitner. Ved litt større saker kan det være 10 vitner. Det skal sjekkes spor og videoovervåkning, de skal tappe mange telefoner og sjekke hvor telefonene har vært. Og slikt tar tid. Noen saker tar fra et halvt til trekvart år. En sak er akkurat ferdig etterforsket og har endt med en

fem siders rapport. ... Ranstiltale er tidkrevende, mens ved hasj er det bare en påtaleunntatelse. (Påtaleansvarlig jurist)

En påtaleansvarlig jurist i ett av caseområdene våre forteller at vedkommende i de første 18 månedene etter at ungdomsstraff og ungdomsoppfølging startet, hadde 50 prosent stilling til å behandle alle sakene for ungdom i den aktuelle aldersgruppen i kommunen og satt i KOG for hele fylket fram til det ble opprettet en ekstra koordineringsgruppe med egen jurist. Vedkommende kommenterte at det burde være minst en og en halv stilling til disse sakene, og la til: *ved sammenslåing med [navn på fylke] blir dette et kjempestort distrikt.* Den samme informanten forteller også at det er høy turnover blant juristene i politiet og *særlig blant dem som tar ungdomssakene, de ønsker seg til spesialavsnitt og flytter dit så raskt som de kan,* med det til følge at jurister innenfor dette feltet ofte kan være urutinerte.

4.2 TING TAR TID: PUM OG FRIOMSORGENS SITUASJON

Det private nettverket er sentralt i oppfølgingen, det er jo derfor vi kartlegger det, for å finne ut om det er noen i det private nettverket, og det er noe som vi veldig er på søken etter for å finne sånne grunnpilarer kan vi si i det private nettverket som vi kan bygge videre på og som kan forplikte og få litt mer inn i oppfølgingen av ham [...] Så det vil si nesten er helt alfa og omega, så man er nødt til å finne sånne grunnpilarer i det private nettverket. Og det er nettopp derfor vi har den utredningen i forkant, for å finne dem. (Påtaleansvarlig jurist)

Personundersøkelser er en kartlegging av en siktet eller tiltalt persons livsforhold og framtidsmuligheter: problemområder, hjem, skole, fritid m.m., som utføres av friomsorgen etter oppdrag fra påtalemyndighet eller domstol, med henblikk på å gi domstolen et bedre grunnlag for å fastsette straffereaksjonen. Personundersøkelser av mindreårige, PUM, er noe av det man må vente på for å kunne sette i gang med straffereaksjonen: «For domfelte under 18 år skal personundersøkelse som er foretatt etter straffeprosessloven § 161 a, danne grunnlag for valg av gjennomføringsform og andre avgjørelser om straffegjennomføringen» (Straffegjennomføringsloven kap.3 § 10). En påtaleansvarlig jurist understreker betydningen av at PUM blir skrevet raskt:

Og så er det viktig at de leverer så raskt som mulig. De kan ikke bruke like lang tid som de bruker på en ordinær personundersøkelse på en myndig person, de må jobbe ... de må prioritere de sakene og da må de starte opp med en gang og de må finne kildene og de må jobbe veldig kjapt for å få dette her på plass. Vi har sett at det har tatt lang tid, som har gjort at vi nesten har vært fristet til å vurdere å bruke hele friomsorgen til å kartlegge litt mer gjennom verger og andre for å finne ut av dette, men nå synes det som at dette her går litt bedre, at samarbeidet med friomsorg er i ferd med å ta seg litt opp også. (Påtaleansvarlig jurist)

Enkelte større steder er det imidlertid blitt lang ventetid på å få utformet personundersøkelser for mindreårige. Årsaken er at friomsorgen har opplevd en kraftig økning i arbeidsmengde i forbindelse med de nye straffereaksjonene uten at det har fulgt med noen ressurser. Å utforme en god PUM er en svært omfattende prosess, blir vi forklart:

Noen av de sakene hvor jeg har skrevet PUM er ordentlig krevende saker, det er lang barnevernshistorikk på noen av dem, i forhold til helse, psykisk helse, vi må jobbe ganske bredt ut på disse PUMene, og det tar mye tid. Og det skal vi gjøre ved siden av alt det andre vi gjør i forhold til våre egne samfunnsstraffer. (Representant fra friomsorgen)

Jeg tror ikke de er klar over hvor lang tid det tar å skrive PUM. Jeg hørte at han Anundsen hadde etterspurt, kanskje oppriktig uvitende, hvorfor det tok så lang tid å skrive en sånn PUM. Og da får jeg litt assosiasjon til type lovverk og utredninger – altså hvorfor tar utredninger lang tid? Vi snakker jo med lærere, med barnevern, med ulike instanser, og det tar tid å få den informasjonen. Og så skal vi snakke med den gjelder, og så blir timene av og til avlyst fordi det ikke passer med hverdagen, og summa summarum så går det en del tid med til det. (Representant fra friomsorgen)

Vi snakker med flere som arbeider i friomsorgen, som forteller at de må arbeide langt ut over normal arbeidstid, og likevel føler at de aldri kommer i mål. Enkelte kan fortelle at de er i ferd med å søke seg over i andre jobber, og slitasjen i arbeidssituasjonen dras fram som en viktig faktor. Utslitthet, helseproblemer og nedsatt motivasjon er begrep som går igjen. Flere mener også at merarbeidet har ført til reduserte ressurser til samfunnsstraffen. Tross forsøk på omfordeling av arbeidsoppgaver og koordinering internt, hoper arbeidet seg opp, og endringer medfører også større opplæringsbehov, blir vi fortalt.

Nå har vi til og med folk som jobber på fotlenkesoning som jobber med dette, som ikke kjenner til KOG og oppfølgingsteam, og det er mye intern opplæring og koordinering for å få gjort det. Vi har en mengde personundersøkelser som ikke er fordelt, engang. (Representant fra friomsorgen)

I løpet av tiden evalueringen har pågått, har det kommet nye retningslinjer for innhenting av personundersøkelse for mindreårige. Med begrunnelse i nettopp kriminalomsorgens manglende kapasitet, justerte Riksadvokaten retningslinjene i brev 14. desember 2015. I dette brevet framgår det at det blant annet ikke lenger et ubetinget krav om at det skal innhentes PUM i alle saker som ligger an til å kunne avgjøres med ungdomsoppfølging i konfliktråd:

«For saker som skal bringes inn for retten, understrekes at det ikke er nødvendig å innhente personundersøkelse for mindreårig der dette er 'åpenbart unødvendig' eller saken har utgangspunkt i et ikke-vedtatt forelegg eller påtaleunntatelse, jf. strpl. § 161 a andre ledd i.f. Det kan f.eks. være 'åpenbart unødvendig' med PUM dersom det nylig er foretatt personundersøkelse eller rettspsykiatrisk vurdering, eller det foreligger andre relevante utredninger av ungdommen (se Prop. 135 L (2010-2011) s. 76 første spalte). For ordens skyld fremheves at forarbeidene understreker at unntaksmuligheten er ment å være snever, og en personundersøkelse kan etter riksadvokatens oppfatning ikke erstattes bare av en vurdering/drøftelse i KOG. Lovens krav er at PUM i disse tilfellene skal foreligge 'før saken pådømmes'. Loven åpner med andre ord for at saken kan oversendes retten før personundersøkelse er ferdigstilt. PUM må imidlertid være rekvirert før oversendelse, og det bør kunne angis når undersøkelsen

forventes ferdigstilt. Men dersom innholdet i undersøkelsen antas å være avgjørende for påtaleavgjørelsen, skal PUM likevel innhentes før saken påtaleavgjøres». ¹⁴

Hvilke konsekvenser disse justeringene vil ha for arbeidsmengden til friomsorgen, er personene vi snakker med i friomsorgen ikke sikre på enda. Noen mener det kan lette noe at man ikke lenger behøver å skrive PUM ved påtaleunntatelser, men at man ikke har merket det på saksmengden enda. Samtidig påpekes det at:

Hele prosessen, fra å skrive en PUM til å delta på ungdomsstraff og KOG-møter, det er såpass tidskrevende, at noen store, betydelige endringer ser jeg ikke for meg. Jeg opplever det som en tilleggsoppgave til det arbeidet jeg skal gjøre på friomsorgen. (Representant fra friomsorgen)

I tillegg til økt mengde personundersøkelser, er deltakelse i oppfølgingsteam og koordineringsgruppe (KOG) noe som også kommer på toppen av friomsorgens daglige virke:

Det har ikke kommet noen midler eller anerkjennelse av at dette tar ressurser fra oss også. Det er ikke bare PUMer, men å møte i 5 KOGer, det blir jo sånn at man må dra til [navn på sted] og tilbake, det tar en halv arbeidsdag bare å delta i en KOG. Oppfølgingsteam tar også tid, og det er etter vår arbeidstid, for de går på skole, og det er jo, ja.. det krever mye ressurser, og det har vi ikke fått noe av. Så det har jo påvirket hvordan vi må organisere oss og vår kapasitet. (Representant fra friomsorgen)

En annen utfordring er at alt må tilpasses ungdommen, så vi må forskyve arbeidstiden vår til langt på kvelden. Det er en slitasje. (Representant fra friomsorgen)

Både representanter for friomsorgen og ungdomscoordinatorer stiller spørsmålstegn ved nødvendigheten av at friomsorgen er obligatorisk deltaker i oppfølgingsteam ved ungdomsstraff:

Hvor mye tid skal friomsorgen bruke på det, skal vi være inne i bildet i alle typer saker, skal vi være en obligatorisk part, trenger vi å være til stede, i hvilke saker er det hensiktsmessig at vi er, og i hvilke saker er det kanskje ikke så viktig? Det kan man jo tenke litt rundt. Og dette med at friomsorgen også skulle fått noen ekstra ressurser. (Representant fra friomsorgen)

Det at ting tar tid gjør også at personundersøkelsens relevans forringes. Mye kan forandre seg på et halvt år i en ungdoms liv, noe som får betydning når PUM skrives lenge før oppfølgingen starter.

¹⁴<http://www.riksadvokaten.no/no/dokumenter/retningslinjer/Justerte+retningslinjer+for+innhenting+av+personundersøkelse+for+mindreårige+lovbrytere.9UFRLQ5i.ips>

4.3 TING TAR TID: FOR LITE KUNNSKAP OG MANGLENDE RUTINER I SYSTEMET RUNDT?

Det hender at den avgjorte saken blir liggende på politistasjonen istedenfor å sendes til konfliktrådet, for man skjønner ikke at det er det man skal gjøre. Det er en del internrutiner som ikke er på plass, og jeg ser det er en mangel i forhold til opplæring av rettssystemet i forhold til disse rutinene. (Ungdomskoordinator)

Vi vet fra tidligere studier at konfliktrådenes arbeidsoppgaver og mulighetsrom henger sammen med hva som skjer i systemet rundt (Eide og Gjertsen 2009). Dette kommer også frem i våre intervjuer med ungdomscoordinatorer i denne studien. Flere forteller at de opplever utfordringer som de tilskriver manglende kunnskap og/eller rutiner i andre etater, og de mener at oppfølgingen kunne ha kommet raskere i gang dersom rutinene var bedre kjent utenfor konfliktrådet:

Og fra dommen er avsagt tar det 3 måneder før den ligger på bordet mitt. Det er en av tingene som ikke fungerer her. Det er synd, for noe av tanken var rask reaksjon. Jeg får inn saker nå der det ofte er over ett år siden lovbruddet har skjedd. Det er veldig lenge. Du skal holde på motivasjonen til ungdommene, du prater med dem og så er de klare, og så tar det opp til et år... Da kan de oppleve at de ikke har de samme problemene lenger. Det er vanskelig å jobbe med prosess så lenge etter. (Ungdomscoordinator)

Noen av disse ungdomscoordinatorene legger til at det de oppfatter som manglende kunnskap og/eller rutiner i systemet rundt, føles som en belastning:

Jeg kjenner litt på at det nesten hviler et for stort ansvar på meg som ungdomscoordinator for å implementere denne straffen i hele systemet, det er jeg som må si ifra, det er jeg som på en måte må etterspørre. Og det er ganske slitsomt, fordi vi skal jo lære opp politiet og påtale i forhold til hva denne straffen innebærer og hvem som kan være aktuelle osv. Men det er jo ikke konfliktrådet som skal eie straffen, det er rettssystemet. Det er mange aktører her, og noe kan bli bedre. (Ungdomscoordinator)

Flere ungdomscoordinatorer stiller også spørsmål om hvem som har ansvaret for å lære opp politi og rettssystem, *er det POD eller Sekretariatet for konfliktrådene?*, og noen lurer på om det finnes et godt nok system for slik opplæring.

Sekretariatet for konfliktrådene har informert oss om flere tiltak som er satt i verk for å spre informasjon om disse straffeformene.¹⁵ Distribusjon av informasjon er imidlertid ikke nødvendigvis synonymt med at informasjonen absorberes. Vi har fått innspill fra enkelte politikontakter om at de mottar enorme mengder informasjon via epost, noe vi fra andre

¹⁵ Justis- og beredskapsdepartementet holder årlige konferanser for politi, påtalemyndighet og domstolene; POD har utarbeidet Rundskriv om straffereaksjonene (RPOD-2015-3); det er opprettet nasjonal KOG med aktører fra påtalemyndighet, politi, helse, kriminalomsorg, ungdomscoordinatorer og barne- og familieetaten; straffeformen har vært tema på påtaleledermøter; og Sekretariatet for konfliktrådene har lagt inn informasjon i politiets fagportal KODE (KOMPetanseDELing).

studier vet kan føre til at informasjon drukner (Eide m.fl. 2000). Enkelte representanter for politiet har også fortalt oss at på konferanser som avholdes, er det gjerne *ledere* som deltar, noe som kan ha betydning for hva som skjer videre med informasjonen. En politikontakt forteller videre at KODE (politiets fagportal) anvendes når *man lurer på noe*. Med andre ord, man leser ikke nødvendigvis alt som måtte stå på denne fagportalen, men bruker den når man opplever at det er behov for det.

I to av våre caseområder virker det imidlertid som om både politi og påtaleansvarlige jurister, som til daglig arbeider med disse sakene, har betydelig kunnskap om de nye straffeformene og har innarbeidet rutiner som fungerer. Men heller ikke i disse områdene fungerer rutinene knirkefritt. En av politibetjentene som har deltatt i studien, forteller at han kanskje har vært bedre rustet kunnskapsmessig enn flere av hans kollegaer, fordi han hadde skrevet BA oppgave om ungdomsstraff og ungdomsoppfølging ved Politihøgskolen, og han sier videre:

Jeg fikk opplæring på politiskolen, men andre ved [navn på tjenestested] har ikke fått det. Det er ingen kursvirksomhet her. [Navn på leder ved ungdomsseksjonen] er ivrig. Han gir informasjon, og forteller om informasjonsskriv, ... alle skal bruke skjemaet, der står informasjon. (Politirepresentant)

Han legger imidlertid til at det ikke er tilstrekkelig at dem som arbeider med disse sakene til daglig, er godt orientert:

Det kan være avhør i helger og på natt når ungdomsseksjonen ikke er tilgjengelig. Det er lite sannsynlig at de på orden tenker på informasjon om ungdomsstraff da. ... Ansatte på ordensavdelingen har egentlig lite kunnskap om dette - Man skal kunne mye for å informere godt. (Politirepresentant)

4.4 KONSEKVENSER AV LANG VENTETID

4.4.1 PROFESJONELLES REFLEKSJONER

Det som er viktigst for oss det er at det her går med minst mulig tidstyver, at det er minst mulig tid som går fra at vi bestemmer at vi skal gjøre det, og at vi får jobbe det ut og vi får startet opp med det så snart som mulig, ellers så blir det litt meningsløst hvis vi bestemmer oss for det og så går det flere måneder før vi er i gang. Det som er viktigst for disse personene under 18 år det er at vi får komme veldig tidlig i gang med et vi skal gjøre (...) særlig hvis ungdommen er motivert så er det om å gjøre å få komme i gang med en gang. (Påtaleansvarlig jurist)

Ikke bare den påtaleansvarlige juristen som i sitatet over, men også ungdomscoordinatorer, uttrykker bekymring knyttet til at ungdom må vente så lenge *før de får hjelp*. Det påpekes at ungdommene kan begå ytterligere lovbrudd, og at problematikken de sliter med kan forverres. Dette har vi også sett i saker vi har fulgt, hvor ungdommen har begått flere lovbrudd i ventetiden. Videre blir vi fortalt at det også kan ha betydning for det gjenopprettende møtet: for den som har vært utsatt for lovbruddet, kan terskelen bli høyere for å delta. Lang ventetid kan være en faktor som gjør antallet såkalte saker der fornærmede ikke ønsker å delta, høyere. Men det kan også ha betydning på gjenopprettende møter der den som har vært utsatt for lovbruddet, likevel velger å stille. I et gjenopprettende møte vi deltok på, husket ikke

ungdommen hvilken hendelse møtet gjaldt. Ved flere anledninger begynte han å fortelle om helt andre hendelser han hadde vært innblandet i. Rusbruk kan ha vært en medvirkende faktor til at ungdommen ikke husket i denne saken. Men det samme har gjentatt seg på andre gjenopprettende møter. På et gjenopprettende møte vi deltok på, svarte den unge gutten som hadde begått lovbrudd gjentakende ganger, at han ikke husket, når han ble bedt om å fortelle om det som hadde skjedd, og hva han tenkte og følte. Personen som hadde vært utsatt for lovbruddet, kommenterte nettopp dette i samtale med henne i etterkant av møtet:

Det var kanskje litt lang tid i etterkant at møtet ble avholdt, spesielt også fordi det ble lett for ham å si dette med at han ikke husker. (Person som har vært utsatt for lovbrudd)

Bildet er imidlertid ikke helt entydig, hun sier også at det kanskje var en liten fordel at det hadde gått lang tid fra hendelsen skjedde, fordi hun ville vært mer redd for ham hadde møtet vært avholdt nærmere gjerningstidspunktet. En megler kommer også inn på at det kan ta tid for en person som har vært utsatt for eksempel for vold å ta valget hvorvidt de ønsker å være med på et gjenopprettende møte eller ei.

For i noen typer saker så er det jo sånn at folk vil trenge mer tid til å bestemme seg. Har du opplevd noe alvorlig vold, blind vold, så kan det hende at du i den første tiden tenker at det er uaktuelt å møte den andre personen. (Megler)

En annen megler beretter at *det er visse typer mennesker og visse typer saker som trenger mer tid enn andre*. Hun sier videre at det er en vurdering om det er hensiktsmessig å legge opp til at partene møtes: En slags erkjennelse fra *den påklagde* om at det som har skjedd er galt, spesielt i voldssaker, er viktig, påpeker flere meglere. Det handler om å unngå at de(n) som har vært berørt av lovbruddet ikke skal oppleve det gjenopprettende møtet som *et nytt overgrep*. Den som har vært utsatt for lovbruddet, må også føle seg i stand til å møte den unge personen som har begått lovbruddet, blir vi fortalt. Dette beskrives som en prosess som meglere må legge til rette for, og det kan ta tid. Det finnes ingen formell grense for når meglerne skal gi seg, forteller en megler. Hvis de(n) som har vært berørt av lovbruddet har fått informasjon og tid til å tenke gjennom det hele, og likevel ikke ønsker å delta, så legges saken hen. Er den som har vært berørt av lovbruddet derimot litt usikker, da brukes det tid på prosessen, sier en megler, og understreker at tilrettelegging for megling ikke skal skje *for enhver pris*. Forarbeid med informasjonssamtaler er viktig, understrekes det.

4.4.2 UNGDOM OG VERGERS REFLEKSJONER – NOEN EKSEMPLER

Tiden det tar før straffereaksjonene settes i gang, omtales av ungdommene selv og deres foreldre som belastende. «Geir» forteller at i månedene han ventet på at straffen skulle begynne, visste han ingenting:

Jeg har vært litt sånn uvitende om hva som skal ha skjedd, det var mange ganger jeg bare sånn - har straffen begynt nå eller har den ikke. Så det var ganske usikkerhet om straffen egentlig da.

Han beskriver noe som kan betegnes som «ingenmannsland» i venteperioden. Han hadde ikke kontakt med noen innenfor systemet, og han forteller at han var *on edge* ganske mange ganger:

Det var ganske usikkert om når jeg skulle begynne med det, jeg satt og ventet ganske lenge om ting her og. Og bare det med å få vite straffen, det fikk jeg jo ikke vite før nærmere jul i fjor, så det tok ganske lang tid egentlig.

Vi spør om det var noen han kunne kontaktet og stilt spørsmål til. Han svarer at det kan godt hende, men *jeg tror ikke jeg fikk oppklart det så godt da, egentlig, i starten*. Da straffen ble fastsatt var det en veldig stor lettelse, sier han:

Da fikk jeg i hvert fall vite litt om hva som skjedde, fikk litt mer innsikt om hva som kom til å skje litt framover og.

At ventetiden var belastende, understrekes også ved at han kommer tilbake til dette med ventetiden når vi spør om det er noe han vil føye til eller understreke, både under første og siste intervju:

Det jeg vil understreke, er at det har tatt lang tid. Ut i fra at det har gått nærmest et år siden jeg fikk... var først i kontakt med dem og det begynner ikke før nå. Det har gått egentlig ganske lang tid. Det har vært mye usikkerhet, sånn sett. Det var egentlig ganske greit å få i gang dette her.

Og ved andre intervju:

Det eneste jeg vil føye til, er at de var ganske treige med å komme i gang, at man må gå der å vente.

Moren til «Johan» kan også berette at det var lenge å vente før straffereaksjonen ble igangsatt, og påpeker belastningen av det:

Livet til alle andre rundt om som står også på vent. Det blir på en måte like mye straff for dem rundt som det blir for ham liksom.

I ettertid sier hun at hun skulle ønsket hun hadde vært mer aktiv og *satt krav til ting*. I denne saken var det også erstatningskrav, og hun visste lite om hvordan hun skulle forholde seg til dette, og har måttet *ringe hit og dit*. At hun visste så lite selv, gjorde også at hun følte på at hun ikke kunne svare ungdommen på spørsmål han stilte, og dermed ikke kunne støtte ham på den måten.

5 KOORDINERINGSGRUPPEN (KOG)

For hvert konfliktråd er det opprettet minst én koordineringsgruppe (KOG). I prop. 57 L (2013–2014) framgår det at «Koordineringsgruppens oppgave skal være å vurdere hvilke lovbytere som kan egne seg for reaksjonen ungdomsoppfølging. I tillegg skal koordineringsgruppen kartlegge og vurdere hvilke tiltak som kan være aktuelle i den enkelte saken. Gruppen skal også holde seg løpende orientert om saker som er i oppfølgingsteamene, og skal være et forum for drøfting og rådgivning for ungdomskordinator i enkeltsaker. Dersom en ungdom bryter avtalen, skal gruppen drøfte bruddene».

KOG skal være et rådgivende organ for påtalemyndigheten, de skal gi faglig råd, men er ikke et beslutningsorgan: Det er påtalemyndigheten som tar beslutning i sakene. Koordineringsgruppen skal også kartlegge og vurdere hvilke tiltak som kan være aktuelle i den enkelte saken. Gruppen skal også holde seg løpende orientert om saker som er i oppfølgingsteamene, og skal være et forum for drøfting og rådgivning for ungdomskordinator i enkeltsaker. Dersom en ungdom bryter avtalen, skal gruppen drøfte bruddene. Det er ungdomskordinatorer som innkaller til og leder møtene i koordineringsgruppen. KOG skal være sammensatt av personer med utdanning, praksis og spesiell faglig kompetanse på målgruppen for ungdomsoppfølging og ungdomsstraff. En nasjonal koordinator i Sfk omtaler det som skjer i KOG som *selve kvalitetssikringen og legitimeringen av det tverrfaglige arbeidet*. Påtale, politi, barnevern og kriminalomsorg er obligatoriske deltakere i KOG. I tillegg kan også andre profesjoner være representert.

En aktør fra Sekretariatet for konfliktrådene påpeker at når det gjelder deltakere i KOG, ønsker man *ressurser som er nær praksisfeltet, det vil si de som har kjent på hverdagen og kjenner ressurser fra egen virksomhet som kan bistå i et skreddersydd oppfølgingsteam*. Det understrekes at de ulike representantene i koordineringsgruppen bør kunne gi faglige råd på vegne av sin etat. Videre, at det er viktig at KOG er en *rådgivende gruppe som kan veilede ungdomskordinator i konkrete saker som bidrar til en best mulig oppfølging for ungdommen som har brutt loven*. Det påpekes at siden KOG skal ha faste medlemmer, muliggjøres opparbeidelse av erfaring og kunnskap omkring ungdomsreaksjonene, noe som er av verdi for kvalitetssikring av ungdomskordinators beslutninger. En aktør fra Sekretariatet forklarer at KOG er en tverrfaglig gruppe som bistår med faglige råd for den kvaliteten som skal utføres av de avdelinger/etater/organisasjoner de representerer. KOG påpekes som viktig for å sørge for at den enkelte ungdommen som gjennomgår ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging får *de beste ressurser fra de ulike samarbeidspartnerne*. Fra Sfk understrekes at det også ligger et potensial i KOG til å rapportere om eventuell systemsvikt, ved at både ungdomskordinator og andre medlemmer kan melde inn avvik. KOG er derved ment å bidra til *å styrke kvaliteten og effektivisere det aktuelle samarbeidet i offentlig sektor*.¹⁶

5.1 GENERELLE ERFARINGER

Det [KOG] er en faggruppe rundt selve tiltaket oppfølging og ungdomsstraff der det sitter ulike representanter i lederposisjoner. Det sitter leder for U18 i politiet, det sitter

¹⁶ For omtaler av KOG, se også: <http://www.konfliktraadet.no/veileder.346448.no.html>

en påtalejurist som har ansvaret for ungdomssakene, og [kontaktpersonen fra et kriminalitetsforebyggende tiltak] sitter der fordi at vi har et veldig tett samarbeid med dem i forhold til rus. Kriminalomsorgen ved nestleder sitter der, og fagleder i barnevernet i [denne kommunen] sitter der (Ungdomskoordinator)

Jeg synes det med KOG er en god arena. Jeg ser det som et positivt tilskudd til min arbeidsdag og den jobben vi gjør, i forhold til at det er en god arena for samarbeid og drøftinger, og at man i større grad kanskje forstår hverandres arbeidsfelt, og hvilke mandat man jobber ut fra. Nettopp å sitte i et møte hvor både politi, friomsorg og ungdomskoordinator er til stede, det synes jeg har vært veldig positivt (Representant fra friomsorgen)

For at saker skal kunne drøftes i koordineringsgruppen, må siktede gi sitt samtykke til det. Er ungdommen under 18 år, må det også foreligge samtykke fra verge. Begge har rett til å nekte. Samtykket innhentes av politiet i forbindelse med avhørssituasjon. På konfliktrådenes hjemmeside kan man lese at ungdom og verge får informasjon om hva det innebærer å delta i ungdomsoppfølging/ungdomsstraff, hva som kreves av innsats fra ungdommen selv, og hvilke gevinster det kan gi, gjennom arbeidet med å innhente samtykke. En ungdomskoordinator sier at dess tidligere man begynner å jobbe i KOG for å kartlegge, *dess bedre resultat ser man, man kommer fortere i gang med stormøte, og en ungdomsplan blir ganske konkret, veldig, veldig tidlig*. Hun sier at de også kan ta saker i KOG selv om det ikke foreligger samtykke fra ungdommen, men da diskuteres saken anonymt:

Hvis politiet kommer inn med en sak på at her har vi en ungdom som er sånn og sånn og sånn, vil veldig gjerne drøfte den saken anonymt: «Nå har han for eksempel blitt tatt for bruk og besittelse av narkotika 3 ganger – hva tenker vi skal vi gjøre med en sånn her type ungdom. Han er så og så gammel, han bor der og der og har de rammene rundt seg. Kan dette her være en sak vi kan prøve å få inn til for eksempel en ungdomsoppfølging?» (Ungdomskoordinator)

Hun understreker imidlertid at skal man ta opp en sak i KOGen, *i sin fulle bredde*, så må ungdommene og vergene samtykke.

Det er stor enighet blant de aktørene i koordineringsgruppene vi snakker med, om at ideen bak KOG er bra, og har potensialer for å dra veksler på flere ulike perspektiv. Flere er tydelig på at de mener KOGs funksjon er så sentral, at det er *et stort problem* at den ikke er skrevet inn i loven. Det gjør at man blir usikre på både mandat og funksjon, formidler flere informanter. En ungdomskoordinator forklarer at *ifølge modellen som er laget i forarbeidene til loven skal det være en egnethetsvurdering, den skal gå gjennom KOG, og det skal være en anbefaling på bakgrunn av juristens vurdering om å legge påstand i retten*. Men i praksis gjør han seg erfaringer som skaper undring:

Det føles litt kunstig, eller litt sånn rart noen ganger, for vi sitter i KOG og diskuterer egnethet, «er denne ungdommen motivert, er det vits i å bruke ressurser», og det er mange meninger rundt bordet. Og så blir det kanskje til at «nei, vi prøver ikke noe mer med han». Og så får vi samme dagen eller dagen etterpå én ungdom direkte fra retten, kanskje kompisen, som har sagt «ja ok» i retten. Det er jo greit for oss, men det med

rettssikkerhet og litt den der metodikken rundt, det kjennes... Systemene rundt oss driver på og finner ut hvordan vi egentlig skal gjøre dette. Vi må bare tåle å stå i denne prosessen som vi er i nå. (Ungdomsadministrator)

Ut fra intervjuer med ungdomsadministratorer og personer fra friomsorgen, ser vi også at det kan være litt forskjellige forståelser av vurderingene i KOG. En ungdomsadministrator sier dette:

Friomsorgen tenker helt annerledes. Noen ganger blir det sammenligninger, og det blir feil. Jeg kan kjenne ubehag når det gjøres egnethetsvurdering i KOG, friomsorgen er ikke vant til det, de skal være så nøytrale. Noen ganger oppfatter jeg at de tenker det blir helt feil å vurdere ungdommer til ungdomsstraff, og skal man virkelig bruke noe som er så inngripende. Det skulle vært en grundigere opplæring i hele systemet, er det slik at man skal prøve å vurdere ungdomsstraff for alle ungdommer, eller skal man gjøre det litt vilkårlig? Friomsorgen tenker ofte at hvorfor vurderer dere ikke samfunnsstraff? Og man har så ulike kulturer på hvordan man snakker om ting, og det kjenner jeg litt på. (Ungdomsadministrator)

I intervjuer med representanter for friomsorgen, er det flere som mener at *det er litt ensrettet på ungdomsstraff og ungdomsoppfølging i KOG, og at samfunnsstraffen blir litt borte i dette her.*

En del har fått ungdomsstraff og ungdomsoppfølging som ikke burde ha hatt det, hvor samfunnsstraff hadde vært en bedre reaksjon. Men når det kommer en ny straffereaksjon så blir man litt sånn... får litt skylappene på, da er det det det handler om. Mitt inntrykk er at det har vært litt dårlig vurdering i noen saker, «alle trenger koordinert oppfølging», ikke sant, alle har godt av denne her type oppfølging, og så er det ikke nødvendigvis sånn. (Representant fra friomsorgen)

Når det gjelder vurderingene av hva slags straffereaksjoner som egner seg for den enkelte ungdom, er det enkelte personer fra friomsorgen som etterlyser mer kunnskap hos konfliktrådet om samfunnsstraff:

Jeg har prøvd å selge inn samfunnsstraffen noen ganger, når jeg tenker at i dette tilfellet er det vel så bra med samfunnsstraff. Vi kobler også på konfliktrådet der det er relevant og aktuelt. Friomsorgen kan også få til mye som er koordinert, det er ikke så stor forskjell som noen av ungdomsadministratorene i hvert fall tidligere har trodd, hvor de har tenkt at samfunnsstraff var bare ut i samfunnet og få på seg en vest og jobbe. Det er ikke sånn. Så det synes jeg er litt viktig å få fram. Det må ikke bli konkurranse om hva som er best, men at man finner det som er best for den enkelte ungdommen. Nå er det jo opp til dommeren til syvende og sist da, men når det gjelder samtykke, er det viktig at ungdommen ikke får det presentert som om det er ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging eller fengsel, for noen ganger så er samfunnsstraff aktuelt. (Representant fra friomsorgen)

5.2 UKLARHETER

Samtidig som KOGs rolle påpekes som viktig av de fleste vi snakker med som deltar i koordineringsgruppene, berettes det også om en del uklarheter. Dette kommer spesielt til uttrykk i intervjuer med personer fra friomsorgen, som det går frem av følgende intervjuutdrag:

Jeg er litt usikker på mandatet. Jeg har opplevd at KOG har vært enig om at nå må det meldes brudd, så blir det ikke meldt brudd, fordi det er forskjellige ungdomscoordinatorer som sitter i KOG og som følger opp enkeltsaken. Er man et rådgivende organ? De tingene man er enige om i KOG, ser man ikke blir satt ut i live i forhold til oppfølging av den enkelte sak. (Representant fra friomsorgen)

Det er en fin og god tanke bak KOG, men min opplevelse er vel at noen i den gruppen kan være litt usikker på sin rolle. De faglige vurderingene har man alltid med seg, men når påtale har en ungdom i sikte, men det ikke er igangsatt noen etterforskning, så kan det bli veldig dødfødte diskusjoner. Man har bare en genuin bekymring, men ikke noe mer enn det. Det kan skape litt frustrasjon i KOG-møter, hvem skal gjøre hva, hvor ligger ansvaret. Men det at etater har en felles plattform i KOG-møtet, det synes jeg er kjempebra. (Representant fra friomsorgen)

Noen sier at grunnlaget for å gjøre vurderinger i KOG kan oppleves som tynt, i saker der de selv ikke har hatt noe å gjøre med personundersøkelser eller annet forarbeid:

Jeg opplever på KOG-møtene at det er mange ungdommer som er ukjent for friomsorgen, så vi kommer liksom litt dårlig forberedt til de møtene. Vi vet ikke hvem de ungdommene er, vi vet ikke noen ting bortsett fra at vedkommende er i en faresone, har blitt mistenkt i en sak, vi bare vet et navn, ikke noe mer enn det. Når du da sitter og skal gjøre vurderinger i den KOG-gruppa, så er det ikke så mye vi kan stille opp med. Og da blir det noe jeg absolutt ikke liker, den der synsingen og meningene mine som forventes i den gruppa. Det tenker jeg blir feil. Fordi de synsingene og meningene har kanskje ikke det faglige grunnlaget, eller at jeg ikke har det helhetsbildet heller til å kunne si noe. (Representant fra friomsorgen)

5.3 ET UNNTAK FRA REGELEN?

Et sted blir vi fortalt at vurderingene av egnethet foregår utenom KOG. Ungdomscoordinator forteller at politiet går igjennom loggen hver mandag og ser på alle saker med ungdom under 18, gjør en grovsortering, ringer etterforskningslederne på de ulike kontorene og får litt bakgrunnsinformasjon, og går i dialog med påtale for å finne ut om disse er i målgruppa.

Det gjør politi og påtalesystemet på en utmerket måte, og da trenger ikke vi å bruke tid på det i gruppa. Da kan vi bruke tiden på straffegjennomføring. (Ungdomscoordinator)

Siden dette representerer en litt annerledes måte å arbeide på, vil vi si litt om dette her. Denne ungdomscoordinatoren omtaler KOG som en *straffegjennomføringsgruppe som skal gi meg*

råd og veiledning. KOG brukes altså aktivt, men har ingen rolle i vurdering av hvilke saker som bør få ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. I dette geografiske området har vi både fra denne studien og tidligere studier (Eide og Gjertsen 2009), erfart at personer vi snakker med i politiet og blant påtaleansvarlige jurister, framstår som spesielt engasjert i, og positiv til, konfliktrådet. Dette er en kontekst som denne måten å anvende KOG på kan forstås innen.

I dette området kan ungdomskoordinatoren fortelle at i begynnelsen hadde man mange med lederposisjon representert i KOG, men nå er de i prosessen med å erstatte disse med fagpersoner.

Det er noe med den lojaliteten de føler når de er ledere og har ansvaret for en tjeneste. Jeg vil ha fagpersonene som kjenner på en måte det der. (Ungdomskordinator)

Han forklarer at selv om praksisen deres er *feil*, så *står vi i det*, fordi han mener de får inn *de rette personene*. Han mener det er bra at koordineringsgruppen ikke er lovbestemt, fordi *det må være opp til hvert enkelt konfliktråd om de har behov for en slik gruppe*. Videre er han tydelig på at de ikke gjør noen *skreddersøm i forkant* i KOG. Når vi spør hva det betyr, forklarer han at *skreddersømmen* handler om å ringe profesjonelle aktører og ha samtale med ungdommen for å motivere og for å utforme et individuelt tilpasset opplegg i forkant. Dette synes han ikke er hensiktsmessig, som han formulerer det:

For det første så er det sånn at det som er skreddersydd for et halvt år siden, trenger ikke passe i det hele tatt når rettssaken eller dommen kommer. Ungdommen kan være et en helt annen plass. Og så handler det om at dette her er en straffegjennomføring, og en straffegjennomføring starter når en dom er avsagt. Eller en påtaleunntatelse har kommet. Alt det som gjøres før skal friomsorgen, politiet og påtale ta seg av. Og så skal vi inn, jeg inn, i forhold til samtykke. Det er det jeg skal jobbe med. Og så er det andre instanser som har en rolle før jeg kommer inn i bildet. Konfliktrådet er ikke de eneste som kan hjelpe folk. (Ungdomskordinator)

Han forteller også at det har vært en stor diskusjon om konfliktrådet skal ha innsyn i straffesaksdokumentene eller loggen:

Det mener jeg er helt forkastelig, og det har jeg spilt inn ved mange anledninger. Jeg mener at vi har ikke noen juridisk kompetanse vi til å bestemme om en person er i målgruppa eller ikke. Det er det påtale som har. Og det er jo massivt brudd på taushetsplikten at vi skal få tilgang til den informasjonen uansett. For meg handler det om tillit, og å gjøre påtale og politi i stand til å gjøre den jobben selv. (Ungdomskordinator)

Han kan også fortelle at det har skjedd at han har tatt pårørende inn i koordineringsgruppen, for å la dem snakke om opplevelsene de har hatt:

Det ble jo ikke noe særlig godt mottatt fra i hvert fall barnevernet og BUF-etat. Det er noe med at du blir sett litt i kortene da vet du. Så... men det må de tåle. Det ble en liten runde etterpå det, men de var nå enige i det at vi kunne nå gjøre det igjen. Men det er ikke noe som vi bruker å gjøre. Men pårørende er en viktig del av min jobb, og i den

grad jeg synes det er viktig å få inn dem for at de skal få en stemme, så gjør jeg det og.
(Ungdomsadministrator)

Årsaken til at han valgte å ta med pårørende inn i gruppen, var at foreldrene i saken var fortvilte,

for det har skjedd så mye graverende i den straffegjennomføringen at jeg vil at de skulle få si litt om hvordan det var. Og det var sikkert litt tøft å høre vil jeg tro...
(Ungdomsadministrator)

Variasjonene hva angår til KOG omfatter ikke bare hva som står på agendaen på møtene. Aktører i friomsorgen har rapportert at også hyppigheten av møter i ulike KOGer varierer, fra sak til sak, og fra ungdomsadministrator til ungdomsadministrator, uten at man er sikker på hvorfor. Fra vår tidligere evaluering av konfliktrådene, vet vi at arbeidet som gjøres her generelt henger nært sammen med arbeidet som gjøres hos politi og påtale, kompetanse og kunnskap i systemet rundt, holdninger og praksis. Disse rammebetingelsene så vi varierte på landsbasis. Dette er forhold det er grunn til å tro vil måtte virke inn på arbeidssituasjonene til aktører i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging også. I områder hvor man sliter med det som oppfattes som lite kunnskap i systemet rundt konfliktrådet om ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, kan man tenke seg at KOG er mer nødvendig i vurderinger av egnethet enn områder hvor politi og påtale har mer kunnskap om feltet. Sekretariatet for konfliktrådene vil legge fram en evalueringsrapport utformet av fagseksjonen i Sekretariatet, på ledermøte 12.september 2016. Her tematiseres KOG ytterligere. I tillegg arbeider den nasjonale koordineringsgruppen med å utforme klare retningslinjer og forpliktelse for denne gruppen. Ut fra våre funn framstår dette som et viktig arbeid. Sekretariatet for konfliktrådene ønsker også å lovfeste KOG.

6 UNGDOMSSTORMØTET

Straffegjennomføringen skal ifølge konfliktrådsloven § 24 innledes med et såkalt ungdomsstormøte, som konfliktrådene starter forberedelser til straks saken er overført fra domstolen eller fra påtalemyndigheten. Ungdomsstormøtet er et eget møte i konfliktrådet, hvor ungdommen skal møte de(n) som er berørt av lovbruddet, gitt at de(n) som er berørt av lovbruddet, samtykker til dette. I ungdomsstormøtet skal det også utformes en ungdomsplan som ungdommen som har brutt loven, er forpliktet til å følge i straffegjennomføringsperioden.

I konfliktrådsloven § 24 omtales ungdomsstormøtet slik: «Ungdomsstormøtet ledes av en ungdomsordinator som skal sikre at relevante aktører er representert. Dette kan være representanter fra kriminalomsorgen, skole, barnevernstjeneste, helse- og omsorgstjenesten eller andre med tilknytning til domfelte, siktede, fornærmede eller til saken. Ved gjennomføring av ungdomsstraff skal domfelte, domfeltes verger, samt representanter fra kriminalomsorgen og politiet være til stede i ungdomsstormøtet. Fornærmede og fornærmedes verger har rett til å være til stede. Det samme gjelder forsvarer og bistandsadvokat som er oppnevnt etter straffeprosessloven § 100 annet ledd og § 107 a første ledd bokstav d. Ved gjennomføring av ungdomsoppfølging skal domfelte eller siktede og dennes verger være til stede i ungdomsstormøtet. Fornærmede og fornærmedes verger har rett til å være til stede. Representanter fra politiet skal delta dersom konfliktrådet finner det hensiktsmessig. Dersom domfeltes eller siktedes verger ikke kan eller vil være til stede, skal ungdomskoordinatoren vurdere om midlertidig verge skal oppnevnes etter vergemålslovens regler. Ungdomsstormøtet kan deles opp i flere møter dersom dette er hensiktsmessig» Konfliktrådsloven er tatt inn som vedlegg i denne rapporten, og vi henviser til dette vedlegget for mer utfyllende opplysninger.

6.1 OPPDELING AV UNGDOMSSTORMØTET

Av § 24 i konfliktrådsloven går det frem at ungdomsstormøtet skal omfatte både en gjenopprettende del og en del hvor ungdomsplanen utformes og signeres. I praksis ser vi ofte at ungdomsstormøtet har blitt splittet opp i to separate møter ved at den gjenopprettende delen, altså møtet mellom ungdommen som har begått lovbruddet og de(n) som er berørt av lovbruddet, og signering av ungdomsplanen har blitt gjennomført på forskjellige tidspunkt og i forskjellig rekkefølge. En slik todeling var også omtalt i Sfks veileder som var gyldig frem til våren 2016.¹⁷ En ungdomsordinator kommenterer dette på følgende måte:

Ungdomsstormøtet består av del 1 og del 2. Del 1 [...] gjenopprettende prosess, møte med fornærmede. Del 2: oppfølgingsplan med oppfølgingsteamet. Og hvis det skal være sånn ideelt, sånn som det står i loven og veiledning, så skal disse to deler kjøres i samme møte, samtidig, i ungdomsstormøtet. Og da er det del 1 først, som ledes av meglere. To meglere, de leder del 1 av ungdomsstormøtet. Så er dette møtet ferdig, skrevet en avtale med fornærmede. Meglerne drar hjem, del 2 fortsetter med ungdomskoordinatoren som møteleder og oppfølgingsteamet, de profesjonelle. (Ungdomsordinator)

¹⁷ Formuleringer er endret i veilederen fra våren 2016.

Flere ungdomscoordinatorer i caseområdene med denne praksisen sier at de mener den gjenopprettende prosessen er så krevende, at det blir for mye for ungdommene å ha møtene på samme dag. Det gis også uttrykk fra flere ungdomscoordinatorer at man ønsker at det som har skjedd på det gjenopprettende møtet, skal få *sette seg* eller *synke inn*. Videre ser vi at et møte hvor ungdomsplanen signeres ofte synes å bli avholdt før det gjenopprettende møte, hvor ungdommen som har brutt loven skal møte de(n) som lovbruddet har gått ut over. Dette handler om flere forhold. Mange snakker om hvor viktig det er å få satt i gang straffereaksjonen, ikke minst på bakgrunn av at det allerede har tatt lang tid før sakene kommer til konfliktrådet. Skal man vente til det gjenopprettende møtet er avholdt, vil det kunne ta enda lenger tid.

Vi ser at det tar lang tid å få satt i gang straffen dersom man hvis man skal vente på ungdomsstormøte del 1. Det er mye forarbeid til det gjenopprettende møtet. Man er såpass bekymret for ungdommene at man tenker man må ha tiltakene i gang.
(Ungdomscoordinator)

En annen årsak til at man venter med det gjenopprettende møtet, er at det ikke alltid vurderes som forsvarlig overfor den som har vært utsatt for lovbruddet, å avholde det gjenopprettende møtet umiddelbart etter straffegjennomføringens start. Man vurderer det dithen at ungdommen ikke alltid er klar for et slikt møte, og man er redd det vil kunne bli en ny krenkelse for den som har vært utsatt for lovbruddet:

En annen grunn er at det er ikke alltid at ungdommene er helt klare, altså sånn modenhetsmessig, de må bearbeides litt. De har jo samtykket til at de skal dette her, men det er ikke alltid at det er så enkelt å sette i gang. Og hvis man setter i gang gjenopprettende møte med en ungdom som ikke er klar for å ta det ansvaret da overfor fornærmede i saken, så kan det jo bli en ny krenkelse for fornærmede i saken. Så noen ganger så må vi ha litt motivasjonsarbeid, vi som er ungdomscoordinatorer, at vi har noen samtaler om det underveis da. Det kan også være at ungdommen har så stort rusbruk at de må avruses først, eller at det er psykiatri sånn at man må få behandling først. (Ungdomscoordinator)

Som vi har påpekt i tidligere kapittel, skjer det også at saker kommer til konfliktrådet uten reelt informert samtykke. Da blir utfordringen knyttet til å motivere og forberede ungdommen til å møte potensielle personer som er berørt av lovbruddet desto større, og også mer tidkrevende. I en av sakene vi har fulgt, ble det gjenopprettende møtet avholdt siste uke av straffen.

Ungdomsstormøtet som det omtales i konfliktrådsloven, består av to deler, uansett om disse avholdes rett etter hverandre eller oppdelt. Siden det i prinsippet er det gjenopprettende møtet som skal avholdes først, vil vi begynne med denne delen.

6.2 DET GJENOPPRETTENDE MØTET

I det gjenopprettende møtet skal, som nevnt tidligere, ungdommen som har brutt loven, møte de(n) som lovbruddet har gått ut over. Møtet skal ta sikte på å løfte fram partenes erfaringer, bidra til forståelse og refleksjon hos ungdommen over hans/hennes handlinger, og la partene

finne måter ungdommen skal kunne bøte for skaden som har skjedd. Det partene blir enige om, nedfelles avslutningsvis i en avtale. En uttalt intensjon er å sette i gang prosesser som kan bidra til følelsesmessig avslutning for den som har blitt utsatt for lovbrudd, og gjøre det mulig for de berørte å gå videre i livene sine på en bedre måte. Det gjenopprettende møtet ledes av meglere i konfliktrådet. I ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er også profesjonelle aktører i oppfølgingsteamet til stede på det gjenopprettende møtet.

På de gjenopprettende møtene er stolene i rommet plassert i sirkel, og det er bestemt på forhand hvem som skal sitte hvor. Ungdommen som har begått lovbruddet og den som er berørt av lovbruddet sitter plassert slik at det skal være mulig å ha direkte øyekontakt. Ved siden av ungdommen sitter støttepersoner, som danner det private nettverket i oppfølgings-teamet. Meglere sitter også overfor hverandre. De resterende deltakerne i form av representanter av offentlige instanser samt ungdomskoordinatoren er plassert mellom disse.

På møtene vi har deltatt, har det variert hvorvidt ungdomskordinator eller megler introduserer. Men på alle møtene forteller meglere først om grunnlaget for at ungdomsstormøte holdes. Alle deltakere blir introdusert, det informeres om taushetsplikt og spilleregler for møte. Spillereglene går ut på at meglerne styrer ordet og at alle må vise respekt for hverandre og lytte til hverandre. Etter at meglere har gjort unna introduksjonsrunden, får ungdommen ordet. I etterkant er det den som er berørt av lovbruddet som skal skildre hvordan situasjonen ble opplevd. Så går ordet videre til ungdomskoordinatoren og deltakere for øvrig. Meglere følger et skript og en metodikk for gjennomføring som er utformet med henblikk på å ivareta alle deltakende.

6.2.1 MØTER UTEN «PERSONLIG FORNÆRMET»

Idealer og realiteter er imidlertid ikke alltid det samme. Ikke alle sakene har noen såkalt *personlig fornærmet* eller *offer*. I enkelte saker kan lovbruddet for eksempel være råkjøring med bil i ruset tilstand uten sertifikat. Men møtene kan også være uten offer fordi personen(e) som er direkte berørt av lovbruddet, ikke ønsker å stille.

Det er flere av dem som har vært ofre i de sakene her som ikke har ønsket å stille, som kan føle de er ferdige med saken. Mange av disse sakene har jo skjedd for ett år siden, ett og et halvt år siden, det tar lang tid i forhold til rettsak og sånn. Og andre er for redde til å stille, selv med liksom god informasjon og litt sånn god prosess for dem så ønsker de rett og slett ikke. De synes det er for ubehagelig. Noen sier det selv, eller kanskje foreldrene sier det, at han syntes det var så ubehagelig og er redd for å møte ham igjen så han vil ikke. (Ungdomskordinator)

At personen som lovbruddet har gått ut over ikke ønsker å stille kan, som tidligere påpekt, forsterkes av at det kan ta så lang tid fra lovbruddet begås, til det gjenopprettende møtet avholdes. I saker hvor man ikke har noen person(er) som er direkte berørt av lovbruddet med på møtet, har vi noen steder sett at de gjenopprettende møtene avholdes med en tom stol plassert i sirkelen hvor deltakerne sitter. I slike saker har den tomme stolen representert den som har vært berørt av lovbruddet.¹⁸

¹⁸ Sfk formidler at de har frarådet bruk av tomme stoler, fordi man mener konfliktrådene ikke har kompetanse til å benytte denne type terapeutiske metoder. Sfk påpeker også at man ikke ønsker å uthule prinsippet om direkte møter mellom partene og andre berørte i saken. Videre, at unntakene fra det personlige møtet som

Ikke alle, men flere ungdomscoordinatorer og meglere, uttrykker usikkerhet når det gjelder å håndtere gjenopprettende møter med *tomme stoler*. En ungdomscoordinator sier det slik:

De offerløse møtene synes vi er en utfordring, i forhold til at det ikke er tenkt ferdig om det i forkant, hvordan det skal være. Det jobbes jo litt med det, men jeg for min del skulle ønske at det var litt sånn klarere oppskrift på hvordan vi skulle gjøre det, for det vet jeg at meglerne også føler seg litt usikre på. (Ungdomscoordinator)

Gjenopprettende møter som holdes uten at noen direkte berørte er til stede, blir antatt å ha effekt for erkjennelse av konsekvenser. Vi blir forklart at flere ungdommer kan være opptatt av hva slags konsekvenser for eksempel det å kjøre for fort kan ha for dem, det er *dumt* fordi *de selv kan bli tatt og få straff*:

Han hadde vel litt den tankegangen at «det blir dumt for meg hvis jeg gjør det igjen». En ting er disse konsekvensene for deg, ja, ja, men hva med de andre det går ut over? (Politirepresentant)

Vi blir fortalt at et gjenopprettende møte kan da ta sikte på å gi ungdommen større forståelse av at det de gjør, kan ha konsekvenser også på andre måter, og på måter som berører andre: Andre kan bli drept av råkjøringen, og det kan de selv også. Både de som skades og de som sitter igjen etter dødsfall vil bli berørt. Man arbeider da for å få fram en annen form for konsekvenstenkning enn den som kun handler om potensialet for straff. I enkelte saker vi følger, har lovbruddet bestått av vold mot offentlig tjenestemann. I praksis har det dreid seg om politi i tjeneste som er blitt sparket eller forsøkt skallet. I noen møter har den personen som konkret har vært utsatt, vært til stede. Vi har også opplevd at politimesteren har stilt i stedet for vedkommende, fordi politibetjenten som var utsatt for lovbruddet ikke opplevde seg krenket på noe vis, men også for å markere alvorret i å utøve vold mot offentlig tjenestemann. Dette at den som regnes som berørt av lovbruddet, ikke opplever seg krenket på noen måte, men likevel stiller på gjenopprettende møte, kan også skje. En representant for politiet sier følgende om et slikt møte:

Det tok en merkelig retning, jeg husker ikke hvor mange fornærmede det var, det kom bare en lærer, og han avdramatiserte veldig. Fikk en følelse av at han satt der bare fordi han hadde fått beskjed om det, ikke fordi han hadde behov for å snakke med gjerningsmannen... I etterkant påpekte en koordinator fra konfliktrådet at det det ble veldig kunstig, at ungdommen skulle sitte og beklage seg til noen som ikke ønsket en beklagelse. (Politirepresentant)

I denne saken mente politiet at det gjenopprettende møtet fungerte *mot sin hensikt*, siden den som var berørt av lovbruddet *bagatelliserte* det som hadde skjedd. Politiet mente at *fornærmede* var til stede fordi han hadde *fått beskjed om det*, ikke fordi han hadde noe behov for samtale med ungdommen.

konfliktrådsloven åpner for i § 12 og § 24, har vært arbeidet med og formidlet i organisasjonen gjennom en rapport utarbeidet av en intern arbeidsgruppe 01.09.15 som ble gjennomgått for samtlige ansatte regionsvis høsten 2015.

6.2.2 GJENOPPRETTENDE MØTER MED PROFESJONELLE AKTØRER

I en evaluering Nordlandsforskning foretok av konfliktrådene (Eide og Gjertsen 2009), deltok vi på flere såkalte stormøter, som er en etablert praksis i konfliktrådene. Her møttes mange mennesker som var berørte av det som hadde skjedd, ikke bare den/de personene som direkte var blitt utsatt for den straffbare handlingen. Familie, venner, klassekamerater – personer fra det private nettverket til både ungdommen som hadde begått lovbruddet, og personen som var blitt utsatt for lovbruddet. I de gjenopprettende møtene vi har deltatt på i evalueringen av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, har det imidlertid ikke vært slik. Her har det vært kun den personen som konkret er blitt utsatt for lovbruddet som har stilt, og ofte alene. Videre, med unntak av verger, gjerne mor (noen ganger både mor og far, eller forelder og besteforelder), har det ikke vært noen fra det private nettverket til ungdommen til stede. Nettverket som samles, består av primært profesjonelle aktører.

Flere meglere påpeker at det å megle i ungdomsstraff- og ungdomsoppfølgingsaker skiller seg en del fra det å megle i andre saker, nettopp fordi det er så mange profesjonelle til stede. En bemerkning er at det *gjør det vanskeligere å få tatt hull på ting*. Andre uttalelser peker i samme retning som de følgende:

Selvfølgelig plukker du bort veldig mye armslag. Så jeg er ikke helt tilhenger der. Jeg synes det skulle vært et møte der bare meglere og de personene som skulle være til stede var, ikke hele den akademiske gjengen. Og få prosessen til å gå litt smidigere. Jeg er ikke tilhenger av at man må være så mange fagfolk der. (Megler)

Jo flere mennesker du har inn der, jo mer lokk kan det legge på en dialog eller en fri utfoldelse av følelser og refleksjoner og erkjennelse. (Megler)

Apparatet av profesjonelle legger noen premisser som gjør at det blir komplisert. ... De unge har hatt en lang rekke møter med voksne profesjonelle som skal fortelle hvordan de skal te seg. ... Vi er ofte på jakt etter det forløsende ... For å komme inn til sønnen måtte vi ha gått via far – vi forsøkte, men vi lyktes ikke. Det blir umulig med en så bred prosess med alle profesjonelle som skal sitte der. Meglerne skulle ha tatt saken med familien, med bestefar og bestemor, for å få hull på byllen. Konfliktrådet bestemmer hvem som skal være med. I andre saker bestemmer vi sammen med partene i formøter hvem som skal være med. Men her ... For ungdommene er det enda flere voksne som skal uttale seg og mene noe om deres egen sak. Enda flere voksne, enda mer byråkrati. Det blir feil for de unge. Og vi [meglerne] blir to nye ansikter på den moralske side. ... Og vi skal matche fire, fem profesjonelle som har ansvar i saken. Vi blir derfor litt usikker på rollen. Settingen blir feil for et stormøte. Dette likner ikke på noe som vi har hatt tidligere. (Megler)

Noen meglere sier det kan bli *litt stort* for den som er *offer og gjerningsmann*, og flere uttrykker usikkerhet omkring hva de tenker om det. Bildet er imidlertid ikke entydig. En megler som uttrykker skepsis til å ha så mange profesjonelle til stede, føyer til:

På den annen side, hvis det er akkurat nok antall personer og den som har fått straffen føler seg trygg på dem, så er det jo bare positivt. (Megler)

En representant for politiet som var til stede på et gjenopprettende møte, mener det var for mange aktører til stede. Han mener at med færre deltakere hadde alvorret økt for ungdommen. Han sier:

Jeg syntes det ble litt for mange aktører rett og slett. Det ble for mye. At de kaller det stormøte det er kanskje en... det er kanskje derfor det heter stormøte at det var så mange, men jeg tror det hadde vært mer... det hadde blitt mer alvorlig for ham. Så jeg føler ikke at det er noe i forhold til straff eller ikke straff. Det er vanskelig å si hva det føles som. Men for han så ble det liksom noe han måtte være med på, noe han møtte møte på. That's it, ferdig med det, yes. Så er det tilbake til gammelt spor igjen.
(Politirepresentant)

Istedenfor at *den påklagde og den fornærmede møtes i stor gruppe* burde det ha vært kun ungdommen og ham selv som utsatt for lovbruddet, samt støttespillere, sier han:

Jeg tror nok det hadde vært bedre å møte vedkommende litt sånn face til face bare vi to, egentlig. [...] Ja, om han vil ha sine støttespillere, mor og besteforeldre og alle de i lag [...]. (Politirepresentant)

Han er kritisk til at den som har vært utsatt for lovbruddet *som regel møter alene*, mens den som har begått lovbruddet har mange støttespillere til stede.

Så møter du jo med dine foresatte og med besteforeldre og hele ditt støtteapparat i tillegg til at du får liksom en halvmåne med fra den ene parten og en halvmåne fra den andre parten. Jeg har ikke noen støttespillere for meg selv. For meg selv møter jeg jo alene. (Politirepresentant)

En megler mener tilstedeværelsen av så mange profesjonelle, er med på å *gi tyngde* til det som skjer, og understreke alvorret. Dette kontrasteres til det han mener blir *mye subjektivt* på andre typer stormøter:

De som er i rommet på et ungdomsstraffmøte, har en del formell funksjon, så innspillene deres veier tungt inn i rommet, de kommer fra et faglig sted også. Det er fint. I de andre stormøtene blir det jo veldig mye subjektivt og det blir veldig mye seg og sitt da, av foreldre eller andre parter da. (Megler)

Denne ambivalensen i meglernes betraktninger omkring de profesjonelle på gjenopprettende møter, synes å henge sammen med hvordan man tenker omkring målet med det gjenopprettende møtet. I ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er det gjenopprettende møtet del av en straff. Der disse personene påpeker det som positivt å ha mange profesjonelle aktører til stede, synes dette å begrunnes i en refleksjon omkring straffende aspekter. Begrunnelsene til meglere som opplever så mange profesjonelle som problematisk, synes å springe ut av en vektlegging av å åpne for dialog. Dette er tentative og foreløpige betraktninger fra vår side, vi trenger mer datamateriale for å kunne sondere dette ytterligere. Det synes imidlertid å være et brytningspunkt her som kan være av interesse for spesielt drøftingen av gjenopprettende prinsipper vi vil foreta i sluttrapporten.

Når det gjelder profesjonelle aktørers deltakelse, tematiserer en megler behov for rolleavklaring. Dette gjør han med utgangspunkt i et gjenopprettende møte hvor han erfarte at politiet tok en helt annen retning enn det vi så for oss det skulle ta:

Det er ikke alltid at de formelle rollene er helt avklart. Noen ganger blir det veldig personlig, andre ganger blir det veldig formelt. Og det kan slå litt alle veier. Jeg tenker at en viss form for forberedelse av partene eller av de formelle rollene er viktig. Ikke for å styre dem hit eller dit, men for å gjøre dem bevisst på fra hvor er det de skal snakke.
(Megler)

En person som har sittet i flere oppfølgingsteam og deltatt på flere gjenopprettende møter, sier til oss at han ikke har opplevd at det har vært andre i det private nettverket til stede enn mor eller far. Han mener imidlertid at *det kan jo være vel så viktig å ha en fra sitt private nettverk som fra det offentlige* på gjenopprettende møter så vel som i oppfølgingsteamet:

Jeg tenker at man må løfte familiene i større grad, de forsvinner litt i alt det profesjonelle synes jeg. De må tydeliggjøres for ansvaret sitt, at ikke vi bare sitter som instanser omkring og bare sier hva de skal gjøre, men at de må ha litt strengere krav til seg selv, synes jeg, i forhold til gjennomføring. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Noen av ungdommene som har uttalt seg til oss om sine erfaringer med at så mange profesjonelle er til stede på det gjenopprettende møtet, sier at det ikke spiller noen rolle for dem hvem som er til stede eller ikke er der, fordi, som en formulerte det: *dette er et møte som jeg bare må gjennom for å kunne starte på straffen, så det er det samme for meg hvem som er der.* Deres uttalelser står imidlertid ikke i noe motsetningsforhold til at en annen sammensetning av deltakere kunne frigjort andre potensialer i møtet, og kanskje gjort møtet til noe mer enn bare *noe man må gjennom*, for ungdommene som var av denne oppfatningen.

Dette at de gjenopprettende møtene i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging i stor grad består av profesjonelle aktører, er noe vi foreløpig kun drar fram som en observasjon, ikke for å konkludere om hva som er hensiktsmessig eller ei. Det er imidlertid en observasjon vi tar med oss videre, et tema vi vil spille ut allerede nå for ytterligere drøfting i feltet, og som vi vil komme tilbake til i sluttrapporten. Spesielt når drøftinger omkring ivaretagelse av gjenopprettende prinsipper skal gjøres, er observasjonen interessant.¹⁹

6.3 FORBEREDELSE TIL GJENOPPRETTENDE MØTER

6.3.1 UNGDOMSKOORDINATORER OM FORBEREDELSE

Flere ungdommer kan være dømt for flere straffbare handlinger, og vi har snakket med ungdomscoordinatorer som forteller om utfordringer knyttet til det å avholde gjenopprettende møte i alle sakene. En ungdomscoordinator sier det slik:

Der har vi måttet prøve oss litt fram. Hvis det kommer en ungdom som har utført mange ran, så kan det være bra å avholde flere gjenopprettende møter i forhold til

¹⁹ Sekretariatet for konfliktrådene er i gang med å utarbeide en veileder for gode gjenopprettende prosesser i saker med ungdom under 18, og her understrekes privat nettverk som sentralt, blir vi fortalt.

både behov for ungdommen og ofrene. Samtidig så ser vi jo litt det at hvis en ungdom er med på mange gjenopprettende møter, for det første så er det veldig energikrevende, og så kan det jo miste effekten litt også, hvis man gjør det for mye. Så det er det å finne den balansen da. (Ungdomskoordinator)

Hun forteller videre at det kan være utfordrende å planlegge gjenopprettende møter:

Noen ganger så kan det være saker som egner seg veldig bra for gjenopprettende møte likevel, andre ganger så er det ikke det, sånn at det kan virke litt sånn underlig nesten å holde møtet. Og mange av disse guttene de er jo så tøffe i trynet, og hvis det ikke ordentlig seriøs mening i møtet, så kan det blir litt sånn rart da, for dem. Det kan fungere nesten mot sin hensikt hvis man holder et møte og det liksom... det blir litt sånn dumt. (Ungdomskoordinator)

I den sammenhengen framheves rådgivere og meglere i konfliktrådet som en viktig og god ressurs:

Men så langt så tror jeg vi har løst det på en ganske god måte. Og de er så erfarne disse rådgiverne som jobber med gjenopprettende prosesser i konfliktrådet, så vi bruker jo dem da til å spille ball i forhold til å plukke ut hvilken sak skal megles, hvordan skal man gjøre det. (Ungdomskoordinator)

I samtale med ungdomskoordinatorene framgår det at de gjør vurderinger for å finne ut hvem som er hensiktsmessig å ha med på det gjenopprettende møtet, *for det kan bli veldig mange, både for vår ungdom og for fornærmede i saken.* En ungdomskoordinator forteller at hun har forstått det slik at det er litt ulikt hvordan man praktiserer ulike steder. Noen steder sier man at ungdomskoordinatoren skal være til stede på de gjenopprettende møtene, mens noen ganger så har det ikke hensikt at ungdomskoordinatoren er der hvis det er veldig få parter, sier hun. Det henger sammen med type sak, sammensetningen av, og hvor mange som sitter i det gjenopprettende møtet: man kan vurdere fra sak til sak. I de sakene hvor vi har deltatt, har ungdomskoordinator alltid vært med på de gjenopprettende møtene.

Sekretariatet for konfliktrådene sendte ut presisering om «fornærmedes rett til å delta i ungdomsstormøte» den 12.februar 2015. Sekretariatet for konfliktrådene formidler at de er tydelige på at samtlige fornærmede skal få tilbud om å delta på en gjenopprettende prosess i løpet av straffegjennomføringsperioden. Det påpekes at det kan være gode grunner for å invitere bare én eller noen såkalt fornærmede til ungdomsstormøtet, men ungdommen er forpliktet til å møte øvrige fornærmede dersom disse ønsker det, i løpet av straffegjennomføringsperioden.

6.3.2 MEGLERE OM MEGLERES ROLLE

I disse sakene er ungdommene dømt. Skyldspørsmålet er ikke åpent lenger. Skyldspørsmål er ikke på dagsordenen i konfliktrådsmøter. I utgangspunktet er straffesaken ikke tema rundt bordet i meglingen. Spørsmålet er hva kan de gi og ta i en avtale. Dette er ulik prosessen fra det som skjer i retten. Konfliktrådsmøtet handler om måter å legge dette bak seg uten at den ene vinner og den andre taper. (Megler)

Meglerens oppgave i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er begrenset til det gjenopprettende møtet. En megler forteller at meglere ikke påvirker direkte det som kommer til å stå i avtalen som møtet munnner ut i. Det legges midlertidige føringer på hva som kan skrives inn i avtalen, når det er åpenbart at en part er usikker, sier hun. Da kan hun for eksempel si: *Men du sa i stedet at du var lei for det som skjedde – er det aktuelt? Du ba om unnskyldning i stedet, du reiste deg og tok han i handa – mener du det?* Videre sier hun at meglere aldri oppfordrer noen direkte til å gjøre noe, som for eksempel å si unnskyld. Men det skapes rammer og atmosfære for det, gjennom å ha fokus på hva partene ønsker at skal komme ut av ungdomsstormøtet, blir vi forklart. Derfor er det viktig med informasjon før møtet, i form av individuelle møter med alle deltakende, så partene har gjort seg noen tanker før de møtes, mener hun. Hun gir eksempel på informasjon som gis:

Ja hvor vi skal møtes, så de vet hele tiden hvor, når tid og hva som skal skje i møtet og hva som skjer når de er ferdige og ting som de må forberede seg på i forhold til taushetsplikt, i forhold til det å rekke opp handa, at vi som meglere styrer selve møtet.
(Megler)

Hun mener det er viktig å vise ungdommene tillit og gi dem en ny sjanse:

Den gjenopprettende biten er utrolig viktig, for det er mange av dem vi ser her, som har fått ... på en måte har hatt foreldre på nakken, de har skolen på nakken, de får mye negativ omtale rundt seg, og det da å få lov til å si at vi har tillitt til at du kan gjøre opp for deg for det gale du har gjort, vi har troen på deg, dette her får du til, vi skal være i lag med deg, vi skal støtte deg [...] vi kan ikke gi opp en 17-åring uansett. (Megler)

I samtale med personer som har meglet i de gjenopprettende møtene vi har deltatt på i denne studien, får vi litt ulike svar på spørsmål om disse møtene har skilt seg fra andre typer meglingsmøter. Noen svarer at de ikke synes det er annerledes å megle i ungdomsstraff- og ungdomsoppfølgingssaker enn i andre saker, *det er samme settingen, og rollen min er den samme.* Det er oppfølgingen i etterkant som er forskjellig, blir vi fortalt. Etter hvert som vi stiller spørsmål i samtalene med meglere, kommer det likevel ofte fram at det er forskjeller. Ett forhold er knyttet til at det er så mange profesjonelle til stede, som vi allerede har påpekt. Et annet er knyttet til frivilligheten, flere meglere sier at i andre meglingsaker kan deltakerne velge å forlate møtet i større grad enn de kan i ungdomsstraff- og ungdomsoppfølgingssaker: *I ungdomsstraffsaker er der mer faste rammer, hva som kreves at de skal gjøre.*

Hvilken rolle meglere har blir tematisert i samtale med meglere, og det kan synes som om det er variasjoner hva angår praksis. Om dette handler om ulike praksis ulike steder, eller om det varierer fra ungdomsveileder til ungdomsveileder, kan vi foreløpig ikke si noe om. Ett sted sier en megler at meglere bare er *prosessveiledere*, og at de har en *satt innkallingsliste*. Megleren understreker imidlertid at om de mener det ville vært fornuftig med en annen sammensetning, har de full anledning til å mene noe om det. En megler et annet sted sier han har opplevd både at samtykket var ferdig innhentet fra ungdomsveileder, men også at de selv som meglere har innhentet samtykke. Han sier at meglere imidlertid må forutsette at ungdommen har gitt sitt samtykke, siden de allerede er i en oppfølging. Igjen beveger tematikken seg til frivillighetsaspektet: *Men det er jo noe med den opplevelsen hans av frivillighet, det var jo et stort tema der da.*

Flere meglere understreker betydningen av formøter i saker med ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. Vi har også snakket med noen som kunne fortelle at det ikke hadde vært noe møte med deltakerne i forkant av det gjenopprettende møtet. Megler hadde ikke møtt ungdommen eller fornærmede, og heller ikke snakket med disse over telefon:

Vanligvis har man formøter. Så det gjorde jo, når jeg tenker tilbake på det, så husker jeg at jeg følte meg litt utrygg på min rolle, fordi jeg kom inn utenfra, og hadde kun fått informasjon fra ungdomskoordinator, jeg visste det var mange personer, og bare møtte opp på en adresse der det skulle være. Men jeg vet ikke om det ville vært noen bedre måte å organisere for dem det gjelder. Men jeg kjenner meg så trygg på meglerrollen at det var ikke noe problem å gå inn i det. Men forarbeidet hadde jeg ingenting med å gjøre. (Megler)

Vi spør hvilken betydning dette har for å sondere aspekter knyttet til frivillighet. Hun svarer: *Der er jeg prisgitt den situasjonen som jeg går inn i, i forhold til at koordinator har forberedt alt. Samtidig føyer hun til at hun følte informasjonen hun hadde fått fra koordinator var god nok informasjon for hennes del, og at det var gjort en veldig grundig jobb av koordinator. Andre meglere mener at de har mindre kontroll over det som skjer i saker med ungdomsstraff- og ungdomsoppfølging, og opplever det som en utfordring:*

I andre saker har vi full regi på gjennomføringen, men her trekkes vi inn i en prosedyre, og vi blir diktert. Vi skal styre uten å ta del i prosessen. Vi får beskjed om at vi skal ta oss av et forsonende møte, men alle de andre partene har tidligere møtt hverandre og de møtes senere ... (Megler)

Det er utfordrende at vi ikke eier møtet i samme grad som megler i et vanlig stormøte. For ungdomskoordinator er jo der, og man blir jo påvirket av at det er en ungdomskoordinator der. Hadde det vært en vanlig megling, og jeg hadde visst det jeg nå vet på forhånd, så hadde jeg aldri gjennomført det møtet. Da hadde det vel kanskje ikke blitt møte i utgangspunktet. Han hadde neppe sagt ja til å stille heller. (Megler)

Saken megleren, i sitatet over, refererer til, er en sak hvor hun mente hun under andre omstendigheter ville vurdert det som ikke forsvarlig overfor den som var utsatt for lovbruddet, å avholde gjenopprettende møte. Meglers rolle og handlingsrom blir tematisert knyttet til det å ivareta den som har vært utsatt for lovbruddet, det påpekes at det er viktig at vi får de rammene vi trenger for å gjennomføre leveransen:

For det blir jo ofte sånn at den koordinatoren er veldig opptatt av den de skal følge opp. De tenker ikke noe særlig på offeret, det er liksom ikke deres sak. De jobber for sin klient, nærmest. Så vi må være veldig obs på som meglere, å ivareta offeret enda mer enn det ville vært i en vanlig megling. (Megler)

Alle i teamet har jo fokus på sin person. Vi ser jo også at koordinatoren har hatt flere oppfølgingsmøter med sin klient, og forberedt dem på hva denne prosessen er med konfliktråd og for å motivere dem. Så der har vi vært veldig opptatt av at de ikke begynner å gå for mye inn på hva vi skal si og gjøre. Det er det vår oppgave å informere

om, slik at vi har klare linjer på hvem som gjør hva, så vi ikke begynner å trå i bedene til hverandre. (Megler)

Det at ungdommen har et helt team med seg, gjør at enkelte meglere påpeker spesielt behov for å tenke på den som har vært utsatt for lovbruddet:

I ungdomsstraffsaker blir formøtet med offeret ekstremt viktig, fordi for det første så kan de jo være litt frustrerte over at ikke gjerningspersonen får «en ordentlig straff» - hvorfor er han ikke i fengsel og hvorfor har han masse mennesker som skal sy puter under armene sine. Det kan være offerets reaksjon, i hvert fall i de sakene jeg har vært borti. Da har formøtet gått med til å forklare ungdomsstraffens hensikt, konfliktrådets rolle, og hvordan det teamet opererer for å få vedkommende på rett kjørl. Så det er absolutt mye som må gjøres, spesielt i forsamtaler. Og det går jo også på at offeret også kan ha med støttepersoner. (Megler)

Påklagede vil jo kjenne de andre partene. Men offeret kan jo på en måte føle seg... hvis de er de eneste som ikke kjenner noen, så vil det sikkert påvirke møtet, vil jeg tro. (Megler)

Når vi spør hvilke råd de ville gitt til andre som skulle megle i ungdomsstraff- og ungdomsoppfølgingssaker, dreier svarene seg blant annet nettopp om offeret som ofte kanskje er alene, og balanse opp mot et team som er rundt den som har fått straffen. En megler sier dette:

Vi må være obs på at avtalen ikke tipper i favør der den ikke skal være, det skal være en avtale som ivaretar offeret, det skal ikke bare være at gjerningspersonen skal rehabiliteres. Da vil offeret gå derfra, om ikke med følelsen av et nytt overgrep, så i hvert fall med en følelse av ikke å være sett da. Det må være bevissthet rundt avtalen. For det handler veldig mye om ungdommen, det er en fallgrube. (Megler)

En annen utfordring som flere meglere trekker frem, er saker hvor ingen er direkte berørt av lovbruddet, som i saker hvor ungdommen har blitt tatt for besittelse og/eller bruk av narkotiske stoffer. To av meglerne som vi har snakket med, hadde sitt første gjenopprettende møte i en ungdomsoppfølgingssak som samtidig var uten direkte berørte. Dette hadde skapt stor frustrasjon for begge, og ble kommentert på følgende måte:

Vi skal også bruke stormøteskriptet i saker uten motpart. Vi undrer oss over – vi føler oss feilplassert. Det er ikke sikkert at saken vi hadde, er representativ. Det kan ha vært flere omstendigheter som gjør at saken kom skjevt ut. Det var et enormt tidspress ... Mor og sønn var mest opptatt av å komme videre – deres innstilling er at dette må vi gjennom. Vårt inntrykk er at ungdommen vil bare ha dette gjennom, dette er ikke noen angrende synder. (Megler)

Dette var vår første sak, og i tillegg en sak uten motpart, og den kom litt skjevt ut. Ordlyden passer ikke. Et konfliktrådsmøte skal være et ansikt-til-ansikt-møte. Partene skal se hverandre inn i øynene. Dette er det vanskelig å få til med denne typen møter [uten direkte berørt motpart]. Det blir lite forsoning, og lite berøring - ungdommen er

glatt, han vet nøyaktig hvordan han kan sno seg. Noen er god på å si det andre vil høre. Om han ikke har egen motivasjon, kan ikke vi hjelpe han. Om de ikke selv vil, kan ikke vi gjøre noe. I mange saker kan det skje nye erkjennelser når de hører offerets syn. I dette tilfellet kunne moren ha sagt mye mer for å sette i gang og forløst noe hos sønnen - ungdommen har en lang historie med rus og barnevern - men det skjedde ikke. (Megler)

Videre mener noen av meglere vi snakker med, at i forbindelse med ungdomsreaksjonene må meglernes rolle, kompetanse og kompensasjon tematiseres på nytt:

Som meglere har vi et lavt honorar (195 kr/t). Med ungdomsstraffen beveger vi oss utover rammen som var premiss for gjerningen. Vi er lite villig til å være et alibi når de profesjonelle sitter der med full lønn. Fast ansatte på kontoret kunne ha kjørt prosedyren. Det er mye å forvente av frivillige meglere at vi skal ta dette. Konfliktrådet burde ha laget pakke om hvordan dette skal gjøres. Og de må lage nytt skript for stormøte²⁰. (Megler)

Enkelte meglere stiller seg kritisk til dette at konfliktrådet er blitt straffegjennomfører med innføringen av ungdomsreaksjonene, og mener dette ikke er forenlig med selve ideen med konfliktråd:

Ideen til Knut Storberget [tidligere justisminister] var at dette [ungdomsoppfølging/ ungdomsstraff] skulle ligge inn under konfliktrådet. Men dette bryter med hele ideen om konfliktråd. Vi tar de sakene vi får, vi, men vi undrer oss over hvorfor de [sakene] er der. Dette krever at både organisering og kompetanse må endres. Dette er tatt inn i konfliktrådsloven, og institusjonen har dermed fått ny prosedyre knyttet til straff, som står i motsetning til ideen med konfliktråd. (Megler)

²⁰ Sfk har høsten 2016 utarbeidet et nytt tilpasset skript for ungdomsstormøtet som skal ut til konfliktrådene i januar 2017.

7 GJENOPPRETTENDE MØTER: ERFARINGER TIL UNGDOM, VERGE OG UTSATTE FOR LOVBRUDD

7.1 «NILS», «HENRIK» OG «TOMMYS» ERFARINGER

Nils er en ung mann som har begått lovbrudd. Han betegner det gjenopprettende møtet som *ganske greit*. Han opplevde som ubehagelig at den som var berørt av lovbruddet så på han hele tiden, siden han var plassert rett overfor ham selv i ringen. Han mener at han ikke visste hva han skulle si. Når det gjelder hvilken betydning han mener møtet har hatt for ham, sier han at han tenkte på å unngå flere hendelser i framtiden, fordi det betyr at han må delta på flere møter, sier han. Han forteller oss at han ikke tenkte på mye på det som skjedde i tiden etter møtet. Han sier: *Så når jeg liksom har fått det overstått så glemmer jeg det på en måte bare.*

Nils ønsker først og fremst å legge ting bak seg. Han hevder at det å kunne si unnskyld til den som lovbruddet hadde gått ut over har hjulpet han å legge saken bak seg: *Nå slipper jeg å gå og tenke på at jeg må på et møte med han.* Han sier at han har gruet seg, men han mener at han ikke tenkte så mye på det, før selve dagen, da *begynte jeg å grue meg litt for at jeg ikke visste hva jeg skulle si.*

Henrik, en ung gutt som har begått lovbrudd, forteller oss at han er fornøyd med hvordan det gjenopprettende møtet forløp. Han gir uttrykk for at det var hyggelig å se «Ola», personen som var berørt av lovbruddet, igjen. Videre kan han fortelle at han synes han fikk god informasjon om hva som kommer til å skje på møte i forkant.

Jeg synes det egentlig var kjempegreit å få et forvarsel så jeg vet litt hva det var snakk om. Jeg har aldri vært med på et sånt møte før.

Når det gjelder antall mennesker som var til stede under møte så synes han at både antall og utvalg av deltakerne var greit, men han skulle ønsket at faren hans hadde vært der. Ellers kan han fortelle at han hadde gode følelser etter møtet, og ser fram til at oppfølgingen starter.

Tommy er en ungdom i en sak der det gjenopprettende møtet ble avholdt innledningsvis, samtidig med møtet hvor ungdomsplanen ble signert rett etterpå. Vi spør: det må ha vært ganske mye med to møter sånn rett etter hverandre? Han svarer:

Jeg vil nå si at det var det første møtet som tok på mest, egentlig. Det var mest emosjonelt. Men det andre møtet det var... det gikk helt greit å ha to møter.

Han kan fortelle at for ham var det helt greit å ha et møte der ungdomsplanen ble signert rett etter det gjenopprettende møtet, men føyer til at han kan godt forstå om det er andre som ikke ville synes det. Det gjenopprettende møtet ble utført med en tom stol, den som var utsatt for lovbruddet ønsket ikke å delta. Vi spør mer om hvordan det hele ble opplevd.

Jeg hadde grudd meg en god del, og tenkt veldig mye over hva jeg skulle si. Og når jeg da kom til det møtet, så var jeg fortsatt ikke helt sikker på hva jeg skulle si egentlig. Men det er jo noe man må gjennom og ... ja og jeg synes det gikk ganske bra egentlig.

Han forteller at det gjenopprettende møtet ikke ble slik han hadde forventet:

Det jeg hadde forventet var egentlig at jeg skulle bli stilt masse spørsmål, og at jeg nærmest skulle bli hengt ut for det jeg hadde gjort. Men det var det jo ikke i det hele tatt. Det var ... ja når jeg først kom inn i rommet så var det en litt ubehagelig følelse å sitte der, på grunn av det man har gjort, og mye skam og anger. Og så da når foreldrene mine begynte å prate og sa at de følte at de hadde feil ... mislyktes som foreldre, det gikk hardt inn på meg. Da var jeg ganske ... da var jeg så å si på gråten. Det var en god del følelser i sving. Men det var godt å si unnskyld til dem. Og de har sagt i ettertid at det var en sterk opplevelse.

Vi spør om informasjonen han fikk i forkant, og han forteller:

Jeg hadde nå nevnt det med hun ungdomskoordinatoren og en av meglerne, og de hadde jo ... ja noen uker før. Og da fikk jeg jo litt informasjon om hvordan det skulle gå. Jeg fikk mest informasjon fra hun megleren. Fra ungdomskoordinatoren fikk jeg mest bare informasjon om selve straffen, og vi ble enige om hvem vi skulle ha med i oppfølgingsteamet og sånt.

Han forteller at han og ungdomskoordinatoren hadde snakket om hva som skulle stå i ungdomsplanen før selve ungdomsstormøtet: *Jeg og hun hadde gått gjennom en god del ting, og vi var enige.* Vi spør om det betyr at det egentlig ikke var så mange avgjørelser som ble tatt på ungdomsstormøtet hva angår punktene som skulle inn i ungdomsplanen. Han svarer:

Nei det var ikke så mange avgjørelser, det var vel mest bare som at jeg skulle sitte der og skamme meg over hva man har gjort ...

På spørsmål om møtet har vært med på å endre ting i forholdet han har til sine foreldre, sier han:

Det så har ikke det gjort noe med forholdet til foreldrene mine, og ikke til noen andre heller som jeg kan komme på. Men om det har gjort noe, så vil jeg tro at det bare har styrket det.

7.2 FORELDRES ERFARINGER

Moren til Einar oppfattet det å bli spurt om å delta på ungdomsstormøte, samt prosessen før ungdomsstormøtet som grei. Hun betegner kommunikasjonen mellom konfliktrådet og seg selv som bra, preget av en *god tone*. Hun gir uttrykk for å være *sjeleglad* for at Einar har fått muligheten til *denne avtalen*. Med *denne avtalen* refererer hun til selve straffereaksjonen. Selve ungdomsstormøtet betegner hun som *tøft, veldig tøft*. Tøft relaterer hun først og fremst til antall mennesker som var til stede, samt reaksjonen til den som lovbruddet hadde gått ut over.

Det er jo det der morshjerte som ... å sitte der med politiet, det var ganske mange som var der, og intenst, og han (politibetjent) var nå vel litt barsk der han satt, og Einar følte jeg var veldig liten der han satt da. Så sånn, sånn tøft synes jeg det var. Og man kan jo aldri være forberedt på noe.. Altså sånn, ok, utfallet ble jo bra, han fikk skværet opp og fikk sagt unnskyld og sånn.

Hun er usikker på når det gjelder rom for forsoning. Hun føler at begge parter kunne ha tatt hverandre i handa. Unnskyld hadde jo Einar sagt, men hun skulle på vegne av Einar ønsket at den som var berørt av lovbruddet ikke bare hadde forsvunnet rett etter møtet, forteller hun. I følge mor var Einar innstilt på å ta han i handa rett etterpå.

For det var jo dette her med å liksom shake hands når du ... når vi var ferdige. For når vi kom så ... Men det er sikkert sånn det er, da hadde han jo ikke sett på ham en gang [...] Einar ba jo om unnskyldning og jeg tror nok han hadde ønsket å ta ham i handa etterpå, men da ... han forsvant bare så fort. Så det kanskje kunne ha vært en, at han kunne ha holdt litt igjen og sett [...] Akkurat det der var vel det som jeg kanskje synes har vært det tøffeste da [...] Men det var kanskje at jeg reagerte litt på det der etterpå, for Einar sin del, at han skulle kunne ha fått tatt ham i handa liksom etterpå, at det kunne få kjennes litt greit ut det da.

Ellers omtaler mor møtet som bra. Mor forteller om at tiden i etterkant av møtet har vært preget av en forventning om at ting skal ordne seg for Einar. Hun sier:

Tanken er vel kanskje det at jeg håper nå at ... for hver gang at nå skal det skje noe positivt, nå skal det bli en endring kanskje. Og det har jo vært endring, og nå har han jo ... ok, han har vært på skolen, sluttet på skolen, begynt på jobb, sluttet på jobb, begynt på skolen, altså den der. Så det som er nå er jo at jeg håper at han finner seg noe, et dagtilbud å gjøre ... eller jobbe i hvert fall. For skolen er jo ikke noe. Og han ser det at han er nødt.

Hun forteller om en tøff tid i etterkant av ungdomsstormøte hvor tankene bare kretset rundt i hodet:

Det er klart det er mange tanker som går. Og det som jeg tenker nå at ... eller jeg føler at alle tankene mine bare går i en sånn suppe. Det er jo en grunn til at jeg ikke klarer å være på jobb lenger, for å si det sånn. Og etter siste møte nå da så ... da gikk bare lufta ut og da kjenner jeg bare at nå klarer jeg ikke mer.

Faren til Robert. Vi spør faren til Robert hva slags informasjon han fikk i forkant av ungdomsstormøtet. Han svarer:

Jeg hadde vel for så vidt fått en ganske grundig innføring, sant å si to ganger, om det møtet. Først når at hun var på besøk (ungdomskoordinatoren). Hun var på besøk ... eller møtte både meg og moren da, hjemme hos mora, hvor hun gikk ganske grundig igjennom hva som skulle skje på de to møtene. I tillegg så ringte hun som ledet del 1 av det møtet (megleren), hun ringte til meg og hadde også ringt til moren, hvor vi gikk igjennom i detalj hvordan møtet skulle forløpe. Hun spurte også om akkurat de samme

tingene på telefon som hun spurte om på møtet, så vi var egentlig ganske godt forberedt.

På spørsmål om det gjenopprettende møtet var som forventet, svarer han:

Jeg holdt på å si at jeg valgte egentlig å gå dit uten noe særlig forventninger. Jeg hadde fått vite hva som skulle skje, men jeg gikk egentlig inn i møtet med samme følelsen som jeg skisserte litt her i sted, at de som skal gjennomføre dette her sliter med å få noe fornuftig ut av dette her. Jeg var egentlig litt skeptisk til det møtet, jeg tenkte dette her er bare noe som må gjøres, og det kommer ikke noe ut av det, tenkte jeg. Men der tok jeg egentlig kraftig feil, for det ble et... jeg synes det ble et veldig... sterk stund, kan du si, hvor jeg tror både min sønn og begge vi foreldre fikk kjenne litt på våre følelser rundt hele saken, og også formidle det, og at det var veldig nyttig for alle oss tre å høre hverandre snakke. Og jeg likte også egentlig atmosfæren og de andre i gruppa, jeg likte at det var veldig sånn streng kjøreplan, hvem som fikk snakke når, at det var virkelig gjennomtenkt, at det ikke ble et sånt, jeg holdt på å si, et kaosmøte. Og sånn som han psykologen, han ønsket jo å slippe til lenge før han skulle, men samtidig var det utrolig godt å høre egentlig det alle rundt i ringen sa. Og spesielt likte jeg psykologens innlegg og også den direkte tilbakemeldingen han ga til meg som far.

Denne samtalen ble avholdt noen dager etter møtet, og vi spør om noe er blitt annerledes i etterkant på grunn av møtet. Han svarer:

Godt spørsmål. Nå har tiden etter møtet vært liksom sånn «ha det bra, nå drar jeg på ferie». Jeg hadde jo en biltur sammen med min sønn til (geografisk område) rett etter møtet og sånn, men jeg følte egentlig bare at vi hadde kanskje fått tatt av enda litt mer vekt fra våre skuldre, både jeg og han. Og vi hadde egentlig en veldig avslappet og fin tur. Vi snakket egentlig om mye andre ting, men jeg husker at jeg fortalte ham litt hemmeligheter om meg. Vi har jo fått brettet ut veldig mye av hans hemmeligheter i hele denne opprullingen av denne saken her så... Jeg syntes det var greit å gi litt tilbake.

Etter møtet var han utslitt, forteller han:

Jeg var ganske sånn shaky og sliten etter det møtet, det tok på mer enn jeg hadde trodd på forhånd. Det satt... Jeg kjente det i hele kroppen i løpet av møtet, og etterpå så var jeg ganske utmattet...

Vi spør om det ble mye med to møter rett etter hverandre, men far sier at han tenkte ikke så mye på at det var to møter:

For meg var det egentlig ett møte. Jeg har nesten litt problemer med å huske nå hva... hvordan var det... Den andre seansen, var ikke det... nei det var der han ba om unnskyldning faktisk. Ja det var det, i det andre møtet han ba om unnskyldning, ikke sant? Var det sånn? Nei det var det ikke. Det er jo de samme folkene, så det... når vi først er samlet så... nei det syntes jeg var helt greit.

Vi spør om han som far opplever å ha blitt ivaretatt i disse prosessene, og han sier han har ikke noen annen følelse enn at han er blitt ivaretatt. Han har fått en telefonsamtale og et møte, og *det får være måte på hvor mye vi skal ha det inn med teskje...* På spørsmål om far ville deltatt på møtet igjen om han fikk mulighet til å ta valget igjen, svarer han kontakt:

Ja da absolutt, jeg synes det er veldig viktig å være med. Først skulle møtet egentlig være den 21. juni når vi var reist på ferie og... det var jeg som fikk det flyttet, for det ville jeg absolutt være med på, for jeg ser på dette her som store hendelser i min sønns liv som jeg vil være med på. Og det er klart, foreldrene har jo også en viktig posisjon i det møtet.

Moren til Steinar synes møtet gikk greit. Hun er glad for at sønnen fikk møte den som lovbruddet var gått ut over, og at det ble snakket om konsekvensene knyttet til egen handling. Hun forteller:

Jeg syntes det var veldig greit, synes jeg det var. Det gikk helt greit og ryddig for seg og det var... jeg synes det var veldig greit. Det var også greit å møte han mannen som han Steinar har gjort dette her mot, å se hvem han var for noen og fikk høre han prate og fortelle og sånn. Så jeg synes det var et greit møte. Også det at en kan høre... eller han Steinar da først og fremst får høre hvordan det påvirker andre det han har gjort. Så det synes jeg var bra.

Mor forteller at de hadde gode følelser etter møtet. Mors gode følelser etter møtet er først og fremst knyttet til at hun oppfattet sønnen sin som lettet, sier hun. Hun er også stolt over at Steinar fikk god tilbakemelding i etterkant av møtet. Hun forteller om følelsen:

Den var god, var den, for Steinar hadde det bedre etter det møtet der. Jeg tror han hadde gruet seg litt og litt sånn, så han hadde det... jeg så at det letnet for ham, at han syntes det var godt. Så det synes vi var veldig greit etterpå. Og så var det jo det med kontakten også etter møtet og pratet litt og sånt og skrøt av Steinar og sånn.

Ungdomsstormøtet opplever mor som en bekreftelse for at Steinar har skjønt konsekvensen av sin handling, forteller mor.

Man har jo lurt på hvordan går det med ham og hvordan føler han det sånn ordentlig og... Jeg visste jo han angret, men dette her ble mer sånn utdypende og sånn. Så det ble at det ble bedre. Det er jo alltid vanskelig og man vil jo ikke at ungene skal komme opp i sånne situasjoner. Jeg var jo som sagt veldig skuffet og lei meg og alt sånt, men når man så på hvordan han reagerte når han traff på offeret og hvordan han taklet det, så synes jeg det ble litt lettere, litt mer trygg på kanskje at han ikke gjør det flere ganger.

Kari er moren til Kai, som begikk et lovbrudd. Personen som lovbruddet gikk ut over, ville ikke møte på gjenopprettende møte. Men et punkt han ønsket inn i ungdomsplanen, var å få snakke med moren sin igjen, som han ikke hadde snakket med på et par år. Da det ble foreslått gjenopprettende møte med moren, var dette noe han ga uttrykk for at han ville være med på. Dette møtet ble avholdt med kun Kai, mor, megler og forsker til stede. Det var altså ikke et

ungdomsstormøte, men et vanlig meglingsmøte, og det ble avholdt som ledd i tiltakene under straffereaksjonstiden, ikke som et innledende ungdomsstormøte. Da moren, Kari, fikk forespørsel om å møte sønnen sin på gjenopprettende møte, tenkte hun det var veldig greit, sier hun.

Samtidig var jeg jo litt redd for hvem som skulle være med på det møtet. Men det var helt greit når jeg fikk høre at det var bare med meg og han og så en saksbehandler. Jeg var jo litt spent på hva det egentlig dreide seg om, og jeg fikk vite at det var et ønske fra ham, og da... jeg ble jo også litt glad for det da.

Hun syns hun fikk grei informasjon før møtet, sier hun. Selve møtet opplevde hun som veldig emosjonelt:

Det har jo vært ganske mye gjennom årene, så det var ganske mye følelser inne i bildet. Jeg var jo litt redd for at jeg ikke klarte å prate i det hele tatt. Men jeg ble lettet etterpå for at det gikk ganske greit. Jeg kunne sagt mye mer, men jeg tror ikke det hadde utgjort noen sånn enorm forskjell, egentlig, i forhold til hva slags ting som ble sagt og hvordan ting ble... på det møtet. Så jeg følte at jeg fikk egentlig sagt det som egentlig var hovedproblemet.

Etter møtet var hun helt utslitt, forteller hun, *det tok på, det gjorde det. En følte seg tappet etterpå.* Når det gjelder tiden etter møtet, forteller hun:

Det satte jo i gang en tankeprosess, du tenker jo veldig mye på hva som har skjedd og hvorfor det har skjedd.

I tillegg, fra ikke å ha snakket sammen på noen år, har mor og sønn nå møttes og tatt kaffe sammen,

Og vi har litt sånn meldingsdialog kan du si, vi er kommet på det stadiet nå. Jeg sender litt sånn daglige snap'er om hva som skjer rundt oss og sånne ting.

Hun ville absolutt anbefalt å være med på et slikt møte til andre som måtte være i samme situasjon:

Jeg hadde sagt at jeg syntes at det var et bra opplegg og de fokuserer på begge partene. Så jeg ville ha anbefalt det hvis de hadde vært i en lignende situasjon noen jeg kjenner. For det er jo en måte å komme hverandre nærmere på, og så prøve å arbeide ut ifra det og hvordan ting vil bli... hvordan en vil ha ting framover.

7.3 ERFARINGER TIL PERSONER SOM HAR VÆRT UTSATT FOR LOVBRUDD

Ted, som har vært berørt av lovbruddet i denne saken, er politiansatt. Han sier det er vanskelig for ungdommen å møtes ansikt til ansikt:

I noen tilfeller så sier de jo at det å møte... at gjerningsmannen møter fornærmede, at det i seg selv sånn øye til øye kan være en hardere straff enn bare å betale en bot eller forelegg eller havne i fengsel.

Ted stilte i sivile klær til ungdomsstormøtet, og mener selv at han har en dobbeltrolle i saken:

Jeg har en dobbeltrolle, for jeg har jo... den ene rollen er jo meg som privatperson, er og en ting, og at jeg egentlig er fornærmet i en sak der han (påklagde) er involvert. Det er den ene rollen. Og den andre rollen er jo at jeg kommer da i forhold til min rolle som politimann og også som min rolle som person.

Vi ber han forklare nærmere. Han sier at:

Du representerer politiet stort sett, men i de tilfellene der det er snakk om vold mot offentlig tjenestemann så blir det litt annerledes, selv om det har skjedd i tjeneste da så blir du jo fornærmede part i det, det blir du.

Han tviler på at han ville stilt opp flere ganger. Dette begrunner med at han regner med å måtte møte *den påklagde* flere ganger i framtiden. Han går altså ut i fra at ungdommen kommer til å begå flere lovbrudd. Det at han har mistanker om at ungdommen kommer til å fortsette i *samme handlingsmønstre* gjør at han har lite tiltro til avtalen og apparatet rundt.

Marit hadde også blitt utsatt for vold i tjenesten som politi. Hun forteller:

Jeg ble helt paff da jeg fikk melding fra konfliktrådet og ble innkalt til stormøte. Det hadde vært greit å få en epost om at han hadde fått ungdomsstraff – nå måtte jeg selv inn i saken [sjekke sakspapirene]. Jeg fikk brev om stormøtet, og fikk melding om at jeg kunne ta kontakt om jeg lurte på noe. Jeg hadde aldri hørt om at politiet kunne opptre som offer og involvert [i en konfliktrådssak]. Ingen andre på stasjonen hadde hørt om det heller.

Videre sier hun at:

Politiet har så mye å gjøre at jeg skjønner godt at det glipper ..., men uansett hvem som er offer, burde det sendes en melding om utfallet av saken. Fra konfliktrådet sin side, er det greit det de gjorde. Men jeg hadde mange spørsmål. Ingen i politiet hadde vært i et stormøte før. Vi er vant med å møte i retten etter vold fra personer over 18 år.

Marit hadde formøte personlig med begge meglernes, og formidler at det var trygt å møte meglernes på forhånd. Selv om hun er politi, og *litt mer vant til slikt*, så var det litt utrygt med en *ny og skummel setting*, beretter hun, og videre: *Vold går mer inn på deg enn om noen har sagt stygge ting*, og: *Vi [politiet] er ikke lært opp til å være fornærmet*. Marit forteller at hun var godt forberedt til ungdomsstormøtet, og meglernes stilte de samme spørsmålene der som i formøtet. På spørsmål om hun kvitte seg til møtet, svarer hun:

Jeg gledet med ikke. Jeg hadde vært i retten mange ganger, men her visste jeg ikke hva jeg kunne vente meg – hva han kunne finne på å gjøre. Det var i alle fall positivt at han

hadde akseptert å møte i stormøtet. Han var til en viss grad flink å fortelle og reflektere, men han hang seg opp i Meglerne kunne ha stoppet han, fordi det ikke angår saken. Mye tid og energi gikk med til det. Meglerne kunne ha stilt spørsmål om hva av det som skjedde, som hadde med meg å gjøre, men det var kanskje dumt å avbryte ... Han var flink til å prate og kom med reflekterte tanker. Konfliktrådet kan ikke styre refleksjonen, men det er viktig at han prater. Jeg var litt spent på situasjonen, om det kom til å bli dårlig stemning, ville han ta meg i hånden. Jeg kjente litt sommerfugler i magen. Men det er jo han som har gjort noe kjipt. Jeg fikk følelsen av at beklagelsen var ekte. Jeg ba om å få unnskyldning, og fikk det.

Marit mener at ungdomsstormøtet var mye bedre enn det som skjer i retten:

I retten forklarer han seg, og så forklarer jeg meg. Dette [stormøtet] var utrolig bra. Det ble dialog. Jeg fikk unnskyldning. Jeg fikk forklart hva jeg følte. Jeg tror det gjorde inntrykk på han at jeg kom som jente i sivil. Jeg fikk et mye bedre inntrykk av han. Om jeg hadde møtt han på bussen på forhånd, ville jeg ha sett en annen vei. Nå kan jeg treffe han og smile. Han har bedt om unnskyldning og det er bra. Det er bra at vi har snakket om det. Før jeg var i stormøtet ville jeg ha fremstilt han i et dårligere lys. Nå gjør jeg ikke det lenger.

Marit er ikke i tvil om at hun ville stilt igjen på et ungdomsstormøte.

Normann ble utsatt for et lovbrudd, og kan fortelle at han ble med på det gjenopprettende møtet fordi det hørtes ut som en *god løsning*. Det som var utslagsgivende var at ungdommen som hadde begått lovbruddet hadde ringt etter hendelsen og beklaget det som skjedde, sier Normann. Han formidler stor tro på at dette er den rette veien å gå:

Ja det var jo som sagt at jeg regnet med at det ikke kom til å bli noen framgang, at det trolig kom til å bli anmeldt og henlagt, og da ville jo et konfliktråd vært bedre i den forstand. Ja og så var det jo det at... jeg liker jo tanken på ny sjanse og at man jobber mot et mål. Og han... slik jeg forstod det både på dem jeg jobber i lag med og de som jobber på den avdelingen der han har gått, så er dette et sånt engangstilfelle på en måte, det var første gangen. Så det var en veldig alvorlig hendelse, men sett i kontekst så var det nok et unntak i forhold til han, tror jeg. Da tenker jeg at et konfliktråd ville vært en bedre løsning enn en rettssak eller en dom i den forstand.

Normann forteller at han fikk god informasjon i forkant av det gjenopprettende møtet, og at han følte seg trygg under selve møtet. I hovedsak formidler Normann at han er fornøyd med hvordan møtets forløp og at ungdommen fikk ta ansvar for sin handling. Men selv om han mener at ungdommen fikk formidlet alvoret i det han hadde gjort, så sitter Normann igjen med en følelse av at det kunne ha vært *noe mer*. Han forteller:

Ja jeg synes jo det var både positivt og negativt på en måte. Det som var positivt var jo at han gutten måtte eie handlingene sine på en måte. Han måtte selv fortelle hva som hadde skjedd og hva han hadde gjort og han måtte jo gjenta det et par ganger også. Så på den måten så fikk man jo kanskje tydeliggjort for ham hvor alvorlig det var og hvor uakseptabelt sånn type oppførsel er. Men jeg satt også litt igjen med en følelse av

at det var nesten litt sånn overfladisk eller jeg vet ikke hvordan jeg skal beskrive det... Det var litt sånn... litt dans rundt grøten på enkelte områder. Men alt i alt så syntes jeg det var et bra møte.

Vi ber han forklare nærmere:

Ja jeg tror kanskje en litt tydeligere realitetsorientering om hva som kunne ha skjedd hvis jeg ikke... hvis det ikke var meg, hvis det var en tilfeldig person på gata, en som ikke var på jobb. Vi kommer jo på jobb med kunnskapen om at sånne ting kan skje, vi er forberedt på det mentalt og vi snakker om det, og vi har taktikker for hvordan vi skal ta vare på hverandre og trygge hverandre og sånn, mens... ja, det kunne ha gått riktig ille hvis det hadde vært en annen person som ville kanskje vært aggressiv tilbake igjen, så vet man jo ikke hvordan det kunne ha gått. Så kanskje de kunne ha snakket litt om strafferammene for dette, hvordan en vanlig ungdom ville ha blitt møtt ved samme type oppførsel. Eller vanlig blir feil å si da, men en som ikke var i systemet da. For de som er inne i systemet er jo litt beskyttet på mange områder og det er litt andre spilleregler der.

Normann sier han synes det var greit å ta ungdommen i handa og dermed legge saken til side. Han sier:

Det var jo greit å få ta ham i handa og få gjort opp ansikt til ansikt da. Det tror jeg nok var både for ham og min del var greit, sånn sett.

Siri var med på et gjenopprettende møte fordi hun var den som lovbruddet hadde gått ut over. Hun forteller at hun tror veldig på konfliktrådet, og at det er *en fin ting å gjøre*. Samtidig var hun veldig spent, sier hun, fordi hun ikke følte det var noen pågående konflikt: *Men i utgangspunktet var jeg veldig positiv til å møte, og spesielt for at det skulle kunne hjelpe ham*. Hun mener hun fikk god informasjon i forkant av møtet, og at hun allerede kjente til konfliktrådet:

Møtet var vel litt sånn som jeg hadde forestilt meg, men det var nok også kanskje litt feil, for min egen del. Det var kanskje det som skjedde jeg var mest redd for skulle skje, at han ikke skulle få den låsing på en måte. Jeg opplever det vel fortsatt som litt vanskelig, at det var sånn det ble. Jeg skulle gjerne ønske at han også hadde sagt mer.

Med låsing refererer hun til erfaringer hun har gjort seg med ungdommen i andre sammenhenger, at han ikke vil snakke, bare svarer *vet ikke* eller *nei*, ser ned i bordet uinteressert, og på andre måter signaliserer at han ikke er interessert i dialog. Hun sier at hun er *veldig usikker på om jeg hadde sagt ja til å delta dersom jeg hadde visst hvordan det ble. Jeg hadde nok tenkt meg om en gang til, tror jeg*. Hun fortsetter:

Etter møtet var jeg lettet fordi det var ferdig, men også kanskje litt lei for utfallet. Det var på en måte fint at det ble sagt unnskyld og sånn, og at vi ble enige om noe, det var fint synes jeg. Men synes det var litt trasig å oppleve at han fortsatt ikke ville prate i noen særlig grad. Jeg var litt lettet og litt trist. Nå er jeg glad det er ferdig. Jeg tenker vel, at jeg håper at han har fått noe mer ut av det i ettertid.

Vi sier at det høres nesten ut som om hun kom på møtet mer for ungdommens del enn sin egen, og hun bekrefter det:

Det er nok veldig sant. Jeg ønsker jo at personen skal ha et godt voksenliv, og da tror jeg det må hjelp til, og kanskje var det den hjelpen han fikk gjennom ungdomsoppfølgingen. Men det måtte i hvert fall noe til, sånn som jeg så det, for at personen skulle få et godt voksenliv. Så det er helt riktig at jeg gjorde det nok vel så mye for hans del som for min egen del.

Hun ville generelt rådet andre som måtte komme i en lignende situasjon som henne selv, å delta på et gjenopprettende møte, i alle fall *det som jeg kanskje tenker på som en litt mer vanlig sak i den type fora*. Men: *hvis det var en kollega av meg som skulle komme i samme situasjon, så ville jeg kanskje rådet litt annerledes, eller i hvert fall fått vedkommende til å tenke seg om*. Når vi spør hva hun ville sagt til vedkommende hun skulle gi råd til, sier hun:

Jeg ville sagt at man må finne ut av om man har noe å vinne på det, eller om hva utfallet kan bli. Er det en fare for at det kan bli et mer negativt utfall, så ville jeg tenkt meg litt om. Sannsynligheten for det vil jo være veldig varierende i hva slags type sak det er. Litt av grunnen til at jeg ville stille var også at jeg fikk inntrykk i forkant gjennom disse meglernes, at vedkommende var veldig klar til å snakke om det, eller at han ikke hadde virket lukket i møter de hadde hatt med ham.

En ting hun tror hun ville gjort annerledes om hun fikk sjansen på nytt er: *Jeg ville revurdert om jeg ønsket å ha noen med meg på møtet. For det valgte jeg jo ikke å ha*. Ellers forteller hun at hun synes meglernes var flinke til å håndtere en tøff situasjon. Når det gjelder ivaretagelse i etterkant, sier hun at hun har ikke snakket med de som deltok på møtet i etterkant. Men føyer til at hun opplevde ikke noe behov for oppfølging.

Karl ble kontaktet av meglere to uker før ungdomsstormøtet og ble invitert til et møte i konfliktrådet. Det hadde gått mer enn ett år fra hendelsen og til ungdomsstormøtet ble holdt. Karl forteller at han hadde lurt litt på hva dommen ble, men han trodde at saken var ute av verden for lenge siden. Han sier videre at han hadde regnet med en dom som gikk ut på noe annet enn *en samtale med gode mennesker*. Han forteller at han stusser litt over en slik dom, tatt i betraktning at ungdommen ikke bare hadde begått en kriminell handling mot ham selv, men også hadde en historie med vold. Hendelsen kunne ha fått langt mer alvorlige konsekvenser, mener Karl:

Hadde jeg vært en annen person enn den jeg er, kunne dette ha ført meg ut av arbeidslivet og inn i uføretrygd, eller jeg kunne ha sluttet i den jobben...

Han kan fortelle at han frykter andre skal komme i samme situasjon som han selv, fordi han tror ungdommen er i stand til å begå lignende lovbrudd igjen:

Jeg har skjønnet at det er viktig å tenke andre straffemetoder, at det er viktig å unngå fengsel, og tenke behandling. Men borgernes ve og vel er også viktig. Borgerne har krav på beskyttelse.

Karl er av den oppfatning at den som har vært utsatt for lovbruddet, burde fått mer oppmerksomhet og hjelp:

Det er mer lovbryster som får fokus – ikke så mye den som blir slått ned. Det burde ha kommet et team og snakket med offer. (...). Det kunne også ha gått mye verre om jeg hadde blitt sint og gått til angrep på ham [ungdommen som brøt loven].

Ungdomsstormøtet var i hovedsak i tråd med hans forventninger om hva som skulle skje der, på bakgrunn av den informasjonen han hadde fått. På spørsmål om han fikk sagt det han hadde planlagt eller lyst til å si i ungdomsstormøtet, svarte han at det hadde han, men la til:

Jeg sa ikke noe om lege- og tannlegeutgifter på et par tusen kroner som jeg kunne ha fått dekket. Jeg fikk informasjon om det, men jeg valgte bare å bli ferdig med det.

Før møtet hadde Karl tenkt på:

Hva er dette for meg? Skal jeg sitte der og bygge opp under han som gjør slikt mot andre? Men så tenkte jeg følelsesmessig for min del at det kunne ha vært greit.

I ettertid mener han at det var viktig å få snakket ut. Karl stilte opp for å hjelpe ungdommen på vei, men mener det var bra for hans egen skyld også. Han rapporterer at han var fornøyd med meglerne, han opplevde at de gjorde en god jobb og var støttende. De hadde også vært flinke til å informere, forteller Karl.

8 UNGDOMSPLANEN OG OPPFØLGINGEN

8.1 UTFORMING OG SIGNERING AV UNGDOMSPLANEN

Ifølge konfliktrådsloven skal ungdomsstormøtet utforme en ungdomsplan som skal godkjennes av ungdomskoordinatoren, «domfelte eller siktede», og «domfelte eller siktedes verger». Planen kan gå ut på at ungdommen som har brutt loven skal:

- a) Yte ikke-økonomisk kompensasjon til den som er påført en skade, et tap eller annen krenkelse
- b) Delta i kriminalitetsforebyggende programmer eller andre tilsvarende tiltak
- c) Utføre samfunnsnyttige oppgaver
- d) Overholde bestemmelser om oppholdssted, arbeid eller opplæring
- e) Møte for politiet eller kriminalomsorgen
- f) Avstå fra å bruke alkohol og andre berusende eller bedøvende midler, og avgi nødvendige rusprøver etter helsepersonelloven § 12 tredje ledd
- g) Overholde bestemmelser om innetid
- h) Unngå kontakt med bestemte personer

Videre framgår det av konfliktrådsloven at ved ungdomsstraff kan planen også gå ut på at ungdommen som har brutt loven, skal oppholde seg i institusjon eller gjennomgå annen behandling.²¹ Ungdomsplanen kan revideres underveis og strammes inn dersom ungdommen bryter vilkår i planen. Innhold i, og intensiteten av ungdomsreaksjonene fastsettes ut fra hvilke behov man mener ungdommen har, og hvilke tiltak som er tilgjengelige i det området gjennomføringen foregår i. I prinsippet skal også lovbruddets alvorlighet ha betydning for ungdomsplanen, men i praksis er det de nevnte aspektene vi ser det tas mest hensyn til. Lovbruddets alvorlighet synes ikke å bli tillagt vekt i utformingen av ungdomsplaner i sakene vi har fulgt. Den fastsatte gjennomføringstiden har også betydning for hvilke tiltak som kan iverksettes.

En ungdomskoordinator beskriver prosessen med utforming av ungdomsplanen på følgende måte:

Så når samtykket kommer inn fra ungdommen og vergene, så drøftes saken der [i KOG], og det lages en skisse på ulike tiltak og mål. Hva er det påtalemyndigheten tenker må være obligatorisk inn [...] Først så lager vi en skisse i koordineringsgruppa, før dette blir presentert for ungdommen selv og vergene. (Ungdomskoordinator)

I de 13 sakene som vi hittil har fulgt opp, har følgende eksempler på tiltak vært ført opp: delta på ungdomsstormøte, delta på gjenopprettende møte, følge normal skolerute og skoledag uten ugyldig fravær, gå til behandling hos navngitt psykolog, ha telefonisk kontakt med blant andre politi og ungdomskoordinator, ukentlige møter med blant andre kontaktperson i barnevernet og jobbkonsulent fra NAV, delta aktivt i jobbsøknad, utredes for ADHD hos

²¹ Se konfliktrådsloven § 25 i vedlegg.

navngitt behandler, ukentlig klatring i innendørshall sammen med navngitt person, kriminalitetsforebyggende samtaler med politikontakt, ukentlige rustester, rusavvenning, og behandling for rusavhengighet. I to saker har planer om et gjenopprettende møte med personer fra ungdommens private nettverk inngått som punkt. En av de 13 ungdommene ønsket selv å delta på kurs i sinnemestring, et tiltak som også foreldre og deltakere i oppfølgingsteamet støttet, men et slikt tilbud var ikke tilgjengelig i denne ungdommens hjemkommune.

Hva angår tiltakene som inngår i ungdomsplanene, har vi observert geografiske forskjeller. Større steder synes å ha flere tiltak å spille på enn mindre utkantstrøk. Det er imidlertid ikke synonymt med at det bestandig er lett å få tiltak på plass på større steder. Det hjelper ikke at et tiltak inngår i planen, dersom det er ventetid i den instansen som skal bidra med tiltaket. En informant kan fortelle om at man har ventet i snart et år på psykiatrisk utredning, og tre kvart år på miljøarbeider:

Det tar fryktelig lang tid. Og det er frustrerende. Det burde nesten vært egne miljøarbeidere ansatt i konfliktrådet så det kom utenom, eller at det var en egen pott som var øremerket til disse ungdommene, for det tar fryktelig lang tid å få ting på plass. (Representant for friomsorgen)

Videre kan kombinasjonen «straff-hjelp-samtykke» være en utfordring også i denne sammenhengen. En informant sier at dersom en ungdom ikke samtykker til miljøarbeider, så vil ikke barnevernet gå inn for at ungdommen skulle ha miljøarbeider, selv om alle i oppfølgingsteamet mener det er viktig for at ungdommen ikke skal begå ny kriminalitet:

Det er sånne systemer som ikke drar i samme retning, det er en straffereaksjon, hovedmålet er at han ikke skal begå ny kriminalitet, og da er det viktig at han får en miljøarbeider. Hvor mye kan man trenere det? Jeg skjønner ikke hvorfor det tar så lang tid! (Representant for friomsorgen)

Han mener at oppfølgingsteamet *ikke har nok myndighet*, og etterlyser samarbeidsavtaler mellom kommunal sektor, kriminalomsorgen og konfliktrådet, for å kunne gi ungdommene særlig tilrettelegging, og for at dette skal kunne gå raskere.²²

Flere informanter er opptatt av at vilkårene i ungdomsplanen må være konkrete og praktiske, så det blir mulig å vurdere om de følges av ungdommen, som det går frem av følgende intervjuutdrag:

For eksempel, når det gjelder det å følge opp skole. Man kan ikke skrive det i en ungdomsplan, hva vil det si da, å følge opp skole? Du må konkretisere. Hva er det vi

²² Fra Justis- og beredskapsdepartementet og Sekretariatet for konfliktrådene, har vi fått informasjon om at det er et mål at alle konfliktrådene skal inngå avtaler med alle landets kommuner, med nettopp dette formålet. Justis- og beredskapsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet sendte brev til alle landets kommuner og fylker, datert 6/1 2016, for å minne om «felles ansvar for gjennomføring av ungdomsreaksjonene». Sekretariatet for konfliktrådene opplyser at status per i dag (18/9 2016) er at 95 prosent av avtalene er i havn. Dette betyr imidlertid ikke at det ikke kan være utfordringer her.

krever? Hvis gutten er borte 3 av 5 dager, er det fortsatt å følge opp skolen? Han følger jo opp de to dagene. Det må konkretiseres. (Representant fra friomsorgen)

Det er flere forhold som skal ivaretas gjennom ungdomsplanen. En informant understreker viktigheten av at man i et fokus på praktiske tiltak og gjennomføring, ikke glemmer det hun kaller *den personlige oppfølgingen*. Hun forklarer: Hun har ansvaret for at urinprøver blir tatt, men hun skulle ønske at *samtale* kunne ligget i vilkårene i tillegg til den praktiske urinprøvetakingen:

I utgangspunktet var det urinprøver som ble henvisningen, men jeg skulle ønske jeg hadde mer. For ungdommene er det viktig å få definert om de kommer hit bare for å ta prøver, eller også for å snakke. Jeg kunne gjort mer om det var avklart. Om jeg kalte ham inn så kom han bare til prøve. Men så skravla vi, og han merket ikke at jeg fikk det andre i tillegg... men han kunne kommet utenom prøvene også, og det kunne ligget i vilkårene. Det er viktig at vilkårene blir praktiske ting, du skal gå på skolen, du skal ta urinprøver, og så glemmer man det viktigste, og det er personlig oppfølging. (Deltaker i oppfølgingsteam)

8.2 ULIK GRAD AV MEDVIRKNING

Dette med deltakelse i utformingen av ungdomsplanen, er noe flere deltakere i oppfølgingsteam tematiserer. En person som har sittet i mange oppfølgingsteam, understreker at hennes erfaring er at konfliktrådet er flinke til å inkludere, og *at folk skal tenke sammen og komme med forslag i oppfølgingsteamet*. Samtidig har hun også erfart at:

Noen ganger så er ting planlagt før man kommer til oppfølgingsmøtet, fordi konfliktrådet har jobbet med ungdommen og hans verge og kanskje skolen og kommet fram til ting, og foreslår det som et forslag inn i oppfølgingsmøtet, og da kan det være noen ganger litt vanskelig å komme med noe mot-tilbud da. Da blir det litt begrenset hva du som ansatt fra friomsorgen skal komme og gi forslag om (Representant fra friomsorgen)

Gjennom deltakelse på møter hvor ungdomsplanen signeres, har vi observert enkelte forskjeller. En forskjell går ut på tiltakene i ungdomsplanen noen ganger synes å være bestemt på forhånd og dermed *presenteres* i møtet, i stedet for, som andre ganger og på andre steder, å være gjenstand for *innspill og diskusjon* blant deltakerne, selv om tiltakene også i disse tilfellene har vært drøftet før signeringsmøtet:

Fordi allerede før man går til retten så skal påtaleansvarlig juristen ha en sånn skisse over tenkt ungdomsplan. Man får ikke komme i retten bare ved å si at nei denne her ungdommen... det ville vært lurt at denne ungdommen fikk en ungdomsstraff. Når man står for retten så skal påtaleansvarlig juristen også vise til at man har kartlagt og tenkt på hvilken straffereaksjon som vil være hensiktsmessig for den enkelte, fordi at det kan være så mangt. De ungdommene er så forskjellige med forskjellige behov. (Ungdomskordinator)

På noen av møtene vi har deltatt på, søkes det også i større grad aksept fra ungdommen hva angår tiltakene som foreslås enn på andre. Dette kommer til uttrykk ved at ungdommen i større grad blir spurt om hun/han synes hvert enkelt tiltak er greit, og uttrykker ungdommen tvil, kommer man med andre forslag, eller inngår i dialog hvor det gjøres justeringer ut fra hva ungdommen sier. Etter et slikt møte, forteller ungdommen i intervju med oss, at han føler han har vært med i utformingen av ungdomsplanen: *Alt som har blitt lagt inn der har jo først og fremst gått gjennom meg da.* En annen ungdom fortalte at han selv hadde foreslått alle tiltakene i planen.

På andre møter hvor ungdomsplanen signeres, har ikke ungdommens skepsis eller protester blitt tatt til etterretning på samme måte. Det blir forklart hvorfor hvert enkelt tiltak skal inn i planen, og slik blir det. Etter et slikt møte, og på spørsmål om han opplevde at han hadde muligheten til å si nei til tiltak, svarer ungdommen:

Det var nå på en måte bare ting som ble presentert, da. Akkurat den der følte jeg, at selv om jeg sa nei så ble det liksom gjort uansett. Det blir en del av planen min. (Ungdom som har gjennomgått ungdomsstraff)

Siden vi hadde merket oss at også mor til ungdommen i dette møtet hadde innvendinger mot noe koordinatoren og de andre ville ha inn i planen, spurte vi henne nærmere om dette, og hun svarte:

Jeg har tenkt på det der at det der høres helt feil ut. Så vi... så jeg valgte jo å si ifra om det da. Men han [ungdomsordinator] argumenterte jo kraftig for at sånn blir det. (Mor)

Ut fra vår deltakelse på ungdomsstormøter, kan det synes som om det eksisterer to ytterligheter; ungdommer som sier ja til alt, og de som sier nei til alt. Dette er naturlig nok en forenkling, selv om vi presiserer at mange befinner seg mellom disse to polene, men det er likevel et mønster. Når vi spør enkelte deltakere i oppfølgingsteam om dette, er de vi spør, enig i denne observasjonen og noen presiserer at de to ytterlighetene utgjør ulike utfordringer:

Det kjenner jeg igjen. Jeg har sett to varianter i de to teamene, den ene sitter og sier ja, mens den andre er veldig på forhandlingsfronten. Han tror han har muligheten til å sitte og forhandle på ethvert punkt. Han må fortelles at det er ikke noe du kan velge, du er på straffegjennomføring! Han har nok trodd det var mer rom for forhandling enn det er... (Politirepresentant)

Utfordringen i denne saken er at når du snakker med ham, er han veldig slik at «jada, det ordner jeg». Men gjennomføringen svikter. Han snakker en litt etter munnen. Kanskje var det litt for svak oppfølging i forhold til hva han hadde gjort eller ikke gjort. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Dersom en ungdom sier ja hele tiden, kan det være vanskelig å vurdere hvordan ungdommens egentlige forståelse er:

Det har vært et tema, hvordan hans forståelse av hele prosessen har vært. Jeg har lurt litt på hvor mye han rett og slett har fått med seg av grunnen til at han sitter der. Det er blitt ham forklart mer grundig i den senere tiden, for det er flere som har lurt litt på det, rett og slett. Han har sittet og svart litt det han tror man ønsker. Og så kommer man neste gang og ser han ikke har vært like flink å følge opp det som har vært sagt. (Politirepresentant)

Dersom ungdommen sier *nei* hele tiden, kan møtene i oppfølgingsteamene bli en arena for forhandling. Det kan være en utfordring tatt i betraktning at dette skal være en straffe-reaksjon, blir vi fortalt. Det skal være samtykkebasert, og det påpekes som viktig, samtidig som grensegangene kan bli vanskelige å håndtere:

Jeg tror også man bør endre litt på dette med forhandling... altså at det er visse ting som ikke skal forhandles fram, men at man stiller noen forutsetninger i forkant. At dette er vilkårene. Og i hvert fall hvis de bryter, så skal man ikke begynne å forhandle med ungdommen om de skal ha noen reaksjon på det bruddet eller ikke. Det er jo helt meningsløst. Jeg tror det er viktig å få litt klarere rammer, og det å spesifisere tiltakene mer. (Representant fra friomsorgen)

De får egentlig ganske mye valg, ungdommen får mye valgfrihet, blir litt mye puter under armene, syns jeg. Mange spør dem, hva tenker du, kunne du tenkt deg det? Men at man kunne sagt, «dette skal du!». Da kunne han blitt sinna der og da, men kommet tilbake dagen etter. Det gjør vi litt lite. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Flere tematiserer balansegangen dette utgjør, man ønsker medvirkning fra ungdommen som ledd i det å skape motivasjon, men hvor langt skal man gå? Å tenke høyt sammen understrekes som viktig, men hvor mye makt skal ungdommene ha? Igjen er man tilbake til at ungdomsreaksjonene befinner seg i et krysningsspunkt mellom hjelp og straff.

De «tause» ungdommene utgjør også en spesiell utfordring, i et forum som i så stor grad baserer seg på dialog. Hva en person tenker, mener og føler er vanskeligere å få tak på dersom det ikke verbaliseres, og tilpassing av tiltak blir vanskeligere. Vurderinger av hvorvidt man *når fram til* ungdommen blir også vanskelig å forankre. De «tause» ungdommene utgjør i tillegg en utfordring i vårt datamateriale, de sier lite i intervjuene vi har hatt med dem. Vi har lyttet til mange ulike aktørers tanker og betraktninger omkring hvilket utbytte disse ungdommene har av ungdomsreaksjonene, men deres egne tanker og følelser vet vi til syvende og sist ikke noe om.

8.3 OPPFØLGINGSTEAMET

I følge konfliktrådsloven § 26, har oppfølgingsteamet ansvaret for å følge opp tiltakene fastsatt i ungdomsplanen. Oppfølgingsteamet ledes av ungdomskoordinator, og består ellers av ungdommen som har brutt loven, ungdommens verger, og «andre som har oppgaver i forbindelse med gjennomføringen av ungdomsplanen». Det framgår også at ungdomskoordinator kan anmode andre «med tilknytning til domfelte, siktede eller saken» om å delta. En ungdomskoordinator beskriver et oppfølgingsteam slik:

Både ungdomsoppfølging og ungdomsstraff, det er jo bygget på et tverrfaglig forpliktende samarbeid. Sånn at når ungdommen har vært igjennom ungdomsstormøtets del 1 da, der han har på en måte møtt offeret eller de som er berørt av selve den straffbare handlingen, så settes jo teamet både av privat nettverk og offentlig hjelpeinstanser sammen, der man skal finne ut på hvilken måte man kan bidra til at ungdommen får livet sitt på rett kjøl igjen. Og da er man jo veldig avhengig av et samarbeid med andre. Og det å tenke helhetlig og det å tenke at alle de instansene som er i det ungdomsstormøtet de skal på en måte serve inn i forhold til ungdommen og i forhold til det å hjelpe ham bort fra det livet som han nå lever da. (Ungdomskoordinator)

En forskjell mellom ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, er at i førstnevnte må politi og friomsorg delta i oppfølgingsteamet. I ungdomsoppfølgingssaker må verken politi eller friomsorg være representert, men politiet har likevel inngått i de sakene vi har fulgt. En ungdomskoordinator sier at de starter ikke opp noe oppfølgingsteam uten politi:

For vi er nødt til å ha med politiet som er tett på og gir oss beskjed om bevegelsene til ungdommene hvis vi skal få komme tidlig på banen. For det er det som er poenget her, at vi skal være tett på. Og da er vi avhengig av å ha tilgang til loggen, og at folk gir beskjed fort. (Ungdomskoordinator)

Med ett unntak har verger vært med i oppfølgingsteamet i saker hvor ungdommen er under 18 år. Ut over dette settes oppfølgingsteamene sammen ut fra hvilke behov man mener ungdommen har. Ungdommen kan også selv ytre ønske om tillitspersoner hun/han vil ha inn i teamet. I de sakene vi har fulgt, har deltakerne vært blant annet støttekontakt, representanter for skole, familiekontor, barnevern, ungdomspsykiatri, uteteam, rusteam, NAV, ungdomsklubb, politi og friomsorg. Sammen danner disse personene et team som skal følge ungdommen i hele straffegjennomføring. På konfliktrådenes hjemmesider kan man lese at det handler om å sikre kontroll, men også å sikre bistand, slik at ungdommen mestrer de tiltakene som er ført opp. Formålet med ungdomsplanen er å skape rammer i hverdagen der målet er å forhindre nye lovbrudd i framtida. Dersom ungdommen bryter kravene i planen, får det konsekvenser i form av strengere kontroll og tettere oppfølging. Videre framgår det at ved brudd kan saken sendes tilbake til påtalemyndigheten som så vurderer om strafforfølgingen skal gjenopptas eller om saken skal bringes inn for retten for fastsettelse av nye vilkår eller fullbyrding av straffen.

I sakene vi har fulgt, har oppfølgingsteamet primært bestått av profesjonelle aktører, med unntak av verger der ungdommen er under 18 år. At personer fra ungdommenes private nettverk bare i begrenset grad er til stede i oppfølgingsteamet, kan handle om flere forhold. Der et ungt menneske har kommet på kant med loven, så det er ikke nødvendigvis noe han/hun ønsker at venner og familie skal vite. Det kan også skje at en ungdom ikke har noe nettverk i form av familie og/eller venner – noe som kan være en del av utfordringene de sliter med. Vennene kan også vanke i et miljø som man vurderer det som hensiktsmessig at ungdommen holder seg borte fra. Samtidig snakker vi også med informanter som mener at ungdommens private nettverk med fordel kunne vært dratt veksler på i større grad.

8.4 SAMARBEID INTERNT I OPPFØLGINGSTEAMET

Den tverrfaglige måten oppfølgingsteamene arbeider på, betegnes av flere deltakere i teamene som godt initiativ *i en tid hvor det er lite samhandling mellom aktørene og tjenester generelt*. En deltaker fra oppfølgingsteamet uttaler følgende: *For det er det jo ingen tvil om, uansett hvor vi kommer, at det er jo alt for mye som skal gjøre på forskjellige fronter, det er for lite samhandling*. Samtidig forteller de fleste deltakerne i oppfølgingsteamene vi har fulgt, at de ikke har noen, eller begrenset grad av, kontakt utenom møtene i oppfølgingsteamene. En deltaker sier at han opplever at de har åpen og god dialog i møtene i oppfølgingsteamet, men han savner kontakt med de andre i teamet utenom møtene i oppfølgingsteamet. En annen deltaker sier at:

Jeg tenker at en kan få det enda mer optimalt hvis en har samarbeid mellom møtene. Det er greit samarbeid sånn som det er nå, men kan vi få... Livet til ungdommene det er omskiftelig og ting fordrer seg fort, og det kan komme sånne episoder, hendelser. Hvordan en handterer dem mellom møtene kan være viktig. (Deltaker i oppfølgingsteam)

I et caseområde hvor politi, konfliktråd og friomsorg er samlokalisert, har vi også et intervju med oppfølgingsteamet samlet. Personene vi snakker med i dette intervjuet, reflekterer omkring at det mangler rutiner og føringer for hvordan kommunikasjonen underveis skal håndteres. Instansene som er samlokalisert rapporterer god kommunikasjon seg imellom, via email, spontane møter eller småprat på jobb. Instansene som kommer utenfra er mer delt. Ikke alle opplever utfordringer knyttet til kommunikasjon og samarbeid innad oppfølgingsteamet. En informant sier:

Jeg tenker det handler mye om hvilken relasjon og hvilket samarbeid man har som samarbeidspartnere. Kanskje hadde det vært vanskelig hadde jeg jobbet i en annen instans og ikke kjente dem like godt som det jeg gjør. Det vet jeg ikke. For jeg har hatt mye samarbeid i andre saker også. (Deltaker i oppfølgingsteam)

En annen uttrykker mer usikkerhet når det gjelder kommunikasjon og rapportering:

Bare et sånt eksempel; sist gang så var vår oppgave å etablere kontakt med han og få i gang behandling, utrede behandling. Og det gikk nå fint, han kom sånn som han skulle, men så ble han plutselig borte... eller han kom ikke. Skal en da rapportere tilbake til koordinator? Det er et sånt spørsmål som var litt uklart for meg. Og så tenkte jeg ok, nå er det berammet nytt møte, jeg får bare referere det på møtet. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Samme deltaker mener at det er behov for en mer tydelig rolle- og ansvarsfordeling innenfor oppfølgingsteamet. Han forklarer:

Jeg har aldri fått noe info om det. Jeg kom inn til første møte sist og sier ikke at det noe galt i det, men that's it. Det eneste holdepunktet jeg har det var det som skjedde i forrige møte og det som skjedde nå. Ellers så har jeg ingen rammer eller tider eller system å forholde meg til. Så det kan jo hende at det er noe, bare jeg som ikke vet om

det. Jeg aner ikke. Jeg tror på at hvis man skal få best mulig utnyttelse så er det en fordel å vite om hva slags rolle man skal ha og hvilke forventninger som er stilt, uavhengig av når tid men kommer inn og sånn. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Den manglede kontakten underveis kan føre til at verdifull informasjon ikke gis videre i god tid. Dette igjen kan gå ut over en felles tilnærming til oppfølgingsarbeidet, som en av de eksterne deltakerne uttrykker det. Men en felles tilnærming mener vedkommende at alle jobber med den samme målsetningen og fokus. Vi ber deltakeren om å forklare nærmere. Han sier:

I utgangspunktet, hvis vi forskjellige etater eller hva vi nå er for noe skal være tett på en ungdom og kunne hjelpe han eller henne best mulig, så må vi ha felles tilnærming. Og hvis det skjer masse på ditt område som ikke han vet om eller ikke jeg vet om så blir det vanskelig å ha den felles tilnærmingen, hvis fokuset endrer seg. Og det gjør det jo kanskje. Så jo tettere man kan være [...] jo lettere er det å gi den oppfølgingen tett og tilpasset tilbud. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Tematikken knyttet til kommunikasjon og samarbeid er blitt drøftet i dette oppfølgings-teamet, og det ble laget et epost-system som skal legge til rette for en mer hyppig kommunikasjon mellom deltakerne. Ungdomskoordinatoren gir tilbakemelding på at dette fungerer:

Vi har jo drøftet det, at oppfølgingen eller tilbakemeldingene mellom møtene har ikke vært god nok. Sånn at jeg har laget en mail-tråd som er anonym med kun initialene hans på der vi deler informasjon som type han har møtt til møte, han har vært hos NAV. Sånn at det går an å lage det på mail, at han faktisk har fulgt opp de møtene. Og det har fungert fra vi startet den. (Deltaker i oppfølgingsteam)

8.5 REFLEKSJONER OMKRING ROLLER I OPPFØLGINGSTEAMET

I hvilken grad deltakerne i oppfølgingsteamet kommer med innspill på ungdomsstormøtene der ungdomsplanen undertegnes, kan også henge sammen med hvor tydelig den enkelte opplever sin rolle. Sekretariatet for konfliktrådene informerer om at det er utarbeidet brosjyrer for deltakerne i oppfølgingsteamene, men flere av våre informanter uttrykker usikkerhet omkring sin rolle i oppfølgingsteamet, som det går frem av følgende intervjuutdrag:

Det er utydelig hvilken rolle jeg har. Det er frustrerende å samarbeide med konfliktrådene, fordi de er så usikre selv på hva de skal gjøre eller ikke. Jeg har kommet med forslag til innhold i planen, kommet med faglige innspill, «ja nå er det gatemeulingskurs i vinterferien, nå starter vi dialogverksted» – det blir litt sånn. Men jeg føler mye at den planen er satt før jeg kommer inn i bildet, gjennom uformelle formøter konfliktrådet har hatt med ungdommen. Om jeg ikke har skrevet PUMen så kjenner jeg ikke ungdommen godt. Man sitter litt på sidelinjen og lurer litt på hvor mye man kan blande seg, det er litt utydelig. (Representant for friomsorgen)

Det er litt usikkerhet knyttet til politiets rolle i dette. Det er litt udefinert, man skal være der, men hva kan man gjøre og bidra med, for ikke å havne i en rolle som en

miljøarbeider? Det kan være litt vanskelig å trekke skillene der, opplever jeg. Jeg opplever det fortsatt som litt uklart egentlig, i alle fall i den saken, hva kan man bidra med. Man kan være kontaktpunkt for ungdommen, men erfaringsmessig benytter de seg ikke noe særlig av det. Man fins og kommer på møtene, men får ingen vesentlig funksjon. (Politirepresentant)

Jeg synes en av utfordringene i oppfølgingsteam er hvem har ansvar for hva. Det er klart at som barneverntjeneste så har man en sterk posisjon, man har kanskje kjent familien eller ungdommen lenge. Noen ganger føler jeg at barneverntjenesten kan bli sittende med mye ansvar i en straffesak. Det er ganske vanskelig, for hva er straffesak og hva er barnevern? Det er ikke så tydelig. Jeg har sagt til min leder at på et eller annet tidspunkt så må barneverntjenesten ha en evaluering sammen med konfliktrådet i forhold til oppfølgingsteam, hva man tenkte, hva man syntes, hvem har ansvar for hva. (Deltaker i oppfølgingsteam)

De rollene er ikke helt gjennomarbeidet. Jeg har opplevd å starte ungdomsstraff der friomsorg kommer og ikke har satt seg inn i PUMen. Og jeg tenker at noe av friomsorgens rolle er å kunne si noe om oppfølgingsbehovet ut fra PUMen. I hovedsak er det godt samarbeid med friomsorgen, men det frustrerende at det ikke kommer endelige avklaringer fra oven hvordan vi skal gjøre det. (Ungdomskoordinator)

Erfaringene av hvor klar ens rolle har vært opplevd, varierer imidlertid. Enkelte sier at de er vant til fra arbeidet sitt at *ting må avklares etter hvert*, og at det er uproblematisk at rollen ikke er klar hele tiden. Andre mener deres rolle er *klar*. Fra disse får vi en rekke beskrivelser av hva de tenker rollen innebærer. En politirepresentant forklarer at hans rolle er å møte på møtene, og være forberedt på å synliggjøre om ungdommen hadde vært i politiets systemer. Utenom det har han ikke hatt noen kontakt med gutten, sier han. Han sier at roller og ansvarsavklaring har vært tydelig, men at politiets oppgave *blir litt mer begrenset enn de andre aktørenes, gjerne*. En annen i politiet forklarer sin rolle i oppfølgingsteamet mer omfattende:

Min rolle, politiets rolle i et slikt team, det er jo forebyggende arbeid, og drive tett oppfølging av den enkelte ungdommen. Det er å gå igjennom politiloggen, følge med i miljøet, ta en telefon, hvordan går det med deg, oppdatere meg hvem og hvor man henger og er sammen med. Det hender jeg ringer foreldrene og hører om jeg ikke får tak i dem. Det handler om å være kontaktperson, trygghetsperson, det er veldig viktig at ungdommen faktisk ser at politiet bryr seg. Man skal ikke sitte i et oppfølgingsteam og avhøre dem og pumpe dem for mest mulig info, hensikten er å vise at vi bryr oss, vi er her og følger med. Samtidig skal man ikke sy puter under armene på dem, men kalle en spade for en spade og stille litt krav. (Politirepresentant)

En politikontakt mener at det kanskje er spesielt når ungdommen ikke følger opp punktene at politiets rolle kan være viktig, fordi det kan være vanskelig for personer fra for eksempel skolen å skulle være strenge i oppfølgingen, når de skal møtes på skolen neste dag:

Når det ikke går så bra, og det blir vurdering av hva man skal gjøre, ungdomskoordinatoren har jo et ansvar, men noen ganger så tenker jeg at politiet kan påta seg den. I hvert fall har jeg gjort det et par ganger, hvor jeg tenker at det er andre som

sitter i oppfølgingsteamet som har mye tettere, nærmere dialog eller samhandling med ungdommen. Skolen og sånne ting, det er vanskelig for dem å sitte og være strenge og så skal de møtes på skolen igjen i morgen og samarbeide, og da er det kanskje litt mer politiets rolle å si i fra at dette er faktisk ikke greit. Det er kanskje riktigere at det er politiet som er litt streng og påpeker det enn læreren eller miljøterapeuten. (Politirepresentant)

Med de forskjellene mellom de ulike oppfølgingsteamene vi har observert, er det vanskelig å forklare de ulike erfaringene som kun resultat av den enkelte informantens fortolkning. Det kan være grunn til å tro at ulike ytre forhold kan bidra til å gjøre rollene mer eller mindre klare/uklare. Uansett er det grunn til å drøfte de ulike deltakernes roller, med henblikk på klarere føringer i framtiden. Ungdomsreaksjonene er i implementeringsfasen, og praksiser må også gå seg til. En person i friomsorgen sier dette:

Jeg tenker det er litt sånne voksesmerter, man må bare finne ut av ting underveis. Den koordinerte oppfølgingen og det å sitte i et sånt team og diskutere, hvis man får med seg ungdommen på en god måte, det har jeg tro på at kan fungere veldig bra. Og det at de kan slippe å ha så mange møter å forholde seg til, i stedet for å ha et møte her og der, så får man samlet hele teamet. Og det har de vært gode på disse koordinatorene altså. (Representant for friomsorgen)

En rød tråd i beretningene til de fleste profesjonelle deltakerne i oppfølgingsteamene, er at de påpeker sin rolle som å være hjelper, ikke straffeutøver, som disse eksemplene fra en politikontakt og en representant for skolen viser:

Vi sitter der for å hjelpe, ikke for å straffe. At man ikke er fordomsfull, at man kanskje ikke tenker så mye på det som ungdommen har gjort, men heller på de tingene som skjer i møtet og hva personen tenker framover. Prøve det i hvert fall. (Politirepresentant)

Jeg antok at man fra naturens hånd skulle være hjelper. Det er liksom der skolen burde befinne seg. Hvis noen skulle prøve å bruke meg til å være straffeutøver så kan de bare glemme det. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Personen som er sitert over, understreker at det er viktig at alle som sitter rundt bordet er klare på at oppgaven er å bygge opp ungdommen. Han er også opptatt av at når ungdommen f.eks. strever med mye fravær fra skolen, så er det viktig å formidle det på måter som gjør at han ikke gir opp mer. Selv sier han at han vektlegger det å finne positive sider ved ungdommen, at han er noe annet enn det han har gjort. Om oppgaven hun opplever å ha i oppfølgingsteamet, sier en annen deltaker i oppfølgingsteam dette:

Jeg prøver å gi ham en god struktur i livet sitt. Det er det er det det bunner i, det er det han mangler. Og jeg føler jo at jeg har fått til. Det har skjedd mye med gutten på de 1 ½ år han har vært hos meg nå, det er det ingen tvil om. Det er for så vidt noe jeg ser med alle elever jeg har, at de mangler noe fasthet i den situasjonen de er i. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Det at man er flere som arbeider rundt ungdommen, er noe de fleste deltakerne i oppfølgingsteamene vi snakket med, påpekte som positivt. En deltaker i oppfølgingsteam kommer imidlertid også inn på at hun opplever at arbeidsformen som et oppfølgingsteam utgjør, kan være et tveegget sverd, fordi ungdommene kan *trekke seg inn i seg selv under slike møter, og kutte ut hjelpen de får*. Hun forklarer:

I utgangspunktet er det jo kjempetungt å sitte i et møte hvor man ikke er hovedperson, så man kan bare tenke seg når man er hovedpersonen! Det gjelder i alle typer fora, og er spesielt viktig i oppfølgingsteamet fordi ungdommen har gjort noe galt: Jeg har ofte sett ungdommer i fora hvor det er mange voksne til stede, som i barnevernstjenesten, hvor det er tverrfaglige møter. Ungdommene trekker seg inn i seg selv under sånne møter, og kutter ut hjelpen de får. De er vant til å spille på så mange roller, at de bruker meg, som den personen jeg er, og politiet og BUP, på en annen måte. Når man samles der føler de seg avslørt: «jammen du sa sånn til meg, og du sa sånn til meg...» Jeg har mistet ungdommer helt på grunn av sånne møter. Jeg er litt forsiktig med sånne møter. De trenger en person som backer dem opp helt uansett. (Deltaker i oppfølgingsteam)

At flere instanser samarbeider i oppfølgingsteamet, gir, ifølge de profesjonelle deltakerne, færre muligheter for ungdommen til å forholde seg strategisk: forsøk på å *manipulere* blir *avslørt*. Samarbeidet har potensial for sterkere grad av kontroll enn et fragmentert apparat. Det den sist refererte informant sier, handler om at ungdommen i møte med et tett samarbeidende forum, kan oppleve avmakt, og som reaksjon på dette kunne *trekke seg inn i seg selv*, så resultatet blir at man *mister ungdommen*. Hun er opptatt av at ungdommen må oppleve at noen er der for dem uansett. Igjen ser vi hvordan personene i oppfølgingsteamene navigerer i et spenningsfelt mellom hjelp, straff, behandling og kontroll.

9 UNGDOMMER MED RUSPROBLEMER

9.1 UTFORDRINGER I SAKER MED RUS

Ungdommer med rusproblemer byr på store utfordringer i gjennomføringen både av ungdomsoppfølging og ungdomsstraff. Dette formidles til oss av så vel ungdoms-koordinatorer og medlemmer i oppfølgingsteam, som av påtaleansvarlige jurister, meglere og foreldre. Selv om saker som involverer rus varierer noe, har de likevel flere fellestrekk. Ungdommen har enten utført kriminelle handlinger i ruspåvirket tilstand, blitt tatt for salg og/eller oppbevaring av betydelige mengder narkotiske stoffer, eller begge deler. I noen saker er imidlertid ikke rus involvert i selve lovbruddet som ungdommen er tatt for, men under politietterforskningen, i forbindelse med PUM, eller underveis i oppfølgingen har det blitt avdekket at ungdommen ruser seg jevnlig. Utfordringer for straffegjennomføringen utspiller seg på flere plan. Blant annet er rusproblemet i seg selv ofte vanskelig å gjøre noe med, og i saker hvor ungdommen har en lang rushistorikk bak seg og hvor livet preges av narkotikabruk, er det begrenset hvilke hjelpetiltak som kan trekkes på i oppfølgingen. En ungdoms-koordinator og en deltaker i et oppfølgingsteam kommenterer dette på følgende måte:

Og så tenker jeg det handler også kanskje litt om hvem de har rundt seg, hvor langt inn i kriminalitet og rus er de, hvilket mønster er det de har kjørt seg inn i, hvilke indre ressurser og hvilken kompetanse sitter de på. Noen av ungdommene som kommer de kan ikke... de vet ikke hvordan de skal leve et normalt liv i gåseøyne. Det livet de kjenner det handler i stor grad om rus og kriminalitet. Og jeg tenker de er det veldig, veldig mye vanskeligere å hjelpe med et sånt opplegg enn ungdom som også innehar kompetansen i forhold til hvordan skal jeg kunne leve et liv uten kriminalitet, et såkalt normalt liv da. Jeg tenker det også er nok et viktig aspekt. Og hvor mye gjeld har de, hvis de har narkotikagjeld, hvor mange kontakter har de, hvor mange driver og kontakter dem hele tiden for å få tak i. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Ja altså, jeg tenker jo... det som jeg har synes har vært vanskelig egentlig helt siden vi startet dette her, det har jo vært at en del av de ungdommene har hatt så store rusproblemer at... altså rusen har vært det største problemet deres, og har vært veldig usikker på om de har i det hele tatt lyst til å gjøre noe med det. Og jeg tenker jo at de fleste av de ungdomsoppfølgingssakene jeg har hatt har jo vært i forhold til brudd på narkotika... altså bruk, kjøp, salg av narkotika. Og så har det jo vært grader av hvor lenge de har vært inni rusen. Men jeg har jo hatt et par, tre type gutter (...) som rapporterer at de begynte å ruse seg når de var 13-14 år jevnlig på hasj, har vært i et miljø helt siden de var i den alderen av kriminalitet, av venner som gjør akkurat det samme. Og det på en måte å skulle komme inn og endre totalt både i forhold til dette med rus, som går på identitet ikke sant, og det med nettverk, det med de relasjonene som de allerede har på mange måter ødelagt til sin familie og nære omsorgspersoner i den perioden, har vært veldig vanskelig. Og hva er gulroten for på en måte å skulle gjennomføre dette her. (Ungdomskoordinator)

Saker hvor rus er et dominerende aspekt, er ikke bare krevende for den enkelte ungdom. De stiller også betydelige krav til oppfølgingsarbeidet:

Det som jeg synes har vært mest utfordrende i alle saker, og som vi ser at det er mange som har, det er jo rus-biten. Og det ikke er det som er den opprinnelige kriminaliteten, men når det ligger mye rus bak og langvarig rus. For at da er det så komplekst å jobbe med omgangskretsen, altså det er så mye som kreves at den ungdommen (...) det er utrolig utfordrende kontra de som bare har gjort et lovbrudd av noe annet kaliber som du kan jobbe med akkurat det. (Deltaker i oppfølgingsteam).

Og det setter jo enda større krav til teamet rundt og de ressurser som er i det teamet. Så det kan gjøre det krevende, helt klart. Og så er det på en måte... er det realistisk å tro at gjennom et år så skal man på en måte klare å løse alt dette her? (Deltaker oppfølgingsteam)

Slike saker er også utfordrende fordi den enkelte ungdom ofte ikke innser at det han/hun driver med kan være problematisk. Vedkommende erkjenner heller ikke at han/hun har et rusproblem, eller at bruk av rusmidler går ut over andre enn dem selv:

Narkotikasaker, der er det i hvert fall tre faktorer: det er at de [ungdommene] mener det er ikke skadelig, de erkjenner ikke at de har noe problem, og ser ikke at det er noen skadelidende annet enn seg selv. Det går ikke ut over noen andre enn meg selv. Det er valg jeg selv gjør. (Påtaleansvarlig jurist)

En ytterligere utfordring er at straffegjennomføringen ikke kan starte, eller i alle fall ikke kan starte med et møte mellom ungdommen som har brutt loven og de(n) som har vært utsatt for lovbruddet. Et slikt møte mellom partene vil verken være forsvarlig for ungdommen som har brutt loven eller den som har blitt utsatt for lovbruddet med tanke på å ivareta verdighet for begge parter. Sannsynligheten er også stor for at oppfølgingen ender med brudd enten på ungdomsplanen eller i nye lovbrudd.

Hvis vi starter straffegjennomføringen før de har fått bukt med sitt for eksempel hasj-utfordring, så vil vi bare produsere massive brudd. Det kan løses på to måter. De kan starte hasjavenningen, og så begynner du på straffegjennomføringen etterpå. Den muligheten har vi ikke enda. Og da har vi et konkret tilfelle nå på... en ungdom som ikke ville begynne med ruskontrakt... vi var jo helt overbevist om at det var rus inne i bildet. Og det skjønnte vi var fordi at han var redd for å bli tatt og få seg et nytt forhold. For han er over 18 og kan havne i fengsel. Da kontaktet jeg påtalejuristen, og så sa jeg at her er den problemstillingen, hva gjør vi med det. Og da sa hun at da sier du at det vil få større konsekvenser for ham hvis han ikke møter til rustesting, og så kan du si til ham at hvis den testen er positiv, så oppretter vi ikke noen ny sak på han. Men vi vil se at verdiene går nedover. Så sånn får vi til å løse det her fordi vi har en oppegående jurist som sitter i koordineringsgruppa som kjenner til ungdomsarbeidet. (Ungdomskoordinator)

Ifølge flere informanter har det å starte straffegjennomføringen når de vet at det ikke vil gå, liten hensikt. Det tenkes derfor på tiltak som kan få ungdommen ut av rusen aller først. Om rusproblemene er store, må ungdommen kanskje avruses og/eller starte behandling om det er *psykiatri* med i bildet, som en sier:

Hvis en betingelse er at de ikke skal ruse seg under oppfølgingen, men så fortsetter ungdommen bare å ruse seg, så kan man jo tenke seg til det at det er noen som tenker at «å herregud, han slutter jo aldri med det der...» Men jeg tenker at min rolle, jeg skal nå i hvert fall ikke slutte å tro på denne ungdommen, jeg er og en del av ungdommens sitt profesjonelle nettverk i det øyeblikket det er unge som kommer til meg. (Ungdoms koordinator)

I vårt datamateriale ser vi at praksis varierer med tanke på om avrusning og/eller behandling for rusproblemer inngår som del av straffegjennomføringen, eller ikke. Formålet med avrusning som start på oppfølgingen, eller i forkant av oppfølgingen, er å forhindre brudd under gjennomføringen av reaksjonen. Flere ungdoms koordinatorer beskriver imidlertid at dette ikke alltid er forenlig med ungdommenes interesser eller motivasjon. Enkelte ungdommer ønsker verken rusavvenning eller avrusning før oppfølgingen begynner. I enkelte tilfeller blir det derfor laget et opplegg som ungdommen kan forsøke å følge til tross for rusavhengighet. For eksempel har det blitt gjort forsøk på å få ungdommenes dagligliv inn i et bedre spor før det gjøres noe med rusavhengigheten. Følgende sitater fra ungdoms koordinator illustrerer dette:

De kan gjerne si at de er motiverte for å gjøre noe med rusen, men jo mer vi strammer til og på en måte krav vi setter i forhold til det, jo flere brudd blir avdekket. Og så har vi jo da en påtale som sier at ok, men er du rusmisbruker så må du påregne brudd. Og det er jo på en måte bra for ungdommen, ikke sant, dette med å gi dem en ny sjanse og på hvilken måte kan vi hjelpe dem. Men noen ganger så tenker jeg det at kanskje avrusning hadde vært det beste alternativet før oppstart. Og da glipper ungdommen, for det er de overhodet ikke interesserte i, ikke sant. Sånn at det er et dilemma i det, og jeg tenker at for disse ungdommene som er så... altså som er rusmisbrukere og har vært det lenge, så tenker jeg det at rusen er en stor del av det, men det er så mye andre arenaer i livet som går an å jobbe med, men som også har skåret seg totalt. Både i forhold til dette med ikke å fullføre skole, ikke sant. (Ungdoms koordinator)

Og når vi vet nå at størstedelen av problemet til han [ungdommen] det er jo faktisk at han ruset seg sånn at når han prøver å slutte på egen hånd så får han veldig ubehagelige abstinenser. Og dette å komme på det bruddmøtet som vi hadde da i oppfølgingsteamet og si noe om at jeg ønsker å hjelpe, ja jeg sier ja til psykolog, jeg sier ja til rus-team, jeg sier ja til alt bare jeg får fortsette i dette her, det veier jo veldig sterkt på at han skal få fortsette, men vi kan ikke i oppfølgingsteamet love og si at ja men dette her går sikkert bra, men det vi kan si det er at vi skal drøfte det med påtalejuristen og på en måte legge fram det som du sier av endringer. (Ungdoms koordinator).

Beskrivelser i intervjuene tyder på at utfordringene i mange tilfeller er størst når ungdommen har passert 18 år før straffegjennomføringen starter. Tiltaksregisteret kan i slike tilfeller bli begrenset fordi ungdommen verken aksepterer aktuelle tiltak eller representanter for aktuelle institusjoner inn i oppfølgingsteamet. I noen tilfeller har det også bydd på utfordringer å få tatt rustester fordi barnevernet *trekker seg ut* nå ungdommen passerer 18 år, samtidig som fastlege eller politi ikke alltid kan følge dette opp på måter som hindrer juks med urinprøver.

Dersom ungdommen er over 18 år og har fått idømt ungdomsstraff, kan Friomsorgen bidra med rustester:

[Navn på fylke] har ikke faste rutiner for urinprøvetaking. Om fastlegen skal gjøre dette, kan det være litt komplisert. Noen skal se på at urinprøven tas, og det har ikke fastlegen kapasitet til å gjøre. Kriminalomsorgen har rutiner på dette. Friomsorgen følger opp ved ungdomsstraff. De har ikke avtale for ungdomsoppfølging. Det må være en instans som vet om juksemetoder. Det må sjekkes. Det er komplisert om fastlegen skal ha ansvar for dette. Om man bryter tidlig får de en streng straff. Straffen skal fullbyrdes som ubetinget fengsel. (Påtaleansvarlig jurist)

Også foreldre bemerker at rus er en betydelig utfordring for denne straffeformen. Her peker enkelte først og fremst på at tiltaksregisteret er for spinkelt og i mange tilfeller utilstrekkelig. For eksempel gir en mor uttrykk for betydelig skepsis til måten sønnens problemer har vært håndtert, som hun formulerer det: *Opplegget er alt for slapt*. Sett fra hennes ståsted er tiltakene i ungdomsplanen til liten hjelp om målet er å unngå framtidig lovbrudd relatert til bruk av illegale rusmidler. Arbeid med holdningsendring, er etter hennes inntrykk, ikke prioritert i oppfølgingen. Hun forteller at sønnen og andre i hans vennenettverk, har en klar oppfatning av at hasj er *helt greit*. De erkjenner ikke at de gjør noe galt. De argumenterer med at narkotiske stoffer legaliseres i stadig flere land. Hun bemerker videre at sønnen har fått for stor frihet til å gjøre det han selv vil, det vil si at straffeaspektet er for svakt, og at det etter hennes oppfatning stilles for lite krav til ungdommen, som hun sier:

Han burde ha fått arbeidsoppgaver som hadde presset ham litt. Opplegget må svi litt mer. Han ville ha hatt godt av å hjelpe til på bymisjonen, eller noe sånt. (Forelder)

Et annet aspekt, som nevnes på minussiden, er at miljøarbeidere fra barnevernet *lett kan ende opp som kompis*, noe som heller ikke bidrar til omlegging av uvaner på lengre sikt. På den positive siden legger hun imidlertid vekt på at rustester tvinger ungdommen til å holde seg borte fra narkotika så lenge oppfølgingen varer - og kanskje til han blir gammel nok til å skjønne at han har et problem. Dessuten må han forholde seg til en fast ramme, stille på møter og ta telefoner. Dette virker til en viss grad disiplinerende - så lenge oppfølgingen varer.

9.2 TRE EKSEMPLER

For å illustrere noen av utfordringene som er pekt på over, har vi valgt ut tre eksempler blant ungdommene som deltar i vår studie. De tre casene varierer med hensyn til så vel utgangspunkt som forløp og utfall. Sakene har også vært håndtert på litt forskjellige måter.

9.2.1 «WILLIAM»

William ble domfelt for vold mot offentlig tjenestemann i alkoholpåvirket tilstand og fikk 12 måneders ungdomsoppfølging. På grunn av at William nærmet seg 18 år på gjernings-tidspunktet, ble saken høyt prioritert både med tanke på etterforskningen og i rettsapparatet slik at dom falt rundt tre måneder etter lovbruddet. Den som lovbruddet var gått ut over ønsket ikke å møte ungdommen i et gjenopprettende møte, men for at straffe-gjennomføringen ikke skulle forsinkes unødige, ble oppfølgingen startet like etter at dommen var rettskraftig, og før den gjenopprettende delen av ungdomsstormøtet ble holdt.

Oppfølgingsteamet ble satt sammen av en representant fra kriminalitetsforebyggende enhet, en representant fra politi, rådgiver fra skolen, og to fra det private nettverket i tillegg til ungdomskoordinator. På det tidspunktet oppfølgingen starter, er William i en deltidsstilling som han trives i. I møter sier han at han er motivert til å justere ned alkoholkonsumet sitt på egen hånd og at han ønsker å gå på skole. En måned etter at oppfølgingen startet har han derfor fått skoleplass, men han dropper ut av skolen etter kort tid. Tilbake til arbeidslivet ønsker han seg ikke. Han forteller i møtene at han føler seg presset til å fullføre skole og at han føler seg *dum*. En tid etter at oppfølgingen har startet, bestemmer William seg til å flytte bort fra hjemstedet og han har fått skoleplass der. Dette lykkes heller ikke, og William er tilbake på hjemstedet etter kort tid. Ungdomsplanen endres da ved at rådgiveren fra videregående skole byttes ut med en representant fra oppfølgingstjenesten som har ansvar for ungdommer som står både utenfor arbeid og skoleplass i kommunen.

Etter nok en måned har det gjennom samtaler hos representanten for kriminalitetsforebyggende enhet kommet fram at William bruker narkotiske stoffer regelmessig og at han har gjort det siden han var 13 år. Verken kartleggingen i forkant eller PUM har avdekket dette. I tillegg har han benektet det når han har blitt konfrontert med mistanker. Deltakere i oppfølgingsteamet kommenterer dette slik:

Han satt her på de første 3 månedene og benektet at han ruset seg i det hele tatt. Og med denne PUM-undersøkelsen ... det er løgn fra ende til annen om rushistorikken hans da. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Han har hele tiden vært i fornektelsesfasen helt til han ble konfrontert og måtte (...) hvis han ikke hadde vært her da, så er det mange ting som aldri hadde kommet til overflaten (...) man møter han i hvert fall og får mulighet til å sende inn litt sånn tvil tenker jeg. Men det tar tid. Og jeg tenker at det må vi ha i bakhodet, at det er ungdom vi jobber med, og det er motstand i veldig mange av dem. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Når Williams narkotikabruk blir tematisert i oppfølgingsteamet, uttrykker han ikke noe ønske om å slutte. I motsetning til begynnelsen av oppfølgingen hvor han virket både positiv og motivert, framstår han nå som nedtrykt. I møtene er William ordknapp og framstår som «lite til stede» mentalt. Under møtene gir han inntrykk av å være lei all pratingen og innblandingen i livet sitt. Det kommer fram at han har ingen aktiviteter på fritiden og tilbringer tid med venner som også ruser seg daglig, og videre, at han lykkes verken på skolen eller i arbeid, og at dette preger han. I tillegg blir det fortalt at det er konflikter på hjemmebane, og de to i familien hans som er med i oppfølgingsteamet, forteller at de er skuffet og føler seg hjelpeløse.

Ungdomskoordinatoren forteller at samtalene som William har hatt med kontaktpersonen fra kriminalitetsforebyggende enhet, har, som hun sier:

... beveget seg bort fra dette at «hasj er så bra og det burde jo vært legalisert, til at jeg føler meg dum, jeg føler at alle maser på meg, jeg føler at jeg ikke klarer å håndtere det livet jeg har i dag». Og da tenker jeg at da har vi tatt et kjempesteg i forhold til da vi startet med saken like før sommeren, der det ikke var noen indikasjoner på annet enn bruk av alkohol som gjorde at han hadde trøbbel, fra nå på en måte å se at ok, han har faktisk hatt en lang rushistorie og det tar tid. (Ungdomskoordinator)

Etter at rusmisbruket kom opp, ble det diskutert om samtaler med representanten for kriminalitetsforebyggende enhet var tilstrekkelig, eller om andre tiltak burde vurderes:

Og så må man jo da finne ut på hvilken måte de ulike aktørene kan hjelpe ham, og da spesielt i forhold til dette med rus, men også med samtaler. Og der man diskuterer i teamet i et samarbeid [om] hvem andre er det som skal inn, fordi at man ser at det tiltaket vi nå har blir for light i forhold til hans problematikk. Så da var det drøftet i teamet rundt ham at han må til fastlegen og få en henvisning videre til spesialisthelsetjenesten i forhold til det med rus, noe som han ønsker.
(Ungdomskoordinator)

Som det går fram av sitatet over, ble det konkludert med at tiltakene som var satt i verk, ikke var tilstrekkelig. Det ble derfor besluttet å utvide oppfølgingsteamet med en psykolog fra kommunens rusteam. På dette tidspunktet har William fortalt at han sliter både med hodepine og søvnproblemer og han ønsker å gjøre noe med dette. I samarbeid med kontaktpersonen fra rusteamet blir det laget en nedtrappingsplan for hasjrøyking og en plan for regelmessige samtaler.

Ungdomsplanen til denne ungdommen ble altså laget på bakgrunn av en voldsepisode i forbindelse med inntak av store mengder alkohol, men måtte justeres flere ganger underveis. I samtale med oss kommenterer ungdomskoordinatoren dette på følgende måte:

Og sånn som i denne saken som vi har, så var det jo to ting, det var jo både i forhold til det med vold mot offentlig tjenestemann. Men så viste det seg også at han hadde et langvarig rusmisbruk. Sånn at da ble det enighet om at noe i forhold til tiltakene skulle være total avholdenhet fra alkohol i første omgang, for det var det som skaffet ham mest problemer. Og underveis så har vi da justert avtalen til å gjelde også illegale rusmidler, siden det også dukket opp da. ... sånn at da måtte rådgiveren på skolen bli informert om at han sliter ekstra, han trenger kanskje litt slakk i forhold til dette med fravær, det kan være greit å spørre hvordan går det i dag, et lite klapp på skuldra i forhold til den biten når det gjelder skole. Det kan være en mamma som... hun er jo veldig fortvilet og ønsker hjelp for sønnen sin og uttrykker veldig sånn lettelse over at det nå er kommet på bordet de problemene som man har. Det gjelder også den morfaren. Og politiet kan si litt om sin rolle opp mot nye lovbrudd og hva gevinsten er hvis han nå på en måte holder seg på den rene sti, for å si det sånn.
(Ungdomskoordinator)

Da vi sist snakket med ungdomskoordinatoren, fortalte hun at ungdommen nå er i en posisjon hvor han ønsker å slutte med hasjrøyking og har erkjent at han trenger hjelp for å kunne slutte. Han plages imidlertid med abstinens som han også ønsker hjelp til å komme over.

9.2.2 «JOHANNES»

Johannes er dømt for flere lovbrudd. Alle har involvert bruk og salg av rusmidler. For det første lovbruddet ble han dømt til ungdomsstraff med 12 måneders oppfølging. Etterforskningen tok lang tid og dommen ble forkynt nesten 13 måneder etter at lovbruddet ble avdekket. På det tidspunktet da Johannes fikk dommen, hadde han passert 18 år. Ungdomskoordinatoren fortalte at de har hatt store problemer med å komme i posisjon med Johannes på grunn av

hans rusmisbruk. Hun hadde imidlertid hatt jevnlige møter med han, men det hadde ikke vært mulig å få til formell oppstart på oppfølgingen med gjenopprettende møte og signering av ungdomsplanen. Et par måneder etter at den første dommen ble forkynt, ble Johannes tatt for et nytt straffbart forhold av samme art som de forrige. Dette var en måned etter at konfliktrådet hadde mottatt saken, men før formell straffegjennomføring hadde startet. Den påtaleansvarlige juristen var nyansatt, og var ikke oppmerksom på at Johannes allerede hadde en dom på ungdomsstraff. Det nye forholdet ble derfor ikke umiddelbart meldt videre til konfliktrådet. En periode etter det nye lovbruddet, var det svært usikkert hva som kom til å skje.

For å hjelpe Johannes, ønsket teamet rundt han å *snu alle steiner*. De sto imidlertid over for en betydelig utfordring, eller et dilemma: Oppfølgingen kan ikke starte før han har signert ungdomsplanen og han kan ikke signere ungdomsplanen mens han er ruset. Ungdomskoordinatoren fortalte at med så store rusproblemer som Johannes hadde da, ble det vurdert som umulig å gjennomføre ungdomsstormøtet med gjenopprettende del. Saken ble diskutert med flere aktører på flere plan. I stedet for å bruke konfliktrådsloven § 30 som begrunnelse for å utsette straffegjennomføringen av helsemessige grunner, ble det etter runder med diskusjoner besluttet å gjøre om på ordinære rutiner for å komme i gang med oppfølgingen, det vil si å starte oppfølgingen før gjenopprettende del av ungdomsstormøtet hadde blitt holdt.

Det ble dermed inngått avtale med Johannes om at han skulle starte ungdomsstraffen med rusavvenning og behandling. Johannes signerte ungdomsplanen som i hovedtrekk inneholdt følgende: følge behandlingstilbud fra kommunens avdeling for rusmedisin etter avrusning på annen institusjon i forkant og fram til overføring til egen avdeling for rusbehandling; avlegge rustester etter avtale (ungdomskoordinator kan kreve utvidet analyse av prøver); gjennomføre et gjenopprettende møte; stille på møter i oppfølgingsteam; delta i gruppeterapi på rusbehandlingssklinikken en gang per uke; delta aktivt i jobbsøknad sammen med [navn på jobbkonsulent]; ha kriminalitetsforebyggende samtaler med politikontakt.

Etter kort tid på rusavvenningsinstitusjon fikk Johannes innvilget opphold på en rusbehandlingssklinik i nærheten av hjemstedet. Johannes trivdes på klinikken og holdt seg rusfri. Ikke lenge etter at behandlingen startet blir det imidlertid avdekket at Johannes har skaffet narkotiske stoffer til andre på klinikken etter at han selv kom dit. Johannes blir umiddelbart *kastet ut*. Klinikledelsen ønsket ikke å anmelde forholdet. Saken blir derfor håndtert som brudd på ungdomsplanen, ikke som nytt lovbrudd. Ungdomsplanen ble revidert. Rundt en og en halv måned etter at Johannes startet oppfølgingen med rusavvenning, ble det gjennomført ungdomsstormøte, med en gjenopprettende del og signering av ungdomsplan som da ble revidert for andre gang. Blant annet ble det ført inn i ungdomsplanen at Johannes skulle starte med rustester i regi av friomsorgen fra et bestemt tidspunkt. Oppfølgingsteamet er kjent med at han fortsatt røyker hasj, men han har fortalt at han har sluttet med *sterke stoffer*.

Dom for nytt lovbrudd som skjedde like før oppfølgingen startet, ble gjort kjent for Johannes tre uker etter ungdomsstormøtet. Ungdomsstraffen ble da utvidet med fire måneder, det vil si fra 12 måneder til 16 måneder.

Johannes kommer ikke i gang med rustester. Han møtte heller ikke opp til en forberedelsessamtale ved en korttids rusavvenningsinstitusjon, som han hadde fått time til. Dessuten tok han verken telefoner fra ungdomsordinator, som han har forpliktet seg til i ungdomsplanen, eller svarte på tekstmeldinger fra henne. Det ble dermed sendt bruddmelding til kriminalomsorgens regionskontor.

9.2.3 «KALLE»

Forløpet i Kalles sak bærer så langt preg av å være mer vellykket enn sakene til William og Johannes, selv om starten var litt «trøblete». Kalle fikk 12 måneder ungdomsoppfølging for bruk og oppbevaring av narkotiske stoffer. Etter krav fra foreldrene ble barnevernet koblet inn i saken like etter at han ble tatt av politiet, både for å bidra til å få Kalle bort fra rusmiljøet i hjemkommunen og fordi barnevernet hadde fulgt han opp i forbindelse med en tidligere sak. Ifølge Kalle hadde det blitt diskutert om han burde tilbringe en periode på en barneverninstitusjon på en annen kant av landet før ungdomsoppfølgingen startet. Dette ble, som Kalle sier, *heldigvis avverget*. I perioden fra lovbruddet ble avdekket og til dommen ble forkynt, møtte Kalle til avtaler med barnevernet flere timer per uke. Rustester ble tatt jevnlig, men etter en tid fattet kontaktpersonen mistanke om at Kalle jukset med prøvene. Rutiner ved prøvetakingen ble derfor innskjerpet. Dette skjedde noen uker før ungdomsoppfølgingen startet. Etter det var urinprøvene tilfredsstillende. Under oppfølgingen har Kalle fulgt normal skoleplan, han har hatt jevnlig kontakt med barnevernet i tillegg til månedlige møter med oppfølgingsteamet. Underveis har han glemt et par møter, ellers har oppfølgingen forløpt tilnærmet knirkefritt.

En tid etter at oppfølgingen er avsluttet forteller Kalle at for han, har sannsynligvis rustestene og innskjerpingen av rutiner rundt prøvetakingen, mest sannsynlig vært avgjørende for, i alle fall sterkt medvirkende til, at han klarte å *stoppe røykingen* fordi han var lite motivert for dette fra starten av.

10 BRUDD OG BRUDDHÅNDTERING

10.1 GRÅSONER OG BALANSEGANG

Såkalt brudd under straffegjennomføringen kan være av ulik art. Det kan handle om brudd på vilkårene i ungdomsplanen, f.eks. at ungdommen ikke stiller på skolen, dersom dette punktet inngår i planen, ikke stiller til møter i oppfølgingsteamet til avtalt tid, eller det kan handle om nye lovbrudd. Hva lovbestemmelsene sier, er en ting.²³ Men dette skal omsettes til praksis. I samtale med dem som arbeider med ungdommen, framgår det ofte at de beveger seg i gråsoner, der mange hensyn skal tas, og skjønnsmessige vurderinger må gjøres. Påtaleansvarlige jurister påpeker nettopp at det er dette som er vanskelig:

Reglene for brudd er egentlig ganske godt håndtert eller stadfestet. [] Vi har hatt dialog på sakene med ungdomsordinator og KOGen og hvordan bruddmeldingene kommer. For det er viktig at påtaleansvarlig får melding om bruddene. Og så får man diskutere hva slags bruddtyper er det, og er de såpass alvorlig at de skal stoppe reaksjonen. Det er det som kan være vanskelig. (Påtaleansvarlig jurist)

Nei altså når det gjelder dette med brudd så må jeg vel si at det er vel kanskje det absolutt vanskeligste feltet [...] vi har ingen retningslinjer eller noen klar kjøreplan for hva du gjør ved brudd. Det blir en helt konkret vurdering som må gjøres gjennom de diskusjonene som er i den gruppa ... Og i praksis så vil det nok være sånn at vi strekker oss relativt langt for å fortsette reaksjonene tross bruddene, for å si det litt sånn kort og brutalt (Påtaleansvarlig jurist).

Ungdommene som gjennomgår ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging, er gjerne i vanskelige livssituasjoner. En ungdomsordinator sier at vi vet jo at dette her er ungdom som har levd et liv kanskje på kant med loven lenge og at det tar tid å endre. Formuleringer som man må forvente tilbakefall og innen rimelighetens grense finner vi ofte i refleksjonene til både ungdomsordinatorer, deltakere i oppfølgingsteamet og påtaleansvarlige jurister. Under er eksempler på refleksjoner som gjøres:

Vi anser det ikke som å være et brudd hvis at det kommer et mindre alvorlig forhold som kommer til mens vi driver med en oppfølging. For mange av disse så er det rusproblematikk osv. og da ligger det i kortene at vi må... for å snu en ungdom så må man også akseptere at det kan bli noen brudd, i hvert fall i startfasen[...] Man må akseptere at det er noen brudd, men det er selvfølgelig innenfor rimelighetens grenser og vi må se på hvor alvorlig det nye straffbare forholdet er, og så må vi se på hva er alternativet. (Påtaleansvarlig jurist).

Ikke sant, en ungdom som har fantastisk store problemer og så kommer han inn i et opplegg med strenge regler, og så har han kanskje ett lite brudd på avtalen eller ett lite straffbart forhold, så tror jeg ofte at man ikke gjør så voldsomme ting rundt det og stopper hele opplegget og begynner på nytt eller noe sånt, det gjør vi ikke, selv om regelverket strengt tatt kanskje kan... (Påtaleansvarlig jurist).

²³ Mer informasjon om brudd finnes i Vedlegg (konfliktrådsloven kapittel IV).

10.2 BRYTNINGSPUNKTER

I refleksjonene til de profesjonelle deltakerne omkring sin rolle i oppfølgingsteamene, synes det å fungere som *hjelper* å være mest framtrødende. Samtidig flettes disse betraktningene sammen med tanker omkring at dette også er en straff. Utfordringene blir kanskje spesielt framtrødende når informantene reflekterer omkring bruddhåndtering. Brytningen mellom straff og hjelp i informantenes beretninger viser en delikat balansegang, som flere informanter i oppfølgingsteamene omtaler som vanskelig. To deltakere i oppfølgingsteam sier følgende:

Jeg er litt usikker på om man tenker det er hjelp eller straff. Jeg tror nok den straffen forsvinner litt, rett og slett, og at det blir mye sanna... veldig mye støtte og veldig mye forståelse over at han synes det er vanskelig å gå på skolen for eksempel. Det er jo ett av de punktene som jeg synes er mest utfordrende. Jeg skjønner jo at det er en del av det ungdommene trenger, å komme seg opp og komme seg på skolen. Men det blir litt mer hjelp enn en straff da, tenker jeg. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Og når man har ungdommer som skulker skolen og det er brudd på kontrakten, så skjer det veldig lite i forhold til det. Det synes jeg er veldig stor utfordring i forhold til hjelp og straff, det må få en tydeligere konsekvens hvis en har brudd på de sosiale vilkårene. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Flere deltakere i oppfølgingsteam kommer inn på dette at kombinasjonen straff og hjelp kan være en utfordring:

Jeg har absolutt veldig sans for at man passer på at barn får den oppfølging og behandling de trenger. Men jeg er mer skeptisk til at det skal skje i strafferettslige former, og det etiske ved det. Det er den vanskeligheten ved å ha en ungdomsplan som på en måte må være litt streng fordi det skal være en straff, strengere enn samfunnsstraff, og samtidig som det skal være realistisk for at ungdommen skal klare det. Fordi poenget er jo å få mestringsfølelse. Hvis du har en plan som er helt urealistisk og han bare går på en smell, så er jo ikke det noe særlig kriminalitetsforebyggende. (Representant for friomsorgen)

Menneskene vi snakker med, som arbeider med ungdommen i forbindelse med ungdomsreaksjonene, er generelt enige om at ungdommene det gjelder trenger hjelp. Det omtales også som vanskelig å *gi opp* ungdommen, som det å sende en sak tilbake til påtaleansvarlig jurist har vært omtalt som. Beslutninger om å avslutte eller sende saken tilbake til påtaleansvarlig kan sitte langt inne:

Når du kommer dit at du ikke tror lenger på at vedkommende er motivert for å gjennomføre opplegget. Du ser liksom ikke resultatet, at det fram i tid... det er ikke noe poeng lenger å holde på fordi at vedkommende har ikke det som skal til for å kunne følge det. Enten det er på grunn av motivasjon eller at ting rundt... Når man kommer dit... og jeg er litt der at hvis jeg mister på en måte totalt troen på at – og det skal mye til altså, det er ikke ofte jeg har gjort det – så det er litt der man på en måte... jeg tror det er der vurderingene blir gjort hvis man virkelig går inn og... Men det skal mye til (Påtaleansvarlig jurist)

Samtidig er man opptatt av at grensen må gå et sted:

Jeg synes den diskusjonen på hva er et brudd er vanskelig. Hvor mange sjanser skal de få før man faktisk melder et brudd? Vi som jobber med disse ungdommene har jo et genuint ønske om å hjelpe dem. Så vi strekker oss jo langt for å hanke inn og hjelpe og få dem til å se det samme som vi ser, at dette er ikke lurt. Men et sted går grensen. (Politirepresentant)

Mange av disse ungdommene trenger litt rammer og voksne å forholde seg, da er det ofte litt lettere for dem å si nei til ting som de bør si nei til. Men samtidig er det vanskelig de gangene det skjer brudd. Hvor mye kan man stramme inn, og når skal man avslutte oppfølgingsteamet? Det kan av og til føles som om det ikke blir så veldig store konsekvenser av bruddet. Det er en kunst å finne den balansegangen i forhold til hva man skal gjøre videre. Man kan heller ikke stramme inn såpass mye at det blir helt ulevelig for ungdommene heller. Det tror jeg egentlig er den diskusjonen som går mest hos oss i politiet. Vi føler oss faktisk litt hjelpeløse. (Politirepresentant)

Når det skjer brudd på vilkårene i ungdomsplanen, opplever flere deltakere i oppfølgings-teamene usikkerhet knyttet til hvilken rolle de selv har. Dette kommer spesielt tydelig fram i intervjuer med representanter for friomsorgen. En sier at;

Når jeg sitter i de møtene så uttaler jeg meg om det jeg kan noe om og det jeg eventuelt har en oppfatning om, men om jeg skal være en av de som sier at nei nå må vi avslutte eller vet jeg ikke. (Representant for friomsorgen)

10.3 OPPFØLGINGSMØTENE SOM FORHANDLINGSARENA

Dette med at straffereaksjonene er samtykkebasert, er også noe som skaper dilemmaer når avgjørelser knyttet til brudd skal tas. To representanter for friomsorgen sier følgende:

I forhold til at det skal endres vilkår for at det ikke skal bli brudd, så kan det være vanskelig å få ungdommer til å samtykke til vilkårsendringer. Og så strekker da gjerne teamet seg ganske langt for de vil jo ikke at barnet skal i fengsel. (Representant for friomsorgen)

Vi sitter mange voksne og skal finne noen løsninger. Men den det gjelder må jo samtykke til alt som skal skje, så vedkommende sitter jo der litt som kongen på haugen og skal være den som tar avgjørelsene da. Og det er jo fint, samtidig som at det kan jo føre til at det tas noen avgjørelser som man som voksen kan tenke at den som er under 18 ikke burde tatt selv. Så det er jo ikke så lett å komme med noen gode svar og løsninger. Men jeg tenker jo at det bør skisseres en konsekvens, og ikke minst med tanke på forutsigbarheten for ungdommene selv. (Representant for friomsorgen)

Enkelte forteller at møtene i oppfølgingsteamet kan bli en forhandlingsarena, hvor for mye skjer på ungdommens premisser:

Jeg hadde inntrykk av at alt det var greit så lenge han bare tok kontakt og sa at «nei i dag så passer det ikke, så jeg må endre på møtet med støttekontakt», for eksempel. Det ble en sånn veldig mismatch når det gjaldt å sitte i det oppfølgingsteamet og høre på alt det vi foreslo, at de gode tiltakene vi tenkte at han trengte – hvor jeg følte at vi overkjørte litt – og det han faktisk i realiteten gjorde. For han styrte jo egentlig hele prosessen han, ikke sant. Og så plutselig var det kroken på døra. Og da tenkte jeg, hvor forberedt kan ungdommene være på det, det har vært så mye på deres premisser så lenge, og så plutselig «nå setter vi foten ned her, nå bruddes det». Så jeg kan skjønne at det er litt forvirrende for dem, rett og slett. (Representant for friomsorgen)

10.4 UKLARHETER VED BRUDDHÅNTERING?

Det må være klarere regler. Er det opp til ungdomskordinator å ta initiativet til et brudd, skal andre komme med forslaget, hvilken rolle har vi overfor hverandre? At vi samarbeider og trekker inn ressurser i den grad vi kan det er jo for så vidt greit, men hvilke handlinger som skal føre til hvilke reaksjoner. (Representant for friomsorgen)

Flere etterlyser et litt mer tydelig system for bruddhåndtering. Det påpekes at det også vil skape mer forutsigbarhet for ungdommen selv:

Jeg kunne kanskje tenkt meg at de hadde vært enda litt tydeligere overfor ungdommene, og ikke vært fullt så runde i kantene som jeg har tenkt de har vært i de teamene jeg har sittet i. At man er tydeligere på konsekvenser. Det må være tydelig at det blir en konsekvens av dette, ikke bare nye formaninger om å forholde seg annerledes, hvis ikke undergraver man dette som reaksjon. (Politirepresentant)

Ikke bare nye formaninger om å forholde seg annerledes, sier denne informanten. Enkelte gir uttrykk for at det er problematisk at en konsekvens av vilkårsbrudd bare blir mer snakking, som en sier:

Det går inn ene øret og ut andre... Når vilkårene brytes, så blir det bare prat. For noen av dem er ikke prat noen konsekvens, da bare lukker de ørene. Jeg vet ikke om alle ungdommene helt forstår alvoret. (Representant for friomsorgen)

En representant for friomsorgen beretter om gode erfaringer med arbeidet i oppfølgingsteamet, han mener det har hatt positiv effekt for ungdommene. Samtidig beretter han også at *der det ikke har fungert, har det virkelig ikke fungert*, og dette settes i relasjon til det han kaller *utydelig rammeverk* som gjør at man *har lite å sanksjonere med*:

Det har skjedd mye godt arbeid i teamet, og ungdommene har fått en mye tydeligere stemme etter hvert, og også dratt nytte av den hjelpen og det teamet som har vært rundt. Det har vært veldig flott å se. Samtidig har jeg også fulgt opp en sak hvor lite var på plass da han ble dømt. Jeg har sett at der det ikke har fungert, så har det virkelig ikke fungert, for der blir rammeverket så utydelig at man har lite å sanksjonere med. (Representant for friomsorgen)

Det uttrykkes ønske om at *konsekvensrekka* må være tydeligere, og at det må være en større grad av forutsigbarhet, også av hensyn til ungdommen det gjelder:

Her vil det jo være sånn at plutselig sier de at nå er det nok. Man får jo en del advarsler og mulighet til å korrigere seg, man gjør jo det, men jeg tenker at det kan komme litt mer brått enn om det hadde vært et litt tydeligere system da. At rammene blir utydelige for nettopp disse ungdommene, som kanskje trenger litt tydelige rammer for å få til et godt endringsarbeid, er uheldig. (Representant for friomsorgen)

Mange i friomsorgen understreker sin respekt for ungdomskoordinatorene, for deres kompetanse og erfaring. Samtidig mener flere å merke at ungdomskoordinatorer kan oppleve usikkerhet hva angår bruddhåndtering, fordi de *mangler verktøyet*, som en informant kaller det. Det omtales som et dilemma at *de som sitter og skal ta avgjørelsene ikke sitter inne med verktøyet, mens de som har verktøyet ikke er ansvarlige for å ta avgjørelsen om når det skal avsluttes.*

På spørsmål om reglene for bruddhåndtering er utformet på en hensiktsmessig måte, svarer en av de påtaleansvarlige juristene følgende:

Jeg vet ikke om det går an å gjøre det på så mange andre måter enn det er lagt opp på. Men jeg er ikke så sikker på om systemet er i stand til å håndtere bruddene sånn som det egentlig er tenkt, hvis du skjønner (Påtaleansvarlig jurist).

Ved vilkårsbrudd i ungdomsstraffsaker sendes bruddmeldinger til kriminalomsorgens regionskontor.²⁴ Jurister her gjør vurderinger av hva som skal skje videre med sakene. Dersom ungdomsstraffen skal avbrytes, må juristene regne ut hvor mye av straffen som må anses som å være gjennomført, for dette skal trekkes fra i straffeutmålingen. Ut fra den dokumentasjonen juristene i kriminalomsorgen skal forholde seg til når de mottar bruddmeldinger, blir vi blant annet fortalt av flere jurister, at det kan være vanskelig å vurdere hva straffegjennomføringen har bestått av, noe som gjør det vanskelig for dem å vurdere hvordan det skal gjøres fratrukk for de gjennomførte tiltakene:

Vi opplever at når vi får tilbake sakene, så er det sjelden fastsatt så mange vilkår i det hele tatt. Det er mer sånn møteplikt og urinprøvetaking. Og da er jo spørsmålet hvordan skal man gjøre fratrukk for de gjennomførte tiltakene i den eventuelle subsidiære fengselsstraffen som skal gjennomføres. Det er jo to sider av samme sak, det er jo problem for friomsorgen fordi man fra et moralsk ståsted, fordi man ser at dine samfunnsstraffdømte blir strengere straffet. Og så på regionskontorene fordi man rett og slett ikke har noe å regne ut. (Jurist i kriminalomsorgen)²⁵

Kriminalomsorgen tar også opp mangel på klagerett som en utfordring. Samtykket til ungdomsstraffen gis før ungdomsplanen er signert, og innholdet i straffereaksjonen så vel som

²⁴ Ved nye lovbrudd skal saken vurderes av påtalemyndigheten. Dette gjelder også saker hvor det både er vilkårsbrudd og nye lovbrudd.

²⁵ Sfk rapporterer at de har *gjort omfattende arbeid* for å øke kvaliteten på journalføring så vel som utforming av ungdomsplaner. Arbeidet vil videreføres gjennom å opprette en arbeidsgruppe i 2017. Sfk beretter også om utstrakt dialog med KDI og regionskontorene.

gjennomføringen kan i teorien oppleves ganske annerledes enn det ungdommen så for seg på tidspunktet samtykket ble gitt. I prinsippet kan ungdommen trekke samtykke til ungdomsreaksjonene når som helst. Men dersom en ungdom trekker sitt samtykke til ungdomsstraffen, kan konsekvensene av å trekke samtykket være store. Saken sendes tilbake til domstolen, og det avgjøres om deler av eller hele den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes. Men domstolen kan ikke omgjøre straffen til en annen straffereaksjon, som for eksempel samfunnsstraff:

Domfelte burde åpenbart hatt klagerett. Når folk gjennomfører samfunnsstraff, hvis man beslutter å avbryte gjennomføringstiden, hvis man beslutter å ilegge vedkommende en muntlig reaksjon eller et eller annet sann, det er jo utøvelse av makt overfor vedkommende, og da har jo vedkommende et helt sånt frittstående krav etter forvaltningsloven til å klage. Men det er jo ikke noe klageorgan i konfliktrådene. Og ungdomskoordinator kan jo gjøre mye ting som er å regne som maktutøvelse. Man er i en maktposisjon enten man liker det eller ikke. (Jurist i kriminalomsorgen)

11 UTVELGELSESPROSESSER OG FORTOLKNING

11.1 HVILKE MÅLGRUPPER NÅS?

11.1.1 FORTOLKNINGSASPEKTET

Proessen fram til at ungdommen får tilbud om en alternativ straffereaksjon er en konkret vurdering, en skjønnsmessig vurdering fra sak til sak om vi skal falle ned på det ene eller det andre. (Påtaleansvarlig jurist)

Lover og retningslinjer må fortolkes og settes om i praksis. Hvilke ungdommer som får hvilke straffereaksjoner, henger sammen med forståelser, vurderinger og avgjørelser som tas av flere aktører på ulike nivå, profesjonelle så vel som ungdommen selv, siden ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er samtykkebasert. En påtaleansvarlig jurist illustrerer hvordan vurderinger og skjønn kommer inn i bildet:

Vi har jo noen retningslinjer fra riksadvokaten i forhold til hva slags saker er det som egner seg som ungdomsstraff. Det sies at alvorlig seksuell kriminalitet og drapssaker ikke skal gå som ungdomsstraff i utgangspunktet. Og dette er jo retningslinjer som Justisdepartementet har trukket opp. Og så blir det liksom å finne linjene, altså er dette greit å kjøre som en ungdomsstraff med de virkningene det har. Allmennpreventivt så kan man tenke seg at folk vil reagere, hvis straffen ikke har noen oppfølging, eller man ser at den som er domfelt ikke har noe innhold i straffen. Og det vil kunne gi noen signaler til ikke bare den som er fornærmet, men også til samfunnet for øvrig. Og da må man gjøre noen vurderinger i KOGen; er saken for alvorlig for å kjøre som ungdomsstraffsak? Og det må man også ta en diskusjon med statsadvokaten på. Man må se på de retningslinjer som er fra lovgiver, og vurdere det i forhold til om dette her er en egnet sak. Det kan være litt vanskelig det der. (Påtaleansvarlig jurist)

PUM spiller en viktig rolle i de vurderingene som gjøres for valg av straffereaksjon. PUM kan imidlertid ha sine begrensninger, blir vi fortalt. En deltaker fra et oppfølgingsteam ser begrensninger med tanke på sannhetgrad:

Han satt her på det første 3 månedene og benektet at han ruset seg i det hele tatt. Og med denne PUM-undersøkelsen... det er løgn fra ende til annen om rushistorikken hans da. (Deltaker i oppfølgingsteam)

Han mener at den viktige informasjonen er den som kommer med tillit i løpet av oppfølgingsarbeidet som gjøres med ungdommen:

Det er en undersøkelse som gjøres innenfor et ganske lite tidsvindu tenker jeg. Jeg tenker at den andre biten som kanskje jeg jobber med, det er jo den relasjonsbiten som går over tid, hvor du etablerer en tillit til ungdommen. Og hva slags informasjon får du da? Det er helt annen informasjon enn en kort intervjuguide. Sånn at den informasjonen som kan dukke opp over tid vil kanskje si mye mer om hvor er det skoen trykker hos den enkelte, hva er det som egentlig er problemet, hvis man ikke har funnet ut av det. (Deltaker i oppfølgingsteam)

I en påtaleansvarlig jurists betraktninger, kommer KOGs rolle også fram, og igjen ser vi hvordan vurderinger og skjønn kommer inn i bildet:

I KOG blir spørsmålet om ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging tatt opp. Er det en ungdomsstraffsak så er den litt større, og det er veldig viktig at koordinator får tidligst mulig komme i gang med innhenting av samtykke, både hos siktet og hos verge og andre samarbeidspartnere som er viktig å kontakte. Så tar man opp i møte om denne saken egner seg. Er den såpass alvorlig at den kan gå som ungdomsstraff? Og da kommer jeg med juridiske innspill på dette, og man diskuterer saken og prøver å komme til en enighet. (Påtaleansvarlig jurist)

Når det gjelder *egnede saker*, sier en ungdomskoordinator at det som er viktig for ham når saker drøftes i KOG, er at det er *noen sosiale utfordringer og en viss kompleksitet i sakene*. Dette kommer flere inn på som viktige kriterier. Hva som skal defineres innunder denne beskrivelsen, er imidlertid ikke gitt:

Vi har noen diskusjoner, hva er gjentatt og hva er alvorlig. Gjentatt er jo greit, men alvorlig, der kan man strides litt da. Og de diskusjonene kan vi ta, ikke knyttet til en ungdomssak, men generelt i koordineringsgruppa, der påtaleansvarlig juristen sier at røyking av cannabis så og så mange gram er ikke alvorlig, så kan... hei, hør her kan barnevernet si, og så har man noen diskusjoner gående. Og det har jo også ført til at vi har fått noen sånne saker. Så vi kan godt diskutere målgruppa, hvem det er, men basert på de diskusjonene så er det påtale og politiet som på en måte bestemmer da. (Ungdomskoordinator)

En annen ungdomskoordinator sier at de viktigste kriteriene de drøfter ut fra i KOG, er egenmotivasjonen hos ungdommen, at ungdommen er motivert til å ha oppfølging. I tillegg ser man på hvor hensiktsmessig det er å ha ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging: Hvor lang kriminell løpebane har den enkelte ungdom hatt? Er det noen hensikt i å ha *en ganske streng ungdomsoppfølging eller ungdomsstraff*? Dersom det er førstegangs foreteelse, kan det hende ungdommen ikke har noen reelle oppfølgingsbehov, forklarer hun. Da blir ungdomsoppfølging og ungdomsstraff for inngripende reaksjoner, sier hun. Erkjennelse, samtykke og hvilke behov ungdommen har, er tematikk som går igjen når ungdomskoordinatorer beretter om diskusjoner i KOG:

Det er det diskusjonene går på i KOG hos meg, har han erkjent eller har han ikke erkjent. Hvis han eller hun har erkjent så er det ungdomsoppfølging og ungdomsstraff fordi det ikke er noen andre alternativer. Det er samfunnsstraff selvfølgelig, men altså... (Ungdomskoordinator)

Hos oss ser vi også på om det er behov for noen særlig oppfølging eller ikke. Og samtykker ungdommen til oppfølging. Det tenker jeg nesten er det mest avgjørende. Hvis jeg får inn ungdommer som erkjenner, men ikke samtykker til noe særlig oppfølging, så sliter man jo gjennom hele straffegjennomføringen. Og på et eller annet tidspunkt da så er det stor sannsynlighet at man brudder. Og da er det bedre at de får en samfunnsstraff. (Ungdomskoordinator)

11.1.2 FRIVILLIGHETSASPEKTET

Hvilke ungdommer som får ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, henger sammen med fortolkninger av forskrifter og skjønn på flere nivå. Men det handler også om hvem av ungdommene som sier ja til ungdomsreaksjonene, siden disse er samtykkebasert. En ungdomsordinator forteller om prosessen med å innhente samtykke fra ungdommen:

Jeg begynner da å kartlegge i lag med ungdommen, er dette her noe som du kan gå med på, hva tenker du selv, er det andre typer tiltak du tenker må inn og hvem er det vi kan kontakte i ditt private nettverk. Så lenge ungdommen har et snev av et ønske om å være med på dette her i forhold til å endre litt av det livet som de lever per i dag, så tenker jeg det at de er veldig egnet. (Ungdomsordinator)

Flere av våre informanter understreker hvor viktig det er med reelt informert samtykke for at man skal lykkes med straffegjennomføringen. En informant sier dette:

Uten at det er et ønske om et gjenopprettende møte, et reelt ønske fra den det gjelder, og at vedkommende har samtykket i de faktiske forhold, så synes jeg det blir å skyte spurver med kanoner å sette i gang hele det apparatet. Men i de tilfellene hvor kanskje både offer og gjerningsperson er veldig lei seg, eller virkelig ønsker å gjøre dette godt igjen, og ungdommen har en tanke om at man har gjort noe feil, så synes jeg det kan være bra. De situasjonene jeg tenker at ungdomsstraff og ungdomsoppfølging passer best, er der ungdommen erkjenner og ønsker å gjøre opp for sin egen del og for offerets del, og samtidig har et behov for mye hjelp rundt seg. Da er det et poeng å samle så mange ressurser rundt. (Ungdomsordinator)

Dette at ungdomsreaksjonene er samtykkebasert, har også betydning for hvilken målgruppe man i praksis når. En ungdomsordinator sier det slik:

Det er ofte slik at desto større problemer, dess mindre vilje til å erkjenne skyld er det. Av og til fordi det er så mye som er feil at man har behov for å forsvare seg. De som tar et oppgjør eller tar ansvar har jo ofte i større grad ting på stell. (Ungdomsordinator)

Dette at straffereaksjonene er samtykkebaserte er et element som bidrar til en siling av ungdom på måter som kan få betydning for hvilken målgruppe disse straffereaksjonene når. En ungdomsordinator sier at kanskje nettopp de ungdommene som trenger mest hjelp, er de som ikke samtykker, *kjennetegnet til denne målgruppen at de ikke samtykker, at de ikke vil ha hjelp...* Tematikken blir gjenstand for drøfting i et gruppeintervju med ungdomsordinatorer. Det påpekes at *man må ha noe å gå på i forhold til å lykkes*, og at erfaringene tilsier at da må det ligge et visst samtykke i bunnen.

Hvis det er ungdommer som har sagt nei til ungdomsstraff og vet at alternativet kan være fengsel fordi de er helt mot at barnevernet skal involveres, at skolen skal involveres, helt mot å møte offeret, da tenker jeg at man klarer ikke å få til en ungdomsstraff. (Ungdomsordinator)

En av deltakerne tar imidlertid opp tematikk knyttet til hva dette betyr for hvilke ungdommer man når med ungdomsreaksjonene: Det er kanskje nettopp de man har problemer med å nå fram til og få samtykke fra som trenger mest hjelp. Hun sier følgende:

Spørsmålet er, hva er målet med arbeidet vårt, hvem er kundegruppen. Er det disse som responderer på et brev i posten, eller er det de som man må bruke mye tid på? Selv har jeg litt bakgrunn fra oppsøkende arbeid. Det å nå fram til de som ikke responderer på de vanlige velferdssystemene, helt fra de er babyer så har ikke moren kommet på innkalling på helsestasjonen. Det har begynt der, og så skal vi liksom gjøre det samme på denne målgruppa, sende de et brev i posten og tro at de responderer på det. Og da er det igjen tilbake til hvor mye kapasitet har vi da. Jeg vet i at i Trondheim så er det noen som har 25 ungdommer. Og det kunne jeg og ha klart ved å sende brev i posten til folk... Jeg kunne klart mange flere, jeg er veldig god til å skrive fort på pc'n og sende brev, så jeg kunne ha klart masse ungdom. Men jeg trodde en gang når jeg begynte i jobben for lenge siden at det var et spesielt segment av kundegruppen som vi skulle nå. Så det blir mye jobb på oss om vi skal bruke mye tid på å få dem til disse gjenopprettende møtene. (Ungdomskoordinator)

En annen føyer til:

Hva er det overordnede målet med dette arbeidet. Er det å nå fram til en målgruppe som potensielt blir veldig farlige, både konemishandlere og barnemishandlere og slå folk i hodet på gata? Vi skal få dem inn på møtet for å gjøre hjertene deres mykere. Og det må vi bruke litt tid på for denne målgruppa. (Ungdomskoordinator)

En ungdomskoordinator stiller følgende spørsmål:

Hvor mange ganger ringer du til en ungdom før han kommer til et møte, og hva er konsekvensen? Ringer du til ham hver tredje dag for å innkalle ham, reiser du til skolen for å møte ham på rom på skolen der han går, eller sender du brev i posten en gang i måneden... (Ungdomskoordinator)

Hvor mye arbeid, tid og energi som brukes for å nå ungdommen, vil ha betydning for det segmentet ungdomsreaksjonene i praksis når. Dette vil imidlertid også ha betydning for omfanget av saker ungdomskoordinatorerne får kapasitet til å ta. Brukes det mye tid på å få med ungdommene, blir færre saker et resultat, blir vi fortalt. Vi spør om man opplever press til å ta unna mange saker, framfor å arbeide iherdig med enkeltsaker. En ungdomskoordinator svarer:

Vi blir jo tellet i forhold til saker og i forhold til hvor lang tid det tar fra vi får dom til vi har startet straffegjennomføring, det syns jeg er ganske naturlig, jeg føler ikke noe press på det.

En annen føyer til: *Ja enn så lenge...*

12 AVSLUTTENDE REFLEKSJONER OG VEIEN VIDERE

Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er i en implementeringsfase. Det betyr at mye per definisjon er under utforming. Erfaringene til deltakerne i vår studie vil kunne endre seg over tid, så også praksisen innenfor dette feltet. I den videre datainnsamlingen vil vi både gå mer i dybden av tematikk vi legger fram i denne rapporten, og løfte fram flere temaer av betydning. Via spørreskjemaundersøkelsen som skal gjennomføres mot slutten av studieperioden, vil vi kunne gi mer informasjon om omfang, mønster og variasjon hva angår funnene i de kvalitative undersøkelsene.

For den videre implementeringen av ungdomsreaksjonene er det avgjørende å få fram både forhold som synes å fungere godt og forhold som fungerer mindre godt. Videre er det viktig å granske hvilke mulighetsrom de ulike instansene og aktørene har, hvordan ting er organisert og utformet, hva skaper muligheter og hva fungerer som hindre. Samtidig må man ikke miste av syne at konfliktrådets oppgaver handler om mer enn såkalt instrumentalitet. I vår evaluering av konfliktrådene (Eide og Gjertsen 2009) advarte vi mot å redusere konfliktrådenes praksis til kun spørsmål om «hvordan gjøre, hvordan gå fram». Konfliktrådenes hjerte er filosofi som berører dyptgående problemstillinger og eksistensielle spørsmål i form av gjenopprettende prinsipper. Arbeidet med å gi klare føringer der man kan og skal gjøre det, må gå parallelt med drøfting av hva som må til for å ta ivare grunnverdiene i konfliktrådets arbeid. Med innføringen av ungdomsreaksjonene står konfliktrådene overfor endringer på flere plan med nytt lovverk så vel som nye oppgaver og nye medarbeidere.

Med dette i bakhodet vil vi avslutningsvis legge fram noen tematiske tråder. Det handler om å signalisere noe av det som skal sonderes videre i studien, men også om å gi innspill til den refleksjonen og kritiske tenkningen i feltet, som er en nødvendighet for både å ivareta konfliktrådenes egenart, og sikre gjenopprettende prinsippers plass i ungdomsreaksjonene.

12.1 KONTROLLASPEKTET

Begreper som hjelp og gjenoppretting kan lett kamuflere at det ligger et kontrollregime innebygget i ungdomsreaksjonenes praksis. Menneskers atferd skal endres. Måtene man søker å oppnå endring på, deler karakteristikker med en rekke ulike praksiser i dagens samfunn, som Fejes og Dahlstedt (2013) hevder visker ut grenser mellom det offentlige og det private: “What was previously seen as confined to the private – namely, emotions and informal relationships with one’s family – is now regarded as a public affair, and an issue to be handled by numerous institutions and experts” (Fejes 2013:3). Noe av dette ser vi gjenspeilet i ungdomsreaksjonene: praksisene gjør ikke bare ytre forhold, som ungdommens gjøremål (samt med hvem, når, og hvor) til tema eller gjenstand for kontroll. Gjennom ungdomsreaksjonenes møtevirksomhet og dialog, blir også ungdommens tanker og følelser gjort til gjenstand for betraktning og vurdering.²⁶

²⁶ Ungdommer som i stor grad sier lite, og/eller «vet ikke/vil ikke» kan forstås som å øve motstand mot denne formen for inngripen.

Fejes og Dahlstedt sier at en sentral idé i denne typen praksis, er at dersom det «ytre» skal endres (som atferd, relasjoner m.m.), så er det det «indre» man må gripe inn i (2013: 56). Videre observerer de hvordan tanken om samtykke står sentralt i denne typen praksiser. Personen som skal “endres” må gis en opplevelse av at deltakelse er frivillig: “Thus, they are invited to engage in dialogue, and through this, they need to scrutinize themselves and their behaviors and make this visible to others. By doing so, they turn themselves into an object to be compared, inspected and evaluated in relation to what is deemed desirable. This is both a process of objectification and subjectification through which [they] come to know who they are” (Fejes og Dahlstedt 2013: 56, Foucault 2005, Foucault 1977). Nok en gang kan vi gjenkjenne aspekter fra ungdomsreaksjonene. Også her skal informert samtykke være sentralt, og endring søkes (blant annet) gjennom å legge grunn for selvrefleksjon hos ungdommen som har brutt loven. Aspekter knyttet til makt, regulering og disiplinering, er i Foucauldiansk²⁷ forstand ikke mindre relevant i denne typen straffereaksjoner, reguleringen har bare antatt andre former.

Dette at ungdomsreaksjonene også er en måte å øve kontroll på, er det viktig å ha et bevisst forhold til. Der noe oppfattes som et gode, eller «til det beste» for noen, ligger nemlig også en fare for at det ikke begrenses på samme måte som noe som utvetydig oppfattes som noe «straffende» eller «vondt». Denne tematikken er blant annet aktuell å se nærmere på i det som gjenstår av evalueringen. Innholdet i ungdomsplanene, intensitet og omfang, er et inntak til å forstå aspekter knyttet til begrensning. Omfanget av ungdomsoppfølgingssaker er også vesentlig. Utvides målgruppen for såpass inngripende reaksjoner for mye, sett ut fra intensjonene med straffereaksjonene? Som en person i Sekretariatet for konfliktrådene uttrykker det: *da står vi i fare for å hjelpe folk sønder og sammen*. Omfanget av saker har også betydning for konfliktrådets kapasitet og muligheter til å arbeide godt i de enkelte sakene. Dette er tematikk vi vil se nærmere på når vi går videre i evalueringen, og det er tematikk som med fordel kan reflekteres omkring i feltet allerede nå.

12.2 RETTSSIKKERHET

I og med at konfliktrådene nå er straffegjennomføringsorgan, blir spørsmål knyttet til rettssikkerhet aktuelt. Rettssikkerhet blir definert på ulike måter, men likhet for loven, forutsigbarhet, rettferdighet og upartiskhet i saksgangen går igjen. I nyere publikasjoner som omhandler ungdomsreaksjonene, har flere jurister påpekt utfordringer knyttet til rettssikkerhet. Et av spørsmålene som Justis- og beredskapsdepartementet har ønsket svar på i vår evaluering, er om regelverket gir nok fleksibilitet for å tilpasse reaksjonen til den enkelte ungdommen som har brutt loven. Med referanse til dette, skriver Ingun Fornes at man kunne tenkt seg det motsatte utgangspunktet: Er fleksibiliteten i samsvar med de grunnleggende krav til rettigheter ungdommen har? (Fornes 2016). Hun understreker at det er behov for en straffereaksjon som kan gjennomføres i frihet, som er «forbeholdt barn». Samtidig påpeker hun at dersom ungdomsreaksjonene skal være levedyktige, krever dette at både lovgiver og praktikere klarer å balansere hensyn til individuell tilpasning og likebehandling (Fornes 2016).

²⁷ Foucauldiansk refererer til Michel Foucault, og hans måte å forstå aspekter knyttet til makt. Makt i denne forstand handler ikke om at en person bruker tvang og vold mot en annen. Foucault nærmer seg makt som noe subtilt som utspilles mellom mennesker og gjennom diskurser, kunnskap og «sannhetsregimer» - hva som betraktes som sant og normalt, og måtene avvik fra dette sanksjoneres og søkes normalisert.

Når det gjelder rettssikkerhet peker Holmboe på at basert på lovteksten har en ungdomskoordinator anledning til å legge fram vilkår som er så strenge at ungdommen som har brutt loven, må velge mellom å godta dem eller å få overført saken til ordinær straffeforfølgning igjen.²⁸ Holmboe peker også på at den siktede ikke kan påklage beslutninger som tas underveis i straffegjennomføringen. Dette, kommenterer Holmboe, gjør at spørsmålet om det kan gis et reelt, informert samtykke blir særdeles sentralt. I prinsippet kan ungdommen trekke samtykke til ungdomsreaksjonene når som helst, men når det gjelder ungdomsstraffen er ikke dette helt uproblematisk. Med manglende samtykke blir saken sendt tilbake til domstolen, hvor det skal avgjøres om deler eller hele av den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes. Domstolen kan imidlertid ikke omgjøre straffen til en annen straffereaksjon, som for eksempel samfunnsstraff. En ungdom som ville fått samfunnsstraff ved ikke å gi samtykke til ungdomsstraff i utgangspunktet, vil derfor risikere fengsel dersom han/hun trekker samtykket etter at ungdomsstraffen har startet. Holmboe skriver at dette betyr at «konsekvensene ved å nekte samtykke (er) så store at ... [lovbryteren] sjelden vil våge det» (2014: 404). Han spør videre: Hvordan kan man sikre at lovbyteren kjenner konsekvensene av å samtykke til reaksjonen når det som blir ungdomsplanens tiltak ikke fastsettes endelig før etter at samtykket er gitt, og ungdomsreaksjonen påbegynnes? (2016c: 219).²⁹ At ungdommen ikke har klageadgang hva angår ungdomskoordinatorens beslutninger, er et aspekt ved straffereaksjonen som kan føre til svekkelse av deres rettssikkerhet, understreker Holmboe (2014: 414), og han mener slik klageadgang bør innføres (2016c).

Juridiske rammer er av stor betydning i og med at vi har med straffereaksjoner å gjøre. I sluttrapporten vil en jurist bistå med drøftinger av juridiske aspekter ved ungdomsreaksjonene, ut fra det vårt datamateriale måtte vise. Samtidig er juridiske rammer bare en del av den kompleksiteten vi har å gjøre med. Lovverk fortolkes, og skjønn kan variere. Vi ser at ulike diskurser omkring hjelp og straff, mål og middel, manifesterer seg på ulike måter blant ulike aktører. Ungdomskoordinatorene arbeider ikke i et vakuum, men i et samspill med mennesker, etater og organ som for eksempel KOG. De utfordringene som jurister har tatt opp, vil vi også sonde fra en samfunnsvitenskapelig vinkling. Blant annet, hvilke begrensninger hva angår myndighet erfarer ungdomskoordinatorene i praksis? Hvilke forhold har betydning for de avgjørelser de kan ta? Ungdomsplanen skal være «individuell tilpasset», ut fra de behovene man mener ungdommen har. Behov er imidlertid ikke en ting som kan veies og måles. Det er et resultat av fortolkning. Hvem er involvert i disse fortolkningsprosessene, og hvilken betydning har dette for hvordan makten reguleres? Hvilke forhold har betydning for balansegangen mellom individuell tilpasning og likebehandling i feltet i praksis?

12.3 GJENOPPRETTENDE PRINSIPPER OG KONFLIKTRÅD I ENDRING

Dette at spørsmål om rettssikkerhet aktualiseres i kjølvannet av at konfliktrådene er blitt straffegjennomførere, bringer oss til en annen sentral tematikk. Nils Christie (1976) beskriver

²⁸ Ingun Fornes kommer også inn på dette, og skriver: «Med de vide fullmakter ungdomskoordinator og oppfølgingsteamet er gitt i loven, er det også muligheter for at ungdomsplaner som utarbeides kan bli for omfattende og krevende, i forhold til det straffbare forholdet og barnets skyld» (2016: 274).

²⁹ Holmboes råd er: «Lovgiveren bør etter mitt syn vurdere både om hjemlene i konfliktrådsloven § 25 er for vide, og om det burde innføres en klageadgang over ungdomskoordinatorens beslutninger. Det bør også vurderes om domstolens kompetanse i bruddsaker bør utvides» (Holmboe 2016c: 237).

prinsippet «likhet for loven» som en utfordring knyttet til at *ingen handlinger er like*, ei heller de straffbare (se pkt. 1.4). For at lovbrudd skal kunne sammenlignes og dømmes likt, må handlingene først *gjøres* like. Det skjer ved at handlingene oversettes inn i juridiske termer. I denne oversettelsesprosessen skjer det imidlertid en forenkling av saksforholdet. Juristene drar ut de sidene ved det som har skjedd som er juridisk relevant, og det er dette som blir «saken» i det strafferettslige systemet. Dette er den reduksjonismen som Christie beskriver gjenopprettende prosesser som motpol til. I en artikkel fra 2014, kalt «farvel til konfliktrådene», skriver Christie at innføringen av ungdomsreaksjonene betyr at konfliktrådene som møteplass «for refleksjon og nærhet forvandles til enda et maktfullt kontrollorgan». Han sier at ungdomsreaksjonene medfører at konfliktrådene blir en integrert del av strafferettspleie, eller «suges inn i straffesystemet», og at det er «kontroll av ungdoms atferd som står sentralt» (Christie 2014). Dette omtaler han som bekymringsverdig. Christie formidler perspektiver av betydning når man skal reflektere omkring det som nå skjer generelt.

I vår evaluering av konfliktrådene fra 2009, pekte vi på at konfliktrådene eksisterer i et spenningspunkt mellom ulike rasjonaliteter: «Et kjennetegn ved et byråkrati, er nødvendigheten av å måtte operere med generaliserende begrep. Man befinner seg ikke lenger på det planet hvor man forholder seg til Kari og Ola som individ. Byråkratiets og systemets behov for forenkling og generalisering står i et motsetningsforhold til den kompleksiteten gjenopprettende rett søker å åpne opp for. Dette utgjør et friksjonspunkt, der en ideologi som vektlegger kompleksitet skal praktiseres innenfor et system som impliserer reduksjonisme. [] Vi har å gjøre med en pågående kollisjon mellom ulike rasjonaliteter, som genererer konstante utfordringer. *Midt i dette brytningspunktet mellom ulike rasjonaliteter befinner konfliktrådene seg*» (Eide og Gjertsen 2009:26). Med innføringen av ungdomsreaksjonene, aktualiseres denne tematikken mer enn tidligere. Det juridiske domenet, som Christie (1976) framstiller som motpol til gjenopprettende prinsipper, kan nå sies å ha blitt en del av konfliktrådene. Men på hvilken måte, og med hvilke implikasjoner? Organisasjoner er ikke homogene enheter, ulike aktører er bærere av ulike perspektiv, og måtene organisasjonene er bygd opp og arbeidet organiseres på, har også betydning for prosessene som utspiller seg. En organisasjonsanalyse som sådan faller utenfor rammene til vår evaluering, men en grundig drøfting av vårt datamateriale i lys av teori omkring gjenopprettende prinsipper, er høyaktuell i vår sluttrapport tatt i betraktning de endringene konfliktrådene nå gjennomgår.

12.4 UNGDOMSREAKSJONENE OG GJENOPPRETTING

Som vi avsluttet forrige avsnitt med, vil vi i sluttrapporten drøfte datamaterialet vårt i lys av teorier omkring gjenopprettende prinsipper. Dette er en sentral tematikk, fordi gjenopprettende prinsipper er ment å stå sentralt i ungdomsreaksjonene. Derfor vil vi foregripe noen aspekter i denne teksten, og dele noen observasjoner og refleksjoner som innspill til drøfting i feltet.

Forholdet mellom idealer og realiteter i ulike forsøk på å implementere gjenopprettende prosesser, har vært drøftet i mye akademisk litteratur, med forskjellige og sammensatte svar. Et viktig aspekt ved gjenopprettende prinsipper, er fokuset på å identifisere behovene til *alle* som er berørt av lovbrudd, noe som skal hjelpe både de(n) som har vært utsatt for lovbrudd

og lokalsamfunn til «å heles», samtidig som den som har begått lovbruddet holdes ansvarlig for sine handlinger (Zehr m.fl. 2015).

Når det gjelder ungdomsreaksjonene, har de(n) som konkret har vært utsatt for lovbrudd, rett til et gjenopprettende møte. I sakene vi har fulgt, er det ikke alltid at de(n) som har vært utsatt for lovbrudd ønsker å stille på et slikt møte. Der de(n) som har vært utsatt for lovbrudd sier ja til å stille på et gjenopprettende møte, ser vi at vedkommende forlater lokalet etter møtet. Deretter ligger fokus på ungdommen som har brutt loven. Selv om enkelte av de som har vært utsatt for lovbrudd synes dette har vært helt greit, har vi også snakket med utsatte som kunne ønsket seg en form for oppfølging av «offeret» også. Flere som har vært utsatt for lovbrudd, rapporterer at de er fornøyd med det gjenopprettende møtet, og har mange lovord om meglernes håndtering av møtet. Enkelte har imidlertid opplevd seg alene, og sier de skulle ønske de hadde tatt med seg en støtteperson inn i møtet. En person opplever å ha gitt samtykke til møtet på *gale premisser*, vedkommende ble fortalt at ungdommen som hadde brutt loven var motivert til dialog, men i praksis ville ikke ungdommen snakke.

Ivaretagelse av de(n) som har vært utsatt for lovbrudd, handler både om den dialogen og informasjonen som gis i forkant av det gjenopprettende møte, håndteringen av selve møtet, og det som skjer i etterkant av møtet. Her gjøres mye bra. Samtidig er det forhold man bør se nærmere på. Hvordan kan man best identifisere og ivareta de behovene til de(n) som har vært utsatt for lovbrudd? Flere meglere er opptatt av at de må være spesielt observante når det gjelder ivaretagelse av «offeret» i forbindelse med gjenopprettende møter i ungdomsreaksjonene, med den begrunnelse at den som har brutt loven har en ungdomsordinator med spesielt fokus på seg. Kan meglere være en nøkkel til ivaretagelse av de(n) som har vært utsatt for lovbrudd? Hvordan kan man best mulig få brukt meglernes kompetanse og skjønn for slik ivaretagelse? Det kan synes som om meglere i enkelte saker, i praksis, får en mindre rolle i ungdomsreaksjonssaker, sammenlignet med andre konfliktrådssaker. Flere forhold taler imidlertid for at de tvert imot bør ha *minst* like stor rolle og handlingsrom i disse sakene. Både når det gjelder identifisering av berørte parter, formøter og dialog med disse, kartlegging av motivasjon og behov, og tilrettelegging må meglere være sentrale. Mener en megler at den som har begått et lovbrudd, ikke er klar for et møte med de(n) som har vært utsatt for lovbruddet, og at et slikt møte vil kunne skade «offeret», er dette skjønn og vurderinger som bør vektlegges. De(n) som har vært utsatt for et lovbrudd, skal ikke gjøres til et middel for å få gjennomført en straffereaksjon.

Når det gjelder andre som kan ha vært indirekte berørt av lovbrudd (familie, privat nettverk m.m.), så har disse en begrenset plass i ungdomsreaksjonene. Vi har sjelden møtt andre enn foreldre, gjerne mor, på ungdomsstormøtene. Personer fra ungdommens private nettverk har vi heller ikke møtt i oppfølgingsteamene. I sakene vi har fulgt, er det kun i noen få tilfeller at gjenopprettende møter har inngått som punkter i ungdomsplanen³⁰, og foreløpig kun ett der dette gjenopprettende møtet er blitt gjennomført. Når det gjelder gjenopprettende prinsippers intensjoner om å favne personer som er berørt av lovbruddet, med en bredere definisjon enn kun den som har vært direkte utsatt for lovbruddet, står vi overfor et avvik. Det kan kanskje være grunn til å tro at ungdommer i målgruppen, unge mennesker som sliter, kan ha både konflikter og brutte relasjoner i livene sine, som de både har behov for, og ønske om,

³⁰ NB: Vi refererer her til gjenopprettende møter med andre enn de personene som konkret har vært utsatt for lovbrudd.

å utbedre. Brutte eller dårlige nære relasjoner er ingen god basis for en ungdom å bygge livet sitt på, og her er vi nettopp ved hjertet i det konfliktrådene er så gode til å håndtere. Er det mulig å tenke gjenoppretting i et videre perspektiv, og i større grad, i ungdomsreaksjonene?

Holmboe skriver om dilemmaet knyttet til at gjenopprettende prosess er utviklet som alternativ til de ordinære, repressive strafferettslige systemer, men «Når det motkulturelle ideal om frivillig forsoning og gjenoppretting brukes som alternativ til fengsel, er det fare for at både offer og (antatt) gjerningsperson får lite ut av det. [...] Når den ene parten risikerer lang fengselsstraff dersom han sier at han ikke har begått det lovbruddet han er anklaget (og dømt) for, blir det lite igjen av idealet om frivillighet» (2016b:111). Holmboe mener at risikoen for soning av den subsidiære fengselsstraffen kan virke forstyrrende på den gjenopprettende prosessen: «det faktum at den domfelte «beklager» nærmest med en fot innenfor fengselsporten, svekker vekten av utsagnet» (2016b:111). Det er ingen tvil om at det ligger sterke føringer knyttet til at møtet skal munne ut i unnskyldning. Møtets konklusjon er i så måte gitt før det starter opp. Hva betyr dette for mulighetene til å skape åpent rom for dialog? Hvem «eier» det som foregår på møtet? Dette er tematikk vi vil se nærmere på: Hvilket rom er det for tillit og åpenhet innenfor slike rammer?

De ungdommene vi har snakket med, formidler ulike opplevelser av det gjenopprettende møtet. Noen sier det bare var noe de måtte gjennom fordi det var en del av straffereaksjonen, og mener de ikke har hatt noe utbytte av møtet. Andre derimot, uttrykker at det var godt å *få gjort opp for seg, at de tenker litt annerledes på ting* som de har gjort, og at de har *lyst til å rette på det som har skjedd*.

På frukten skal treet kjennes. Men hva er fruktene av ungdomsreaksjonene? Helt klare svar, enkle og entydige, vil det være vanskelig å komme med, også i den avsluttende rapporten. Praksiser kan være bra i den forstand at de gir hjelp som hjelper, og/eller forebygge ny kriminalitet, selv om de ikke har noe med gjenopprettende prinsipper å gjøre. Noen kan oppleve å ha fått hjelp gjennom ungdomsreaksjonene, men problemene de sliter med kan være for komplekse til at det i seg selv gir noe utslag hva angår nye lovbrudd. Gjenopprettende prosesser kan utspille seg utenom det som formelt sett kalles gjenopprettende møter. Samtidig betyr ikke avholdelse av såkalte gjenopprettende møter nødvendigvis at det foregår noen gjenoppretting. Vi har å gjøre med en kompleksitet som krever sammensatte svar.

12.5 ANBEFALINGER

I denne underveisrapporten trekker vi ingen endelige konklusjoner, men vårt datamateriale viser noen utfordringer i gjennomføringen av de nye straffereaksjonene. Et sentralt aspekt i straffereaksjonene, i alle fall på papiret, er at gjenopprettende prinsipper skal stå sentralt. Det å innlede oppfølgingen med et gjenopprettende møte setter blant annet tonen for det som skal skje videre, og gir signaler om hvor sentral gjenoppretting skal være. I praksis kommer imidlertid dette ofte på kollisjonskurs med reell ivaretagelse av gjenopprettende prinsipper både når det gjelder den som har brutt loven, og den som har vært utsatt for lovbrudd. Sammenlignet med andre stormøter i konfliktrådene, preges de gjenopprettende møtene i ungdomsreaksjonene av et fravær av berørte parter, utover ungdommen som har brutt loven og hans/hennes verge(r), og de(n) som lovbruddet har gått utover direkte. Vår studie indikerer

også at tilstedeværelse av oppfølgingsteamets profesjonelle aktører på gjenopprettende møter, kan gjøre den gode dialogen vanskelig. I tillegg representerer saker med rus og brudd underveis i oppfølgingen store utfordringer, og dette tydeliggjør i spesielt høy grad hvordan en kompleks virkelighet får problemer med å passe inn i ideer om den ideelle praksis. På bakgrunn av dette vil vi anbefale departementet om å:

- *Vurdere hvor hensiktsmessig det er å innlede straffereaksjonen med et gjenopprettende møte.*

Det tar ofte lang tid å legge til rette for et gjenopprettende møte. Ungdommen som har begått lovbruddet, er ikke nødvendigvis klar for et slikt møte på tidspunktet straffereaksjonen kan starte opp. Det samme kan gjelde for fornærmede. Avholdes møtet før ungdommen og fornærmede er klar, kan det gjenopprettende elementet forsvinne i praksis, og det vil kunne skade de(n) som har vært utsatt for lovbruddet. Utsatte for lovbrudd skal ikke være noe middel til å få gjennomført en straffegjennomføring, tvert imot skal det gjenopprettende elementet i ungdomsreaksjonene bidra til bedre ivaretagelse av offeret.

Sett på bakgrunn av at det allerede tar lang tid fra lovbrudd til oppstart av straffen, er det viktig at ikke ytterligere forhold forsinker oppfølgingen av ungdommen. Det å vente er i seg selv en påkjenning både for ungdommene som har brutt loven, og for deres nærmeste. Lang ventetid kan også bety at den enkelte ungdoms problemer kan bli mer vanskelig å løse, og man risikerer nye lovbrudd.

- *Vurdere om ungdomsplanen kan utformes og signeres i et møte mellom ungdommen og oppfølgingsteamet i stedet for mot slutten av ungdomsstormøtet med gjenopprettende del.*

En slik endring vil kunne bidra til at oppfølgingen starter tidligere enn om man må vente på at ungdom og fornærmet er klar for et gjenopprettende møte. Signaler om hvor viktig gjenoppretting skal være i ungdomsreaksjonene, kan gis ved å gi gjenopprettende tankegang en større plass gjennom hele oppfølgingen.

- *Vurdere hvem som bør være til stede på gjenopprettende møter.*

Det brukes ofte som argument at de profesjonelle aktørene i oppfølgingsteamet får mye informasjon om ungdommen i det gjenopprettende møtet, og at måten ungdommen opptrer på her, kan ha betydning for hvordan oppfølgingsteamet bør følge opp ungdommen. Dette kan imidlertid komme på kollisjonskurs med det å skape rom for god dialog mellom berørte parter. Dersom ungdomsplanen utformes i et eget møte, uavhengig av det gjenopprettende møtet, ville også noen av begrunnelsene for å ha oppfølgings-teamet til stede på det gjenopprettende møtet, falle bort.

- *Ta initiativ til nærmere drøftinger av hvordan saker med rusproblematikk kan håndteres på en mest mulig hensiktsmessig måte.*

- *Bidra til klarere føringer for hvordan brudd bør håndteres både av oppfølgingsteam og av jurister. Hva skal defineres som brudd og hvilke reaksjoner er hensiktsmessig ved ulike former for brudd?*

Der kartet ikke stemmer med terrenget, er det kartet som må justeres. Ungdomsreaksjonene må tilpasses de faktiske hensyn aktører i feltet erfarer. Det er derfor viktig at man drøfter og avklarer hvordan disse tilpasningene best kan gjøres, både i form av retningslinjer og lovverk og hvilken fortolkningspraksis av disse som anvendes.

REFERANSER

- Andersen, P. (2013). Development of Restorative Justice Practices in Norway. I D. J. Cornwell, J. Blad & M. Wright (red.), *Civilising criminal justice: an international restorative agenda for penal reform* (s. 479-499). Hook: Waterside Press.
- Christie, N. (1976). Konflikt som eiendom. I: *Sosiologi i dag*, Årg. 6, nr. 4. s.54-69. Opprinnelig innvielsesforelesning ved åpningen av Center for Criminological Studies ved Universitetet i Sheffield, England 31. mars 1976.
- Christie, N. (2014). Farvel til konfliktrådene. I: *Klassekampen*, Tirsdag 17. juni 2014. s.14-15
- Eide, A.K.; Ingebrigtsen, B.; Trygstad, S. (2000). *Lønn som virkemiddel for bedre kommunale tjenester*. Bodø: Nordlandsforskning
- Eide, A.K.; Gjertsen, H.; Handegård, T.L.; Olsen, T. (2007). *Et enkelt valg? En evaluering av prosjektet "Felles ansvar" i Salten*. NF-rapport nr.5/2007
- Eide, A. K. (2010). "Og at det er en nyttig ting..": evaluering av prosjektet "problemorientert politiarbeid og restorative justice" i Salten politidistrikt (Vol. nr. 16/2010). Bodø: Nordlandsforskning.
- Eide, A.K.; Gjertsen, H. (2009). *Med ! eller ? Virkninger av, og utfordringer ved, gjenopprettende rett som alternativ eller supplement ved straff*. NF-rapport 2009
- Fejes, A.; Dahlstedt, M. (2013). *The confessing society. Foucault, confession and practices of lifelong learning*. London: Routledge
- Fornes, I. (2012). Restorative justice in the Norwegian juvenile justice system. I L. Gröning & J. Jacobsen (red.), *Restorative justice and criminal justice: Exploring the relationship* (s. 93-121). Stockholm: Santérus.
- Fornes, I. (2016). Ungdomsstraffens første år. En undersøkelse av ungdomsstraffens anvendelsesområde og innhold i straffartens første år. I: *Tidsskrift for strafferett*, 16(3), 238-281.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: the birth of the prison*. London: Allen Lane
- Foucault, M. (2005). *Sindsygdhet og psykologi*. København: Reitzels forlag
- Gröning, L., & Jacobsen, J. (2012). Introduction: Restorative justice and the criminal justice system. I L. Gröning & J. Jacobsen (red.), *Restorative justice and criminal justice: Exploring the relationship* (s. 9-19). Stockholm: Santérus.
- Gustavsen, K.; Vardheim, I. (2013). *Følgeevaluering av Oppfølgingsteam – Telemark*. Rapport Telemarksforskning.
- Holmboe, M. (2014). Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging: En oversikt og noen kritiske merknader. *Tidsskrift for Strafferett*, 14(4).
- Holmboe, M. (2016 a). *Konfliktrådsloven. Kommentartutgave*. Oslo: Universitetsforlaget
- Holmboe, M. (2016 b). *Fengsel eller frihet. Om teori og praksis i norsk straffeutmåling, særlig i grenselandet mellom fengsel og mildere reaksjoner*. Oslo: Gyldendal
- Holmboe, M. (2016 c). Reelt og informert samtykke til ungdomsstraff og ungdomsoppfølging. *Tidsskrift for strafferett*, 16(3), 215-237.
- Johnstone, G. (2011). *Restorative Justice: Ideas, values, debates* (2. utg.). London: Routledge.
- Justis- og politidepartementet (2009). *Gode krefter. Kriminalitetsforebyggende handlingsplan. 35 tiltak for økt trygghet*.
- Justis- og politidepartementet (2011) *Økt bruk av Konfliktråd*. Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert rettslige og praktiske tiltak for mer bruk av gjenopprettende prosess.

- Kvello, Ø.; Wendelborg, C.(2009). *Prosessevaluering av det treårige prosjektet: Oppfølgingsteam for unge lovbrytere i Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim.* Rapport
- Lie, E. M. (2015). *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid* (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lov om gjennomføring av straff mv. (Straffegjennomføringsloven)
- Lov om konfliktrådsbehandling (Konfliktrådsloven).
- Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven).
- Pabsdorff, M.L. (2010). *Rom for dialog: om konflikthåndtering og gjenopprettende rett.* Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Politidirektoratet (2014). *Tendenser i kriminaliteten. Utfordringer i Norge.*
- Prop. 135 L 2010-2011). *Endringer i straffeloven, straffeprosessloven, straffegjennomføringsloven, konfliktrådsloven m.fl. (barn og straff).*
- Prop. 57 L (2013-2014). *Lov om konfliktrådsbehandling (konfliktrådsloven)*
- Riksadvokaten (2015): Justering av retningslinjene for innhenting av Personundersøkelse for mindreårige (PUM). Brev til Statsadvokatembetene og Politimestrene 14. desember.
- Sekretariatet for konfliktrådene – fagseksjon (2016). *Gjennomgang og evaluering av praksis: Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff.* Internkontroll fag 2016
- Sekretariatet for konfliktrådene: Digital veileder for ungdomsoppfølging og ungdomsstraff: <http://www.konfliktraadet.no/veileder.346448.no.html>
- Zehr, H. (2008). *Genopprettende ret: en lille bog om ret, uret og retfærdighed* (J. B. Rosenberg, Trans.). København: Akademisk Forlag.
- Zehr, H.; MacRae, A.; Pranis, K.; Amstutz, L.S. (2015). *The big book of restorative justice: four classic justice & peacebuilding books in one volume.* New York: Good Books

VEDLEGG 1

LOV OM KONFLIKTRÅDSBEHANDLING: KAPITTEL IV. INNHOLDET I OG GJENNOMFØRINGEN AV UNGDOMSSTRAFF OG UNGDOMSOPPFØLGING

§ 22. Reaksjonenes innhold

Reaksjonene ungdomsstraff og ungdomsoppfølging består av gjennomføring av et ungdomsstormøte, utarbeidelse av en individuelt tilpasset ungdomsplan og oppfølging av planen.

§ 23. Gjennomføringstid

Ved ungdomsstraff fastsetter domstolen gjennomføringstiden, jf. straffeloven §§ 52 a til 52 c. Gjennomføringstiden kan være fra seks måneder til to år. Dersom den fengselsstraffen som ville ha blitt idømt uten ungdomsstraff er klart lengre enn to år, kan en gjennomføringstid på inntil tre år fastsettes.

Ved ungdomsoppfølging fastsetter påtalemyndigheten gjennomføringstiden i saker overført i medhold av straffeprosessloven § 71 a annet ledd og § 69 tredje ledd, jf. straffeloven § 37 første ledd bokstav j. Domstolen fastsetter gjennomføringstiden i saker etter straffeloven § 37 første ledd bokstav j. Gjennomføringstiden kan være i inntil ett år.

§ 24. Ungdomsstormøte

Konfliktrådet starter forberedelsene til et ungdomsstormøte straks saken er overført fra domstolen etter straffeloven §§ 52 a til 52 c eller § 37 første ledd bokstav j, eller fra påtalemyndigheten etter straffeprosessloven § 71 a annet ledd eller § 69 tredje ledd, jf. straffeloven § 37 første ledd bokstav j.

Ungdomsstormøtet ledes av en ungdomskoordinator som skal sikre at relevante aktører er representert. Dette kan være representanter fra kriminalomsorgen, skole, barnevernstjeneste, helse- og omsorgstjenesten eller andre med tilknytning til domfelte, siktede, fornærmede eller til saken.

Ved gjennomføring av ungdomsstraff skal domfelte, domfeltes verger, samt representanter fra kriminalomsorgen og politiet være til stede i ungdomsstormøtet. Fornærmede og fornærmedes verger har rett til å være til stede. Det samme gjelder forsvarer og bistandsadvokat som er oppnevnt etter straffeprosessloven § 100 annet ledd og § 107 a første ledd bokstav d.

Ved gjennomføring av ungdomsoppfølging skal domfelte eller siktede og dennes verger være til stede i ungdomsstormøtet. Fornærmede og fornærmedes verger har rett til å være til stede. Representanter fra politiet skal delta dersom konfliktrådet finner det hensiktsmessig.

Dersom domfeltes eller siktedes verger ikke kan eller vil være til stede, skal ungdomskoordinatoren vurdere om midlertidig verge skal oppnevnes etter vergemålslovens regler.

Ungdomsstormøtet kan deles opp i flere møter dersom dette er hensiktsmessig.

§ 25. Ungdomsplan

Ungdomsstormøtet skal utforme en ungdomsplan. Planen skal godkjennes av ungdomskoordinatoren, domfelte eller siktede og domfeltes eller siktedes verger. Planen kan blant annet gå ut på at domfelte eller siktede skal

- a) yte ikke-økonomisk kompensasjon til den som er påført en skade, et tap eller en annen krenkelse
- b) delta i kriminalitetsforebyggende programmer eller andre tilsvarende tiltak
- c) utføre samfunnsnyttige oppgaver
- d) overholde bestemmelser om oppholdssted, arbeid eller opplæring
- e) møte for politiet eller kriminalomsorgen
- f) avstå fra å bruke alkohol og andre berusende eller bedøvende midler og avgi nødvendige rusprøver etter helsepersonelloven § 12 tredje ledd
- g) overholde bestemmelser om innetid
- h) unngå kontakt med bestemte personer

Ved ungdomsstraff kan planen også gå ut på at domfelte skal oppholde seg i institusjon eller gjennomgå annen behandling.

Ungdomskoordinatoren har ansvaret for at ungdomsplanen gjennomføres.

I saker der det er idømt ungdomsstraff etter straffeloven §§ 52 a til 52 c eller ungdomsoppfølging som vilkår for betinget dom etter straffeloven § 37 første ledd bokstav j, sendes saken tilbake til domstolen dersom det ikke oppnås enighet om en ungdomsplan. Domstolen avgjør om hele eller deler av den betingede fengselsstraffen skal fullbyrdes.

I saker hvor ungdomsoppfølging er satt som vilkår for påtaleunntatelse i medhold av straffeprosessloven § 69 tredje ledd, jf. straffeloven § 37 første ledd bokstav j, eller hvor saken er overført etter straffeprosessloven § 71 a annet ledd, sendes saken tilbake til påtalemyndigheten dersom det ikke oppnås enighet om en ungdomsplan. Påtalemyndigheten avgjør om strafforfølging skal åpnes på nytt.

§ 26. Oppfølgingsteam

Oppfølgingsteamet har ansvaret for å gjennomføre tiltakene fastsatt i ungdomsplanen. Oppfølgingsteamet ledes av ungdomskoordinatoren og består ellers av domfelte eller siktede, domfeltes eller siktedes verger og andre som har oppgaver i forbindelse med gjennomføringen av ungdomsplanen. Ungdomskoordinatoren kan også anmode andre med tilknytning til domfelte, siktede eller saken om å delta.

Ved ungdomsstraff er representanter fra kriminalomsorgen og politiet obligatoriske deltakere i oppfølgingsteamet.

§ 27. Generelle pålegg overfor domfelte eller siktede

Domfelte eller siktede skal under ungdomsstormøtet, i møte med oppfølgingsteamet og i andre møter eller avtaler som fremgår av ungdomsplanen

- a) møte til fastsatt tid og sted
- b) være upåvirket av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler

Domfelte eller siktede skal ikke

- a) vise en atferd som kan true sikkerheten til personer som deltar under gjennomføringen eller påvirke miljøet på negativ måte
- b) begå nye straffbare handlinger i gjennomføringstiden

- c) oppholde seg i utlandet i gjennomføringstiden med mindre ungdomskoordinatoren gir tillatelse.

§ 28. Forbud mot bruk av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler

Hvis det fremstår som nødvendig for å motvirke en ny straffbar handling som er rettet mot noens liv, helse eller frihet, kan ungdomskoordinatoren på ethvert tidspunkt i løpet av gjennomføringstiden forby den domfelte eller siktede å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler.

Ungdomskoordinatoren skal oppheve forbudet når det ikke lenger fremstår som nødvendig.

§ 29. Ruskontroll

Hvis det i ungdomsplanen er satt vilkår etter § 25 bokstav f, eller ungdomskoordinatoren har forbudt den domfelte eller siktede å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler etter § 28, skal ungdomskoordinatoren undersøke om vilkåret eller forbudet blir overholdt. Undersøkelsen kan innebære uanmeldte besøk i hjemmet. Når det er satt rusforbud, kan ungdomskoordinatoren pålegge den domfelte eller siktede å avgi urinprøve, utåndingsprøve eller blodprøve eller medvirke til annen undersøkelse som kan skje uten fare eller særlig ubehag. Bestemmelsen i straffeloven § 37 første ledd bokstav d jf. tredje ledd gjelder tilsvarende der rusprøve skal avgis.

Er det grunn til å anta at den domfelte eller siktede møter påvirket av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, skal ungdomskoordinatoren snarest undersøke forholdet. Den domfelte eller siktede kan pålegges å avgi urinprøve, utåndingsprøve eller blodprøve eller å medvirke til annen undersøkelse som kan skje uten fare eller særlig ubehag. Bestemmelsen i straffeloven § 37 første ledd bokstav d jf. tredje ledd gjelder tilsvarende der rusprøve skal avgis.

Tiltak som er en del av undersøkelse etter første ledd første punktum annet alternativ eller etter annet ledd, er ikke en del av ungdomsplanen.

§ 30. Utsatt gjennomføring

Ungdomskoordinatoren kan utsette gjennomføringen av ungdomsstraffen eller ungdomsoppfølgingen dersom den domfeltes eller siktedes helsetilstand tilsier det eller det for øvrig foreligger særlig tungtveiende grunner som gjør det særlig vanskelig å gjennomføre reaksjonen. Ved ungdomsstraff skal ungdomskoordinatoren, når det fremstår som nødvendig for at avbruddet skal være sikkerhetsmessig forsvarlig og etter samtykke fra de obligatoriske deltagerne i ungdomsstormøtet og oppfølgingsteamet, fastsette slike vilkår som nevnt i § 31 annet ledd.

§ 31. Brudd under gjennomføring av ungdomsstraffen

Hvis den domfelte forsettlig eller uaktsomt bryter bestemmelser gitt i eller i medhold av § 25 første og annet ledd, § 27 eller § 28 første ledd, kan ungdomskoordinatoren pålegge domfelte å møte til samtale for å motvirke nye brudd. Under samtalen skal den domfelte gjøres kjent med følgene av gjentatte brudd.

Hvis det fremstår som nødvendig for å motvirke nye brudd, skal ungdomskoordinatoren, etter samtykke fra de obligatoriske deltagerne i ungdomsstormøtet og oppfølgingsteamet, fastsette vilkår om at den domfelte skal

- a) overholde bestemmelser om oppholdssted,

- b) unnlate å ha kontakt med bestemte personer,
- c) unnlate å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, eller
- d) møte for politiet eller kriminalomsorgen.

Hvis domfelte etter at ungdomskoordinatoren har holdt samtale som nevnt i første ledd eller fastsatt vilkår etter annet ledd, på nytt bryter kravene eller vilkår fastsatt etter annet ledd bokstav a til d, kan ungdomskoordinatoren, etter samtykke fra politiet og kriminalomsorgen, innkalle til et nytt ungdomsstormøte, eller overføre saken til kriminalomsorgens regionale nivå med innstilling om at saken bringes inn for retten med begjæring om at den betingede fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis i medhold av straffeloven § 52 c. Når ungdomskoordinatoren har overført saken til kriminalomsorgens regionale nivå med innstilling om å bringe saken inn for retten, avbrytes gjennomføringen av straffen fra det tidspunktet begjæringen er oversendt retten.

Hvis den domfelte unnlater å møte til bruddsamtale etter første ledd, kan ungdomskoordinatoren beslutte å avbryte gjennomføringen av straffen. Det samme gjelder der domfelte, etter at bruddsamtalen er gjennomført, på nytt bryter kravene.

§ 32. Ny straffbar handling under gjennomføring av ungdomsstraffen

Begår den domfelte en ny straffbar handling før gjennomføringstiden utløper, kan påtalemyndigheten bringe saken inn for retten med begjæring om at den betingede fengselsstraffen skal fullbyrdes helt eller delvis etter straffeloven § 52 c første ledd bokstav b. Ungdomskoordinatoren kan, etter samtykke fra politiet og kriminalomsorgen, anmode påtalemyndigheten om å bringe saken inn for retten. Når påtalemyndigheten beslutter å bringe saken inn for retten, avbrytes gjennomføringen av straffen fra det tidspunktet begjæringen er oversendt retten.

Hvis den domfelte blir siktet for en straffbar handling som kan føre til fullbyrding av den betingede fengselsstraffen etter straffeloven § 52 c første ledd bokstav b, kan påtalemyndigheten beslutte at gjennomføringen av ungdomsstraffen avbrytes.

§ 33. Brudd under gjennomføring av ungdomsoppfølging

Hvis den siktede eller domfelte forsettlig eller uaktsomt bryter bestemmelser gitt i eller i medhold av § 25 første ledd, § 27 eller § 28 første ledd, kan ungdomskoordinatoren pålegge den siktede eller domfelte å møte til samtale for å motvirke nye brudd. Under samtalen skal den siktede eller domfelte gjøres kjent med følgene av gjentatte brudd.

Hvis det fremstår som nødvendig for å motvirke nye brudd, skal ungdomskoordinatoren, etter samtykke fra siktede eller domfelte og dennes verger, fastsette vilkår om at den domfelte skal

- a) overholde bestemmelser om oppholdssted
- b) unnlate å ha kontakt med bestemte personer
- c) unnlate å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, eller
- d) møte for politiet eller kriminalomsorgen

Hvis siktede eller domfelte, etter at ungdomskoordinatoren har holdt samtale som nevnt i første ledd eller fastsatt vilkår etter annet ledd, på nytt bryter kravene eller vilkår fastsatt etter annet ledd bokstav a til d, kan ungdomskoordinatoren innkalle til et nytt ungdomsstormøte. Ungdomskoordinatoren kan i stedet overføre saken til påtalemyndigheten. Påtalemyndigheten vurderer om strafforfølgningen skal gjenopptas eller om saken skal bringes inn for retten for fastsettelse av nye vilkår eller fullbyrding av straffen, jf. straffeloven § 39.

Gjennomføringen av reaksjonen avbrytes fra det tidspunktet påtalemyndigheten beslutter at strafforfølgningen gjenopptas eller fra det tidspunktet begjæringen er oversendt retten.

Hvis den siktede eller domfelte unnlater å møte til bruddsamtale etter første ledd, kan ungdomskoordinatoren beslutte å avbryte gjennomføringen av reaksjonen. Det samme gjelder der siktede eller domfelte, etter at bruddsamtalen er gjennomført, på nytt bryter kravene.

§ 34. Ny straffbar handling under gjennomføring av ungdomsoppfølging

Begår den siktede eller domfelte en ny straffbar handling før gjennomføringstiden utløper, avgjør påtalemyndigheten om strafforfølgningen skal gjenopptas eller om saken skal bringes inn for retten for fastsettelse av nye vilkår eller fullbyrding av straffen, jf. straffeloven § 39. Gjennomføringen av reaksjonen avbrytes fra det tidspunktet påtalemyndigheten beslutter at strafforfølgningen gjenopptas eller fra det tidspunktet begjæringen er oversendt retten.

Hvis den siktede eller domfelte blir siktet for en straffbar handling som kan føre til at påtalemyndigheten gjenopptar strafforfølgningen eller bringer saken inn for retten etter første ledd, kan påtalemyndigheten beslutte at gjennomføringen av ungdomsoppfølgingen avbrytes.

§ 35. Forskriftshjemmel

Departementet kan gi forskrift med utfyllende bestemmelser om gjennomføring av ungdomsstormøte og håndtering av brudd.

Underveisrapporten presenterer datamateriale fra en pågående studie av *ungdomsstraff og ungdomsoppfølging*. Dette er strafferettslige reaksjoner som trådte i kraft 1. juli 2014, rettet mot ungdommer som var mellom 15 og 18 år på tidspunktet de begikk lovbrudd. Ungdomsreaksjonene skal bygge på en kombinasjon av gjenopprettende prosess og tverrfaglig forpliktende samarbeid mellom konfliktråd, justis-sektor og offentlig hjelpeapparat, samt privat nettverk. Studien løfter fram erfaringene til profesjonelle aktører fra ulike instanser og nivå, erfaringene til ungdommene som har begått lovbrudd, og erfaringene til mennesker som har vært berørt av lovbruddene, gjennom både deltakende observasjon og intervjuer. Avslutningsvis framlegges noen tematiske tråder som skal følges videre i studien, knyttet til rettssikkerhet og ivaretagelse av gjenopprettende prinsipper.

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

Postboks 1490
N-8049 Bodø
Norge

Tlf: +47 75 41 18 10
nf@nforsk.no
www.nordlandsforskning.no